

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

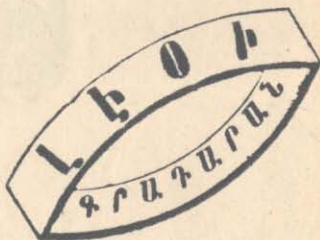
Adapt — remix, transform, and build upon the material

WLn

✓
2151

1999

ՈՒՂՂԱՆՈՍՈՒԹԻՒՆ

УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ПОСОБИЕ

ՈՒՂՂԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ԸՐԴԻ ՀԵՅ ԼԵՉՈՒԻՆ

ՅՕԲԻՆՎԱԾ

ՈՒՍՄՆԱԿԱՆ ԽՈՐՀԸՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

Յ. ՄԻՒՀԷՆՏԻՍԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

HEAD OFFICE

1881

1881

42156.60

215 2156

1881

ԱՌՆՊԱՐԱՆ

Եզուս կ'ըսվի ան կարողութիւնը՝ որով մարդ իր մտածութիւնը յօդաւոր ձայնով կը յայտնէ : Ըս կարողութիւնը բնական ձիւրք մըն է . և միշտ նոր ծնունդն իր ծնօղնէրէն լսելով, իր զաւկնէրուն խօսելով կ'աւանդէ :

Եզուս մը՝ որդիէ որդի աւանդութիամբ անցնիլու ատեն, իր դարական ընթացքին մէջ մեծամեծ փոփոխութիւններ կրնայ կրել . որոնք ժամանակին պարագանէրէն կախում ունեն : Ժամանակով լեզուի մը վրայ էզած փոփոխութիւններն էն՝ նորանոր դաղափարներու իմաստ յայտնող բառերուն աւելնալը, բառերու մէջէն դրերու պակսիլը, դրերու հընչման այլայլիլը, եւ այլն : Արբեամս աս փոփոխութիւններն այնչափ մեծ էն՝ անցած ժամանակին երկարութիան համեմատութիամբը, որ եթէ լեզուի մը արդի վիճակը՝ նախկին վիճակին հետ բաղդատովի, կը տեսվի որ մի և նոյն լեզուն՝ հին վիճակին մէջ ուրիշ լեզու մըն է, նոր վիճակին մէջ՝ ուրիշ : Ըս դէպք տեսված է Հայ, Յոյն, Հռոմացի և

այն , լեզուններուն վրայ . և իւրաքանձիւրին գըրաբառէն ծագած է իր աշխարհաբանը . ինչպէս Հայերէնէն՝ Արմէնէրէնը , այսինք՝ արդի լեզուն , Հելլենէրէնէն՝ Ռումէքան , Ատինէրէնէն՝ Իտալէրէնն ու Ֆրանկէրէնը և այլն :

Ասկէ քանի մը դար առաջ՝ երբ մարդկային իմացականութիւնը դեռ չ'էր արթնցած իր թմրութենէն , ամէն ազգ իր մէջ՝ այնպիսի մարդերու ժողով մ'ունէր , որոնք ազգին ուսման կաննէրը կը սեպվէին . և ասոնք իրենց գրվածներուն լեզուն՝ քիչ շատ իրենց նախնիքներուն լեզուին կը նմանցնէին . որով գէթ ուսմանական ներու մէջ՝ խանգարված կերպով մը հին լեզուն կը պահվէր . ու գրածնին իրենց համար միայն կ'ըլար : Արբ մարդկային միտքը քիչ մ'արթննալ ըսկսեց , և ուսմանականներն աւելի խելք հասուցել ըսկսեցին ժողովուրդներու կրթութիան հարկաւոր եղած միջոցներուն , իմացան որ մինչեւ իրենց գրվածները ժողովուրդները չը հասկընան , անոնցմէ յառաջդիմութիւն ըսպասէլն աւսուցուտ է : Աս քանիս համար երկու բան պէտք էր . կամ ամբողջ ազգի մը ուսմին՝ իր հին ու քանի մ'ուսմանականներու հասկըցած լեզուն ուսուցել , կամ ուսմին նոյն ատեն խօսած լեզունովը գրել : Առջինը՝ փորձեցին տեսին որ անկարելի է . երկրորդը՝ խիստ յարմար : Ան ատենէն ի վեր է , որ Աւրոպայի վարժարաններու մէջ՝ Ատինէրէնի տեղ՝ իւրաքանձիւր ազգի իր խօսած լեզուն տի-

րէց : Յոյնէրը՝ Հելլենիքէնը կենդանացնէլու համար երկար ատեն աշխատիլէն ետեւ , վերջապէս Տումէքաին ուղղախօսութիւն ու բառցոյց շինէցին : Օսմանեան տէրութիւնն ալ որ քանի տարիէ ի վեր իր ազգին կրթութիանը ուշ կը դնէ , ան ալ էտես որ Արպէրէնի հետ խառն մութ տաճկէրէնը յարմար չէ՛ ժողովըրդին ուսմական յառաջդիմութիանը . ուստի նոր ուղղախօսութիւն մը հանէց բուն Օսմանեան լեզուին , պարզէլով ղանի ըստ կարի . և միանգու մայն Ինչին ոճը պարզէց ու դիւրացուց : Հիմա Աւրոպայի մէջ ժողովուրդ մը չ'ի կայ , որ խօսած լեզուովը չը գրէ ու չ'ուսնէ իրեն պէտք էղած բանէրը : Նոյնպէս կ'ընեն արեւելքի մէջ տիրող գլխաւոր երկ ազգէրը՝ Օսմանցին ու Պարսիկը :

Մեր ազգն ալ շատուց ի վեր իր հին լեզուն՝ ան վսեմ գրաբառը կորուսած , կը զգար իր կրթութութիանը համար ընդհանուրին հասկընալի ազգային լեզուի մը կարօտութիւնը : Այ լեզուն կար , բայց այնչափ խեղճ վիճակի մէջ էր , որ ոչ որ կը համարձակէր լեզու ըսելու անոր : Սակայն տաս տաս հինկ տարիէ ի վեր , ուսմական անձէր՝ մասնաւոր ու պարբերական գրվածներով ղանի շատ շտակէցին շտկըտէցին , և ազգն իր հին կորուսած լեզուին տեղ՝ ունէ ասօր , թէ ոչ կատարեալ , գէթ բաւական գործածելի արդի լեզու մը ազգային , ղոր շատ մարդիկ իրարմէ քիչ տարբերութիամբ կը գրեն , ու հասարա

կութիւնը՝ քանի կ'երթայ, վարժ ու անուշ
կերպով կը խօսէ :

Յայանի է որ Պօլիսի մէջ գործածված արդի
լեզուին վրայ է խօսքերնիս . վասն զի Պօլսէցուն
խօսած Հայերէնը՝ թէպէտեւ աւելի խառն է օ-
տար բառերով քան ուրիշ տեղացոյց Հայերէնը,
սակայն արտասանութիան կողմէն աւելի յստակ
աւելի մաքուր ըլլալէն զատ՝ երկու գլխաւոր պատ-
ճառներ կը վաւերացնէն անոր նախապատու-
թիւնը : Նախ՝ Պօլսէցուն խօսածն ասօր ազգին
մեծագոյն մասին լեզուն կը սեպվի . զի ոչ ուրէք
այնքան Հայերու բազմութիւն մէկ տեղ հաւքը-
ված կը տեսվի՝ որպէս ի Պօլիս . և բազմութիան
լեզուն է անտարակոյս ընդհանուրին ալ լեզուն :
Երկրորդ՝ մայր-բաղբին լեզուն աւելի գիւրան-
կը տարածվի քան ո՛ր և է գաւառական բարբառ .
վասն զի հոն յաճախելով գաւառականներու
բազմութիւն, և հոն՝ արհեստական ու վաճառա-
կան զանազան գործողութիւններէ հարկադրված՝
երկար ատեն մնալով, երբ իրենց երկիրը դառ-
նան, հետէնիս կը տանէն վերջապէս մայր-
բաղբին լեզուն ալ :

Աս արդի լեզուն՝ կը տեսնէնք որ, ամէն տեղ,
օրէ օր փոփոխութիւններ կրէլու վրայ է . և աս՝
երկու պատճառով . մէյ մ'որ՝ կատարելութիւն
ըստացած լեզու մը չ'է . երկրորդ որ՝ ուղղախօ-
սութիւն ու բառցոյց չ'ունէ : Ասոր համար՝ ա-
մէն մարդ ուզած կերպովը կանոն և ուղղագրու-

Թիւն կը սեփհականէ իրեն : Այ ետքի պատճառը՝ անանկ անպատեհութիւն մըն է , որ կրնայ լեզուն շատ դժար ու անկանոն ընէլ ատենով . վասն զի ժամանակը հաստատութիւն կուտայ սովորութիան հնարած կերպ կերպ այլընդակ կիրառութիւններուն : Վարձեալ աս անպատեհութիւնը՝ նոյն լեզուով գրողներուն մեծ դժարութիւն կը հանէ . վասն զի իւրաքանձիւր որ չի գիտնայ որ կանոնին հետեւիլ :

Արդ՝ աս արդի լեզուն կանոնաւորելու , ե միանգամայն կատարելութիան շաւղին մէջ քայլ մ'առաջ մղելու մըտքով է , այսինք՝ անոր աւելի պարզութիւն , ճշտութիւն , անուշութիւն , ուղղագրութիւնը դիւրութիւն , ու բառերուն համառօտութիւն տալու մըտքով է , որ ձեռք զարկինք՝ ուսմական անձերու խորհրդակցութիամբ , ուղղախօսութիւն մը յօրինելու նոյն լեզուին : Այ աշխատութիւնն ուշադրութիամբ աչքէ անցնողը կը տեսնէ , որ սովորութիան տրած կանոններուն հետեւած էնք ամէն ուր որ բանաւոր պատճառն ուրիշ կերպ մը չ'է ցուցած . միայն զգուշութիամբ ու հասուն դատմամբ ա նոնցմէ ինչ ինչ ամփոփած ու միաձեւութիան տակ ձգած էնք : Սեր աշխատութիան ընթացքին մէջ՝ արդի լեզուն գրաբառին ըստ կարի մօտեցնելու նպատակն ալ երբէք աչքէրնէս չի հեռացնելով , ուղիղ տեսութիւնն ու միաձեւութիւնը՝ մեզի երկու գլխաւոր դիտակէտներ

էզած էն : Ինչ որ գրաբառին մօտ երթալ կրնանալով՝ ուղղութիան ու միաձեւութիան դէմ կը մեղընչէր, զանի հարկ կ'ըլլար գաւառական բարբառնէրու մէջ սովորյթ էզած կերպին հետեւեցնելով համեմատել մեր կանոնին :

Գլխաւոր բան մը աս ուղղախօսութիան մէջ ան է, որ հողովումը մէկի վերածած էնք. որով ամէն բառ ընդհանրապէս միօրինակ կրնան հուրովիլ նոյն վերջաւորութիամբ. բաց բանի մը բառէր, որոնց արտուղութիւնն անկարելի երեւցած է մեզի կանոնաւորել : Աս բանս մեծ պարզութիւն ու զիւրութիւն կը բերէ լեզուին. և ամէն բառ՝ մանաւանդ յատուկ անուններն իրենց ամբողջ գիրերն ու ճիշտ հրնչումը կը պահէն ամէն հողովնէրու մէջ. որ խիստ հարկաւոր բան է :

Իարձեալ՝ բայերուն խոնարհման գաղանխքը լաւ մը դիտելէն ետեւ, բոլոր բայերն իրեք յանգուով, իրեք կանոնաւոր խոնարհման տակ ձգած էնք. ասով դուրսն ամէնեւին անկանոն բաց չ'մնայ : Գրաբառին չորրորդ լծորդութիւն ըսած ուլ յանգը մէկգի թողէցինք. ասոր ալ պատճառ՝ արդի լեզուին մէջ հազիւ մէկ երկու բայ կը գտվէր ուլ յանգուով, որոնք ո՛չ միայն չ'արժէն զատ խոնարհում, այլ մանաւանդ միւս յանգերուն մէկին տակ խիստ վայելուչ կրնան երթալ. և ասով չորրորդ յանգի մը աւելորդ բեռ կը վերնայ :

Աս երկ երեւելի բաներէն զատ, այսինք՝ հողովումին մէկի, և խոնարհումին եւ յանգի վերածելէն, խօսքի մատերուն վրայ ալ մանր մունր փոփոխութիւններ ըրինք. և նոյն իսկ ուղղախօսա, կան բառերն ալ տեղ տեղ փոխեցինք: Սահմաններու մէջ՝ աւելի պարզ աւելի ճշգրիտ ըլլալուն նայեցանք. ամէն բանին պատճառները՝ տղայական մտքին տկարութիանը համեմատելով բացատրել ուզեցինք: Ուղղագրութիան բարեկարգութիւնը հարեւանցի մը շօշափեցինք, սովորոյթը չ'ապստամբելու չափ. 'զոր եթէ գրականները միտք առնել ուզէն, ու սովորութիւնն աս բանիս մէջ մէյ մը բանականութիան կ'ողմնանցնի, կատարելութիան ու դիւրութիան մասին՝ ամբաւ օգուտներ կը քաղէ արդի գրականութիւնը: Արջապէս, տղայական մտքը՝ ուրիշ լեզուներու ուսման՝ անգգայի կերպով մը պատրաստելու դիտաւորութիամբ, հայ ուղղախօսութիան մասնաւոր ըսկրզբունքները՝ իմաստասիրական ուղղախօսութիան ընդհանուր ըսկրզբունքներուն վերածել ջանացինք, որչափ կարելի էր: Իայց աս ամէն բան չէ՛ թէ նորածեւութիան մը մըտքով, այլ լեզուին կանոնաւոր ընթացք մը տալու դիտաւորութիամբ. և ասոր համար՝ թէ ազգային և թէ այլազգի ուղղախօսութիւններ ու բառցոյցներ երկար խորհրդակցութիամբ քննելով:

Աս ուղղախօսութիւնը՝ երբ ըլլայ պիտի ել

նէր . եթէ մէկը չը հանէր , մէկ ուրիշ մը հանէրու էր . վասն զի լեզու մը՝ որով ազգ մը կը կարգայ , կը գրէ ու կը խօսի , անց ուղղախօսութիւն չ'ըլլայ : Ուղղախօսութիւն կանուխ ելնիլուն աղէկութիւնը սաս է որ , քանի որ լեզուն չ'է խորութիւնցած այլեայլ կանոններով ու զարտուղութիւններով , 'զանի պարզութիւն մէջ կը սահէ ուղղախօսութիւնը . և դեռ հաստատութիւն չ'առած քանի մ'անկանոն ձեւեր՝ կրնայ ըսկիզբէն վերցնել :

Աւելորդ է հոս երկան բարակ ցուցել՝ թէ աս ուղղախօսութիւնը հարկ էր տալ արդի լեզուին : Արբ ան է և պիտի ըլլայ մեր ազգին ընդհանրական լեզուն , տարակոյս չ'ը մնայ որ ուղղախօսութիւն մ'ալ պէտք էր անոր : Ասորս ազգին մէջ երեւցած գրվածներուն հարիւրին հինկը հազիւ գրաբառ է . իսկ ինսուն-հինկը աշխարհիկ լեզուով է : Ան վսեմ ու հարուստ գրաբառն անկարելի է ազգին ընդհանրութիւնը լեզու ընել . թող որ Վորենացիի , Աղիշէի , Ազնիկի ան ըսքանչելի լեզուն՝ ազգն ոչ երբէք խօսած պիտի ըլլայ . հասպա կ'երեւայ որ ազգին մէջ ամէն ատեն ռամկական լեզու մը կայ էղած , ուսմնաւ կանէն շատ տարբեր , գուցէ մեր արդի լեզուէն աւելի մօտ գրաբառին : Այն իսկ իրարու մօտ ժամանակի հեղինակներուն գրվածներուն լեզուն անգամ՝ իրարու խիտ աննման է : Աղիշէին ու Ա . Փարսէցիին մէջ քիչ միջոց կայ . սա

կայն գրվածնէրնուն լեզուին տարբերութիւնը՝ միջոցէն մեծ է : Ար Հայազգի չ'ուզէ գրաբառն իր ազգին բերնէն լսել, սակայն որ յառաջագէմ կ'ուզէ սուտ յուսով ինք 'զինք խաբէլ անկարեւ լի բանին համար՝ ու անդին ընէլիք հարկաւոր բանը զանց ընել :

Աս մըտքով է ահա, որ մենք աս գործն ի լոյս ընծայէցինք. փափաքելով՝ որ գէթ գրաբառին տեղ, անոր զաւակը՝ արդի լեզուն՝ սլատշած վա յելլութիւննէրն ու կանոնաւորութիւնն ըստա նալով ազգին լեզուն ըլլայ և ո՛չ թէ խառնաբըն գոր : Աւ եթէ աս փափաքնիս կատարվի, ան աւ տեն գուստրն իր մօրմէն վար չը կրնայ մնալ. և եթէ վսեմութիամբ չէ՛, անուշութիամբ ու սլար զութիամբ կրնայ 'զանի գերազանցել :

Արդի լեզուին վրայ աւելնալու կատարելութիւննէրը՝ մենք մըտքէրնիս չ'էնք գրած որ մեր հանած աս ուղղախօսութիամբը սխտի լմննան, հապա ազգիս ուսմնական անձէրուն՝ արձակ ու չափով ընտիր ընտիր գրական աշխատութիւննէրովը . որոնք՝ կը յուսանք որ, աս ուղղախօսութիւնն ալ ներօղամսութիամբ կ'ընդունեն, և անոր թերութիւննէրը՝ իրենց հմուտ գիտօղութիւննէրովը լրացնելէն ետեւ, ձեռք կը զարնէն հարկաւոր գիրքէրու հեղինակութիան՝ կանոնաւոր լեզուով մը :

Ազգիս մէջ կենդանացած յառաջգիմական ու գիէն կ'ըստասէնք մէնք 'զասի. և անոնցմէ՝ որ

ազգին մտաւոր կրթութիանը կը պարսպին սիրով,
 ակնկալութիւններ ունենք: Պէտք է որ ան բա-
 րերար անձերը՝ մեր արդի գրականութիան ոճը
 մաքրեն, պարզեն ու ճշտեն. և յստակ գրու-
 թիամբ ու առողջ իմաստներով՝ նոր ընթացք մը
 պատրաստեն ազգային դաստիարակութիան, որի
 մէջ նոր ու յաջորդ ծնունդը կարենայ գտնել
 իր մշտքին սնունդը:

ՈՒՂՂԱԿՆԻՑԱՌԻԹԻՒՆ

ԵՐԴԻ ՀԱՅ ԼԵՉՈՒԲՆ

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ

1. Հայ Ուղղախօսութիւնը՝ հայերէն անսրխալ խօսելու և գրելու արհեստն է :

2. Խօսիրը՝ ձայնով կ'ըրայ . գրելը՝ նշանով :

3. Չայնը՝ սր և Տառ կ'ըսվի , երկու տեսակ է . պարզ ու Բաղադրեալ :

4. Պարզ ձայնն ան է , որ առանց ուրիշ ձայնի մ'օգնութիան՝ ինքիրմէ կը հընչվի :

5. Բաղադրեալ ձայնն ան է , որ առանց պարզ ձայնի մ'օգնութիան չի կըրնայ հընչվիլ :

6. Սէր լեզուին տառերն եստունութ էն . որոնք գրաւոր խօսքի մէջ՝ սոն նշաններով կը յայտնրվին . ա , Բ , գ , դ , ե , շ , է , ը , Լ , ժ , ի , Լ , է , ծ , ի , է , յ , շ , ճ , ճ , յ , ն , շ , ո , շ , պ , ջ , ա , ս , վ , փ , ք , ց , ո , փ , ք , օ , Ֆ ⁽¹⁾ : Դիք կամ նշանայտն կ'ըսվին ասոնք , վասն զի լեզուին ձայ-

(1) Աս տառերուն անունները՝ ինչպէս ապ ցեոք է նէ , Սեպաբէին մէջ ցուցինք : Պարզ ձայները՝ քնչ հընչում ունեն նէ բառէ .

նէրը զրոշմէլու համար հնարված նշաններ էն :

7. Ըստնցմէ ութը՝ ա, ե, է, ը, ի, օ, ո, ս, պարզ ձայնի նշաններ էն, և ինչնայն կ'ըսվին : Ս'նացածները բազազրեալ ձայնի նշաններ էն, և քաղայն կ'ըսվին :

8. Սէկ կամ քանի մը տառ իրարի քով գալով՝ վանկ կը շինէն. վանկերը՝ քաւ կը շինէն. և բառերը՝ խօս :

9. Վանկը՝ մէկ հընչմամբ բերնէ ելած ձայնն է :

10. Բառը՝ մէկ կամ քանի մը վանկով շինված նշանական ձայնն է :

11. Խօսքը՝ բառերու մէկ տեղ գալովը ձեւացած իմաստն է, որ և բան կ'ըսվի : Օրինակ .

րու մէջ, նոյն պարզ հընչու մը կը վայել բնականապէս իրենց անուն, և չէ թէ բազազրեալ ձայնէրով խառն հընչում մը, որ հեգէլու ա տեն կը կորուսի. ինչպէս էին հին անունները՝ այք, էէլ, էէլ, ինի, և այլն : Նոյն խորհրդածուծիւն՝ բազազրեալ ձայնէրուն համար. ուրովհետեւ ասոնք միշտ պարզ ձայնի մը կարօտ էն հընչիլու համար : բնութիւնը կը ցուցէ ան պարզ ձայնը ը տառին մէջ. զոր օրինակ երբ քէրնք բառը կարգալ ուզէնք, բըրինք գրվածի պէս կը կարդանք, ը տառը բնականապէս ըստեղծելով հան : Աս բանիս ուղղութիւնը, և ասով հեգէլու ատեն աղին համար եղած գիւրութիւն օգուտը տարակոյս չը վերցնելով : Ապրտէին աս անունական բարեկարգութիւնն ինքնին կ'արդարանայ :

Ան գիրերն որ իրենց ձայնակից եղող գիրերուն հետ կըրնային շփոթիլ. անոնք միայն է ով գրիք, իսկ միւս բոլոր բազազայնները՝ ը ով : էէ, գէ, դէ, յէ, ջէ, ֆէ գիրերը՝ լծորդ ու յայնայից էն է, իը, ու, ծը, ճը, իհը գիրերուն հետ, և շատ անգամ աս ետքիններն առջիններուն տեղը կը գրվին. ուստի գէն՝ աւելի իը ին մօտ հընչելու է քան ու ին, որի հետ լծորդ չ'է. դէն՝ ու ին մօտ քան իը ին. յէն՝ ծը ին մօտ քան յը ին. ջէն՝ ճը ին մօտ քան յը ին և իհըն՝ ֆէ ին մօտ քան քէ ին : Ճիշտ հայկական հընչումն աս է :

ա սառ ,
 աբ վանկ ,
 աբգար բառ ,
 Աբգար հասարայ Քրիստոսի խօսք :

12 . Սխալանի կ'ըսվի ան բառը՝ որ մէկ վանկ
 ունէ : Ըստճալանի կ'ըսվի ան՝ որ մէկէն էվէլ վանկ
 ունէ : Օր . սիբ՝ միավանկ . սիրոն՝ երկավանկ .
 սիրական՝ եռավանկ . ընկերասեր՝ բառավանկ . ընկեր-
 սիրոնիւն՝ հնգավանկ :

13 . Պարզ կ'ըսվի ան բառը՝ որ մէկ նշանա-
 հան ձայն կը պարունակէ , առանց ծայրն ան-
 նըշան մասնիկ ունէլու : Օր . հոբ , ջոբ , ճարդ ,
 հոգի , և այլն :

14 . Բարդ կ'ըսվի բառը՝ երբ մէկէն էվէլ նը-
 շանական ձայն պարունակէ : Օր . հըրիշ , ջըրիշ ,
 ճարդասեր , հոգեպես , սոսոսոս , և այլն :

15 . Կցորդասոր կ'ըսվի բառը՝ թէ պարզ ըլլայ
 և թէ բարդ , երբ մէկ կամ երկու ծայրէն ան-
 նըշան մասնիկ մ'ունէ , որով բառին նշանակու-
 թիւնը կը զանազանի : Օր . անիրաւ , անիրաւ-
 ունիւն , աղատական , հոգէոր , երկնային , այցել-
 ում , այցելոյն , այցելարան , և այլն :

16 . Իրված օրինակներէն կը տեսվի . նախ՝
 թէ բարդութիւնն ու կցորդութիւնը երբեմն
 անյօդ կ'ըլլան , ու երբեմն ա , է , ու բարդիչ
 յօդերուն՝ երկու բառին մէջ տեղը մասնիկով .
 երկրորդ՝ թէ բառ մը կըրնայ միանգամայն բարդ
 ու կցորդաւոր ըլլալ . ինչպէս , այցելում , այցելոյն ,
 այցելարան բառերը՝ այց ու էլ բառերով բարդված ,
 և ում , ոյն , բան մասնիկներով ալ կցորդված :

17. Ուղղախօսու թիւնն երկու մաս կը բաժնովի. առջին մասը՝ բառէբու վրայ կը խօսի, և կը կոչվի Բառգիտութիւն. երկրորդ մասը՝ խօսքի վրայ, և կը կոչվի Բանկալորութիւն:

18. Խօսքի մէջ ութ տեսակ բառ կը գործածովի, որոնք խօսքի մասեր կ'ըսվին. և սաննք էն. Անան, Սոյանոան, Դերանոան, Պարանոան, Բայ, Մովբայ, Բառախոյ, Չայնարի:

Բառգիտութիւն գլուխներուն մէջ ուսնէնք խօսքին սս ութ մասերը:

ԲՆՈՒԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԼՈՑ ԻՆ ԳՂՈՒԽ

ԱՆՈՒՆ

19. Ընունը բառ մըն է, որ անձ մը կամ իր մը կ'իմացնէ. իմացուցած իրը կամ առարկան՝ թէ նիւթական կրնայ ըլլալ, ինչպէս, հող, ջուր. և թէ աննիւթ. ինչպէս, յոյս, սէր :

20. Ընունը գործնական կերպով մը կը ճանչլի, երբ ո՛վ է կամ ի՞նչ է հարցումներուն պատասխան կրնայ ըլլալ. և միանգամայն որպիսի և որչանք բառերուն հետ կրնայ գրլիլ : Օր. ո՞վ է. — Տրտաք : Ի՞նչ է. — գիրք : Որպիսի և որքան գիրք : Ահա Տրտաք ու գիրք բառերն անուն են :

21. Ընունն երկու կը բաժնլի. հասարակ, յարուսի :

22. Հասարակ կ'ըսլի ան անունը՝ որ մի և նոյն տեսակէ իւրաքանձիւր անհատի և իւրաքանձիւր առարկայի կը յարմարի, ինչպէս, մարդ, լէռ, քաղաք, և այլն :

23. Ետուուկ կ'ըսլի ան անունը՝ որ մասնաւոր անձի մը կամ մասնաւոր առարկայի մը միայն սեփական է. ինչպէս, Տիգրան, Սասնա, Երեմիա. և այլն :

24. Ընունը ինչ ունի, որ երկու է. ելակի, յոյնակի :

25. Եղակի թիւը՝ միութիւն կը ցուցնէ . զոր օրինակ՝ Բառ, լեզու :

26. Յարնակի թիւը՝ շատութիւն կը ցուցնէ . զոր օրինակ՝ Բառեր, լեզուներ :

27. Ղրված օրինակներէն կը տեսիլ, որ առաւել մը յոբնակի շինելու համար երկու մասնիկ կայ . միավանկ բառերուն ծայրը՝ եր, բազմավանկ ներուն ծայրը՝ ներ :

ՀՈԼՈՎ

28. Որի՞, որո՞, որի՞, որով, որ, հարցումներուն պատասխան ըլլալու համար՝ անունին կրած փոփոխութիւններուն կ'ըսվի կողով :

29. Հոլովը հինկ է, և վերի հարցման կարգովը սասնք էն, Բարացական, Տրական, Բացառական, Ղործիական, Հայցական :

30. Հոլովէլի բառը՝ դեռ աս փոփոխութիւնները չը կրած, Ողղական կ'ըսվի . որ և աս պատշառով իսկ հոլով պէտք չ'է սեպվի (1) :

31. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀՈԼՈՎՄԱՆ ՕՐԻՆԱԿ

	Եղակի .	Յոբնակի .
Ողղական	Բառ .	Բառեր .
Բարացական	Բառի .	Բառերո .
Տրական	Բառի .	Բառերո .
Բացառական	Բառի .	Բառերի .
Ղործիական	Բառով .	Բառերով .
Հայցական	Բառ .	Բառեր :

(1) Հայցականը պէտք չ'է ուղղականին հետ շփոթել և անոր պէս հոլով չը սեպել . դերանուններուն ու պարանուններուն մէջ կը տեսնին անոր կրած փոփոխութիւնները :

32. Արանկ կը հորովին ընդ հանրապէս ամէն հորովէլն բառէրը : Սակայն կան քանի մ'ընդունելի արտուղութիւններ, որ վայելչութիան ու կարճութիան համար՝ արձակ ու մանաւանդ չափով գրվածներու մէջ, շատ անգամ կը դործածվին :

33. 1². ԱՐՏՈՒՂՈՒԹԻՒՆ. — Ի վերջացած բազմավանկ բառերուն ըստացականն ու տրականը՝ երկ ի մէկ տեղ գալով ակրնճի անախորժ չը դարնէլու համար, ին՝ ու կը փոխէն. զոր օրինակ՝ քարի, քարո. հոգի, հոգո. և այլն :

Սակայն ի վերջացած միավանկ բառերուն ըստացականն ու տրականը՝ ուղղականին ին պահէլով, ուն կ'էվէլցնէն. զոր օրինակ՝ յի, յիո. լի, լիո. և այլն :

34. 2². ԱՐՏՈՒՂՈՒԹԻՒՆ. — ուլիւն կամ ում մասնիկով վերջացած բառերուն ըստացականն ու տրականը՝ ուլիւնը՝ ուլիան, ումը՝ ման կ'ըլլան. և գործիականը՝ ուլիւնը՝ ուլիամբ, ումը՝ մամբ կ'ըլլայ. զոր օրինակ՝ զորուլիւն, զորոլիւան, զորոլիամբ. ուսոմ, ուսման, ուսմամբ : Իսկ ուլիւն ին բացառականը՝ ուլիւն ալ կրնայ ըլլալ. զոր օրինակ՝ զորոլիւն :

35. 3². ԱՐՏՈՒՂՈՒԹԻՒՆ. — ուլիւն, ում, Խան, նի, լի, յի մասնիկներով վերջացած բառերուն յորնակի ուղղականը՝ մ'էվէլցնէլով կրնայ ըլլալ. և յորնակի ըստացականն ու տրականը՝ ուլիւնը՝ ուլիւանց, ումը՝ մանց. Խանը՝ Խանց, նին՝ նեաց, լին՝ լեաց. և յին՝ յոց ընէլով. զոր օրինակ՝ զորոլիւնի, զորոլիւանց. ուսմանի⁽¹⁾,

(1) ումին յորնակին՝ մանի կ'ըլլայ. ուսոմ, ուսմանի. բաժնոմ, բաժնմանի :

ոստանց . ալիբանք , ալիբանց . հայրենիք , հայրենիաց . արծրոսնիք , արծրոսնիաց . լեւլեք , լեւլաց . կեւկեցիք , կեւկեցոց . և այլն :

Սոյնպէս և հայ բառք՝ հայք , հայոց կրնայ հոլովիլ :

36. 4^ր ԱՐՏՈՒՂՈՒԹԻՒՆ . — Բառերը՝ հոլոված ատենին , իրենց վերջին վանկին մէջ քաղած ինքնաձայն տառերէն շատ անգամ փոփոխութիւն կը կրէն : Առասիկ ինչպէս .

Ա՝ բաղձավանկ բառերու մէջ՝ երբեմն ը կը փոխվի , որ երբեմն կը գրվի , երբեմն չը գրվի . զոր օրինակ՝ աշխարհ , աշխարհի . ականձ , ալընձի . — բերան , բերնի . զաւակ , զակի :

Ե՝ ի կը փոխվի . զոր օրինակ՝ վեմ , վեմի . օրէն , օրինի :

Ի՝ ը կը փոխվի , որ երբեմն կը գրվի , երբեմն չը գրվի . զոր օրինակ՝ թիւ , թլւի . բժիշկ , բժշկի . — պատիւ , պատուի . օժիտ , օժտի :

Ո՞՞ ը կը փոխվի , որ երբեմն կը գրվի , երբեմն չը գրվի . զոր օրինակ՝ հոսնձ , հընձի . խորհորդ , խորհրդի . — օգոտ , օգտի . գլուխ , գլխի :

Ո՞՞՞ ու կը փոխվի . զոր օրինակ՝ կոյս , կոսի . համբար , համբարի :

Այս և ստանց նման փոփոխութիւններ՝ շատ աւելի , բառերու բարդութիւնն ու կցորդութիւնն մէջ կը գործածվին (1) :

(1) ո՞ տան ալ բաղձավանկ բառերու վերջին վանկին մէջ քիչ տեղ ը կը փոխվի , որ երբեմն կը գրվի , երբեմն չը գրվի . զոր օրինակ՝ ժողով՝ ժողվի . ժողվարդ , ժողվարի . ժողվան , ժողվել . ժողվելի . սովոր՝ սովորի . սովորութիւն . սովորի . սովորի . իսոր՝ իսրել . իսրելի . և այլն :

իւ՝ ձայնն ալ բաղձավանկ բառերու վերջին վանկին մէջ քիչ

37. Պէտք է գիտել, թէ յատուկ անունները սասպիսի հօղովական արտուղի փոփոխութիւններէ ազատ են :

38. Սովորյթն անանկ բերած է, որ իրեր բառ՝ Աստուած, այր, հայր, հետեւեալ արտուղի կերպերովը հօղովին (1) :

1.

Ուլ.	Աստուած .
Բսփ.	Աստուծո .
Տրա .	Աստուծո .
Բայ .	Աստուծոյ .
Գործ .	Աստուծով .
Հայր .	Աստուած :

Ղշմարիտ Աստուծու անունը՝ անյորնակի ասպէս կը հօղովին, սուտ աստուածի հետ չը շփութելու համար, որ իբր հասարակ բառ՝ ընդհանուր հօղովման աակ կ'ընկնի :

2.

	Ելակի .	Յոչնակի .
Ուլ.	ԱՅր .	ԱՅրեր .
Բսփ.	Արոջ .	Արերո .
Տրա .	Արոջ .	Արերո .
Բայ .	Արոջոյ .	Արերի .
Գործ .	Արով .	Արերով .
Հայր .	ԱՅր .	ԱՅրեր :

տեղ է կը փոխին . զոր օրինակ՝ փրկութիւն, փրկութիւնէ, արիւն, արեանակից, աղբիւր, աղբերակ, աղբերահոս, եւ այլն :

(1) Չորս եղանակներուն անունները՝ թէպէտեւ ընդհանուր հօղովման աակ կ'ըննան երթալ, սակայն սովորութիւն է՝ բոտացականին ու արականին՝ Գարոն, Գարնան, աղան, ալնան, ամառ, ամառն, Յիւն, Յիւսն, հօղովել :

Ասանկ կը հօլովլին Տէր (որ է փայր), փերշ, փերշօ, փերշօ. և Աին, կնշ, կնշօ, կնշօ. և ասոնցմէ բարդվածները :

Աեւրայր,	կեւրարշ.
Տանփէր,	փանփերշ.
Տէկին,	փէկնշ.
Տանփէկին,	փանփէկնշ. և այլն :

3.

Ելակի .

Յոնակի .

Ուշ .	շայր .	շայրէր .
Բու .	շօր .	շայրէրու .
Տրա .	շօր .	շայրէրու .
Բաց .	շօրօ .	շայրէրէ .
Գործ .	շայրով .	շայրէրով .
Շայր .	շայր .	շայրէր :

Ասանկ կը հօլովլին Սայր, Տօր . Եղբայր, Եղբօր . և Քոյր, Կօր (¹) . և ասոնցմէ բարդվածները :

Նախահայր,	նախահօր .
Տիրամայր,	փիրամօր .
Շօրեղբայր,	հօրեղբօր .
Սօրեղբօր,	Տօրեղբօր .
Շօրչօր,	հօրչօր կամ հօրչրշ .
Սօրչօր,	Տօրչօր կամ Տօրչրշ . և այլն :

(1) Կօր բառացականը կայ թէ գրաբառին մէջ, և թէ գաւառական բարբառներու մէջ :

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳՎՈՒՄ

ՄԱԿԱՆՈՒՆ

39. Սահանուներ բառ ձըն է, որ անունին որպիսու թիւներ կամ որքանու թիւներ կը յայտնէ. զոր օրինակ՝ Ռեծ պուսն, գեղեցիկ Բաղա, Տարբ Տը, Կան Տը Տարբ, Կինկ ոչխար, շաք Ժողովարտ, ամեն աղփ, Բոլոր աշխար: Աս օրինակներուն մէջ՝ Ռեծ, գեղեցիկ, Տը, Կանի Տը, Կինկ, շաք, ամեն, Բոլոր բառերը մա կանունն էն:

40. Սահանուներ գործնական կերպով կը ճանչպի, երբ որպիսի և որքան հարցումներուն պատասխան կըրնայ բլալ, և միանգամայն անկ կամ իր բառերուն հետ կըրնայ դրովել. զոր օրինակ՝ որպիսի տուն, որքան ոչխար. — գեղեցիկ աուն, Կինկ ոչխար. — գեղեցիկ անձ, Կինգ իր: Ահա գեղեցիկ ու Կինկ բառերը մահանունն էն:

41. Սահանունին սահմանէն յայտնի էղաւ, որ մահանունները՝ որպիսական ու որքանական կը բաժնըվին: Աս բառերը բացատրութիան կարօտ չ'են. միայն՝ որքանական մահանուններէն պարզապէս թիւ ու թըւական կարգ ցուցնողները հօս գնէնք:

Սի, կամ Տի.

Սիորտ, կամ ասջին.

Երի, կամ երիո.

Երիորտ, կամ երիորտ.

Ես, կամ իրեք.

Եսորտ, կամ երրորտ.

Քառ, կամ չորս.

Քառորտ, կամ չորրորտ.

Հինկ, կամ Կինգ.

Հինկորտ, կամ Կինգերորտ.

Վեց.

Վեցորտ, կամ Վեցերորտ.

Լօթ .	Լօթորդ , կամ Եօթերորդ .
Ութ .	Ութորդ , կամ ութերորդ .
Ին .	Ինորդ , կամ իներորդ .
Տաս .	Տասորդ , կամ ասներորդ .
ասս_ժի կամ ասս_ժիկ .	ասս_ժիորդ , կամ ասս_ժիերորդ .
ասս_երկ .	ասս_երկորդ , կամ ասս_երկրորդ .
ասս_երես .	ասս_երեսորդ 77
ասս_չաստ .	ասս_չաստորդ 77
ասս_հինկ .	ասս_հինկորդ 77
ասս_վեց .	ասս_վեցորդ 77
ասս_Եօթ .	ասս_Եօթորդ 77
ասս_Ութ .	ասս_Ութորդ 77
ասս_Ին .	ասս_Ինորդ 77
Լըրկտան , կամ չասն .	Լըրկտանորդ , կամ չասներորդ .
երկտան_ժի , կամ երկտան_ժիկ .	երկտան_ժիորդ , կամ երկտան_ժիերորդ .
երկտան_երկ , և այլն .	երկտան_երկորդ , և այլն .
Լոստան .	Լոստանորդ , կամ Եոստաներորդ .
Քաստան .	Քաստանորդ 77
Հինկտան , կամ հիտան .	Հիտանորդ 77
Վեցտան .	Վեցտանորդ 77
Եօթետան .	Եօթետանորդ 77
Ութետան .	Ութետանորդ 77
Ինտան .	Ինտանորդ 77
Հարիւր .	Հարիւրորդ , կամ հարիւրերորդ .
երկ հարիւր կամ երկերկուր (1) .	երկ հարիւրորդ , և այլն ,

(1) Ինչպէս կ'ըսվի արդէն երկերկուր , կը ծնար աւելի պարզ աւելի համառօտաբար ըսվի երկուր , ետուր , չառուր , հինկուր , վեցուր , Եօթուր , Ութուր , Ինուր , Բոստանակ երկ հարիւր , Եո հարիւր , և այլն . և երկերորդ , ետուրորդ , և այլն . Բոստանակ երկ հարիւրորդ , Եո հարիւրորդ , և այլն . սակայն ստորութիւն էլ զած չ'է :

Հալար .	Հալարորդ , կամ հալարերորդ .
Երկ հալար .	Երկ հալարորդ "
Եռ հալար , և այլն .	Եռ հալարորդ , և այլն .
Միլեօն .	Միլեօնորդ , կամ միլեօներորդ .
Երկ միլեօն .	Երկ միլեօնորդ "
Եռ միլեօն , և այլն .	Եռ միլեօնորդ , և այլն .
Երեքմիլեօն .	Երեքմիլեօնորդ , կամ երեքմիլեօներորդ .
Եռմիլեօն .	Եռմիլեօնորդ , կամ եռմիլեօներորդ .
Քառմիլեօն .	Քառմիլեօնորդ , կամ քառմիլեօներորդ .
Հինիլեօն , և այլն .	Հինիլեօնորդ , կամ հինիլեօներորդ , և այլն (1) :

42. Մահանուէր՝ մինակ , սյսինք՝ առանց աւուռնի գործածված ատենը , անուռնին պէս կը հոլովի և անոր պէս թիւ կ'առնէ . զոր օրինակ չարէն հեռացիր , Բարիին մօտեցիր .
 Դոլինէրէն խորշէ՛ , առաջինինէրուան հետեւէ՛ :

(1) Միաձեւութիան , կանոնաւորութիան , համաօտութիան ու պարզութիան համար աս թիւական բառերուն պարզ արմատները և անոնցմով կցորդվածները հոս ցուցինք :

Յօդ-գիծը՝ բազադրեալ թիւերուն մէջ և կամ ու բառկապներուն տեղը կը բռնէ . և ան ատեն միայն կը գործածվի , երբ մեծ թիւն առաջ ըլլայ . զորօրինակ՝ եռսուն և վեց կամ եռսուն ու վեցի տեղ՝ կը գրվի եռսուն-վեց , յօդ-գիծով : Իսկ երբ պզտի թիւն առաջ ըլլայ , ոչ բառկապ կը մտնի , հետեւաբար և ոչ յօդ-գիծ , զորօրինակ՝ 5000 թիւը՝ հինի-հալար չի գրվի , վասն զի ասի 5 և 1000 նշանակելով 1005 կ'իմացնէ . մինչդեռ մենք կ'ուզենք խնայնել 5060 = հինի հալար . հոս հինիը՝ հաղարին վայ իբր որքանական մահանուն գրված :

ԵՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ԴԵՐԱՆՈՒՆ

43. Դերանունը բառ մըն է, որ անունին տեղը կը բռնէ :

44. Հինկ տեսակ դերանուն կայ . Դիմական, Յոյսական, Բարեբերական, Լ'նորոշ :

45. Դիմական կ'ըսվին ան դերանունները, որ մասնաւորապէս շէ՛մ որոշէլու համար կը գործածվին :

46. Դի՛մ կ'ըսվին՝ խօսակցութիան մէջ պաշտօն մը կատարող անձերը, որոնք իրեք էն : Լ'ս իրեք դէմերէն առջինն ան է որ կը խօսի . երկրորդն ան՝ որու կը խօսվի . և երրորդն ան՝ որի համար կը խօսվի :

47. Լ'ս եռ դէմերը՝ ես, դու (1), ինչ կամ նա բառերով կը բացատրվին եզակիին մէջ, և Ֆինչ, դուստր, իրե՛նչ կամ նաո՛նչ բառերով՝ յոքնակիին մէջ : Լ'հա ասոնք էն դիմական դերանունները :

48. ԳԻՏԵԼԻԻՔ . — Ինչ դերանունն ամէն դէմի հետ կը գրվի սաստիկութիւն տալու համար, և իւրաքանձիւր դէմին առ նոյն ինք ունէցած վերաբերութիւնը կ'իմացնէ . և ասոր համար անորադուստր կ'ըսվի . զոր օրինակ՝ ես ինչ հրամայի . դուստր ինչ գրէցիր . նա ինչ վճարէց :

(1) Դուսէն ետեւ եկած բառը՝ ինքնաձայնով մանաւանդ ուսով ըստի նէ, ներգաշնակութիան համար դուսն կը գրվի . զոր օրինակ՝ դուսն ըսիր . դուսն ո՛վ էս . դուսն ուղեցիր . և այլն :

49. Յուցական կ'ըսվին ան դերանունները՝ որ իւրաքանձիւր դէմին մօտ էզլած անունը կը ցուցնէն . և սանք էն . սա , դա , նա . սա , սպ , ան . սոյն , զոյն , նոյն . սաի , սպի , անի (1) :

50. Սա , սա , սոյն , սաի՝ առջին դէմին ցուցած կամ անոր մօտ էզլած բանը կ'իմացնէն . դա , սպ , զոյն , սպի՝ երկրորդ դէմինը . նա , ան , նոյն , անի՝ երրորդ դէմինը :

51. Աս , սպ , ան՝ արդէն յիշված բանը կը ցուցնէն . սա , դա , նա՝ դեռ յիշվելի բանը կը ցուցնէն :

52. Աի , սպի , անի ցուցականները՝ միշտ բայի հետ կը վարվին . զոր օրինակ՝ սաի յաղլից . սպի յաղլիցս . անի գախս : Իսկ միւս ցուցականները՝ բայի հետ ալ կը վարվին , անունի հետ ալ : Արբ բայի հետ վարվին , դերանուն էն . իսկ երբ աւ նունի վրայ դրվին , մականունի պաշտօն կը վարէն . զոր օրինակ՝ սա ըսաս , դա մարի ըրաս , նա գըրից . սա լընցաս , սպ ըսիցից , ան դարբիցաս . — սա գիրից , դա գրից , նա մարդը . սա գիրից , սպ գրիլը , ան մարդը :

53. Մտացական կ'ըսվին ան դերանունները , որ իւրաքանձիւր դէմի հետ ըստացական յարբերութիւն ունօղ անունին տեղը կը բռնէն . և սանք էն . իմն , ոյն , իւրին կամ իրեն՝ եղակի դերանուններէ շինված . իւրին , յերին , իրենց՝ յարնակի դերանուններէ շինված :

54. Մտացական դերանունները միշտ բայի

(1) Աս ցուցականները՝ որ բառի հետ բարգվին նե , ան բառին հետ ալ նոյն դիմական կարգը ցուցնելու ուժը կը պահէն . ինչպէս , սախն : սպլախ , սառլիս , նառլիս : սոյնալիս , նոյնալիս . և այլն :

հետ կը վարվին . և որ դէմէ էն նէ , նոյն դէմին արմատ գիրը՝ եղակիէ շինվածնէրուն ծայրը կը կրկնրվի . իսկ յարնակիէ շինվածնէրուն ամէնին ալ ծայրը՝ միայն երրորդ դէմին արմատ գիրը կը դրվի . զոր օրինակ՝ աւ իմինս է . արինը հոս չէ . իրենն ո՞ր է . — Բերինն աւարպէցաւ . Յերինն ըսկէց . իրենն յը չէ յաջողէցաւ :

55 . Յարբերական կ'ըսվի ան միակ որ դերանունն էր , որ անմիջական կապակցութիամբ մէջ կը բերէ ո՛ր և է դէմէ եղող անունն մը կամ դերանունն մը : Օր . ես որ խօսէցայ . դո՞ւն որ մտիկ ըսիր . նա որ դրէց : Սերն է որ ըզ մարդ Մտուծու հետ կը միաւորէ : Օրինակնէրուն մէջ գտված որը՝ ես , դո՞ւ , նա և սէր բառերը կը յարբերէ :

56 . Անորոշ կ'ըսվին ան դերանունները , որ մասնաւոր դէմ՝ մը չ'որոշելով , և ամէն դէմի յարմարիլով կը յիշէցնէն ան անունն որի տեղը բռնած էն . և սասնք էն . ո՛վ , ո՛ր , ի՛նչ , անձիւր , իւրաքանչիւր , իրար :

57 . Աս անորոշ դերանուններէն կան որ աւնունի հետ ալ կրնան դրվիլ . և անատեն մակաւնունի պաշտօն կը վարէն . զոր օրինակ՝ ո՛ր աղգասէր , ի՛նչ կարծիք , անձիւր մարդ , իւրաքանչիւր լեզու :

58 . 'Իերանուններուն « , դ , ն , արմատ գիրէրը՝ 'Իմորիչ յօր կ'ըսվին . և բառերու ծայրը դրվիլով՝ դերանունները կը յիշէցնէն . զոր օրինակ՝ ես թագւորս , ատ խօսքդ , իմ երկիրս , նաոր ծառան :

59 . ԳԻՏԵԼԻՔ . — Ի աղաձայնով վերջացած բառերուն ծայրը՝ ն գիմորիչը ը կը փոխվի . զոր օրինակ՝ սէրն , գրուին ըսէրու տեղ՝ կ'ըսվի սէրը ,

գլուխը : Իսկ երբ անմիջապէս եկող բառն ինքնաձայնով ըսկսի , ը գիրը վերստին ն կը փոխվի . ինչպէս , սէրն է պատուիրաններուն գլուխը , կ'ըսվի , և ոչ թէ սէրը է :

60 . Կիմորիչ յօդէրը՝ իրենց դերանունները խօսքին մէջ ներկայ չ'ըլլալով , բառերուն ծայրը յարած ըլլան նէ , սովորաբար ըստացական դերանունի իմաստ կու տան :

1՛ . Իֆին , չոյին , իւրին՝ եզակիէ շինված ըստացականները ցուցած ատեննին , սոսկ կը յարին բառերուն ծայրը . զոր օրինակ՝ ձիա , ձիդ , ձին՝ ըսել է իմ ձիա , քու ձիդ , իր ձին . ձիերա , ձիերդ , ձիերը՝ ըսել է իմ ձիերս , քու ձիերդ , իր ձիերը . պատկերա , պատկերդ , պատկերը՝ ըսել է իմ պատկերս , քու պատկերդ , իր պատկերը . պատկերներա , պատկերներդ , պատկերները՝ ըսել է իմ պատկերներս , քու պատկերներդ , անոր պատկերները :

2՛ . Սերին , յերին , իրենց՝ յոքնակիէ շինված ըստացականները ցուցած ատեննին , նի մասնիկով կը յարին բառերուն ծայրը . զոր օրինակ՝ ձինի , ձինիդ , ձինին՝ ըսել է մեր ձին , ձեր ձին , իրենց ձին . ձիերնի , ձիերնիդ , ձիերնին՝ ըսել է մեր ձիերը , ձեր ձիերը , իրենց ձիերը . պատկերնի , պատկերնիդ , պատկերնին՝ ըսել է մեր պատկերը , ձեր պատկերը , իրենց պատկերը . պատկերներնի , պատկերներնիդ , պատկերներնին՝ ըսել է մեր պատկերները , ձեր պատկերները , իրենց պատկերները :

61. ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒՆ ՀՈԼՈՎՈՒՄԸ

ԱՌՋԻՆ ԴԵՄ

	Ելակի .	Յոճակի .
Ուշ .	Ես .	Սենք .
Բար .	Իմ .	Սեր .
Տրա .	Ինձի .	Սեզի .
Բայ .	Ինէ .	Սենէ .
Գործ .	Ինով .	Սենով .
Հայր .	Իս .	Սեզ :

ԵՐԿՐՈՐԴ ԴԵՄ

	Ելակի .	Յոճակի .
Ուշ .	Դու .	Դուք .
Բար .	Քու .	Չեր . ,
Տրա .	Քեզի .	Չեզի .
Բայ .	Քենէ .	Չենէ .
Գործ .	Քենով .	Չենով .
Հայր .	Քեզ .	Չեզ :

ԵՐՐՈՐԴ ԴԵՄ

	Ելակի .	Յոճակի .
Ուշ .	Ինք .	Իրենք .
Բար .	Իր .	Իրենց .
Տրա .	Իրեն .	Իրենց .
Բայ .	Իրմէ .	Իրենցմէ .
Գործ .	Իրմով .	Իրենցմով .
Հայր .	Ինք .	Իրենք :

	Նշանի .	Յոճնակի .
Ուղ .	Նա .	Նաոնք .
Բաբ .	Նար .	Նաոնց .
Տրա .	Նար .	Նաոնց .
Բայ .	Նակէ .	Նաոնցմէ .
Չորթ .	Նաով .	Նաոնցմով .
Հայց .	Նա .	Նաոնք :

Ասանկ կը հորովվին աա , րա . աա , աբ , ան .
 աւի , աբի , ահի դերանուուններն ալ : Ապքի իրեքը
 է գիրը կարուսէլով , պարզապէս աա , աբ , ան դե-
 րանուուններուն պէս կը հորովվին , և կ'ըլլան ա-
 սոր , ասիէ , ասով , և այլն :

	Նշանի .	Յոճնակի .
Ուղ .	Որ .	Որոնք .
Բաբ .	Որի .	Որոնց .
Տրա .	Որո .	Որոնց .
Բայ .	Որմէ .	Որոնցմէ .
Չորթ .	Որով .	Որոնցմով .
Հայց .	Որ .	Որոնք :

62 . Ով անորոշ դերանուունն ալ՝ հորովման մէջ
 զն ըի փոխէլով , որին պէս կը հորովվի : Իրոր ա-
 նորոշն ալ որ ին եզակիին պէս կը հորովվի . ձե-
 ւով յոքնակի չ'ունէ , բայց իմաստով յոքնակի է :
 Սնացած դերանուուններն ալ ընդհանուր հո-
 րովման տակ կ'երթան :

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԼՈՒԽ

ՊԱՐԱՆՈՒՆ

63 . Պարանունը՝ ընդհանրապէս ինքնին ան նըշան մասնիկ մըն է , որ խօսքի մէջ մինակ չը վարվի . այլ հօլովէլն բառերուն ըսկիպը դրվելով և կամ վերջը կցվելով՝ նշանակութիան ուժ կ'ըստանայ , որով բառին պարզ նշանակութիւնը կ'այլայլէ , և անոր պէսպէս պարագանէրը կը յայտնէ :

64 . Երկու տեսակ պարանուն կայ . նախ՝ աւ նոնք որ բառին ընդէջը իւր լինի , և կը կոչվին նախորդ կամ նախորդ . երկրորդ՝ անոնք որ բառին վերջը իւր լինի , և կը կոչվին իջորդ կամ յետին :

1 . ՆԱԽԴԻՐ ՊԱՐԱՆՈՒՆ

65 . Նախդիրնէրը սաննք էն . ի , առ , ըլ , ընդ , ըստ , չան , քայ , անց , իբր , ինչ , զէր , զէս :

Ի , ԱՌ

Նախորդաւոր պրական կը շինէն . ինչպէս , ի պոռն , առ Ապոռած : Իսկ ի նախդիրը՝ ինքնաձայնով ըսկը սած բառի հետ դրվելու ըլլայ նէ , յ կը փոխվի . ինչպէս յ'իս , յ'ալարի , յ'Արիի :

ԸԶ

Նախորդաւոր հայցական կը շինէ . և ինքնաձայնէ

առաջ ըն կը կորուսէ . զոր օրինակ՝ ըլ Բառ , ըլ
լէդոս , 'ըլ'սպոսած , 'ըօգոսս :

ԸՆԻ

Ինչ ամէնը հարիւր կանգուն . — ամէնը մէ-
կէն՝ ըսէլ է : Ինչ այր և ընչ կին քառսուն հո-
գի . — այր ու կին մէկ տեղ առնելով՝ ըսէլ է :
Ինչ խաղ , ընչ կատակ , ընչ ձեւ . — խաղի հա-
մար , կատակի համար , ձեւի համար՝ ըսէլ է :
Ինչ շնորհ տալ . — սլարգեւի տեղ տալ՝ ըսէլ է :
Ինչ երես խօսիլ . — աչառու թիամբ խօսիլ՝ ըսէլ է :

ԸՍՏ

Իսպ գլուխ , ըսպ տուն հարիւր բոլոր . — մարդ
գլուխ , տուն գլուխ՝ ըսէլ է : Իսպ քրիստոնէ
վարվիլ . — քրիստոնէի պէս վարվիլ՝ ըսէլ է :
Իսպ իմ համոզմանս , ըսպ քու կամքիդ . — իմ հա-
մոզմանսնայելով , քու կամքիդ համեմատ՝ ըսէլ է :
Իսպ կարի , ըսպ բաւականին . — կարողութիանը
չափ , օգտելու չափ՝ ըսէլ է : () ր ըսպ օրէ , սամ
ըսպ ամէ . — օրէ օր , տարիէ տարի , կամ օր օրի
վրայ , ետեւ՝ ըսէլ է :

ԲԱՆ

Գիտութիւնը չան 'ըսակին պատուական է . —
ոսկիէն աւելի պատուական՝ ըսէլ է : Միրով կը
յաղթվի չան բռնութիամբ . — բռնութիւնէն ա-
ւելի սիրով կը յաղթվի՝ ըսէլ է :

ԲԱՅ

Ամէն բան կորաւ Բայ պատիւը . — պատիւէն
զատ՝ ըսէլ է : Բայ սէրը ամէն բան կը յաղթվի .
— սէրէն զատ՝ ըսէլ է :

ԱՆՑ

Անց հրաման չ'երթալ . — առանց հրամանի՝ ը-
սէլ է : Անց գործ հաւատը մեռած է . — առանց
գործի՝ ըսէլ է :

ԻԲԻ

Իբր հայր պատուէլ . — հօր պէս պատուել՝ ըսէլ է :
Իբր դեսպան զրկէլ . — դեսպանի պէս զրկել՝ ըսէլ է :

ՄԻՆՁ

Մինչ Ամերիկ գնացին : Գեանէն Ֆինլերկինք :

ԶԻՐԴ

Օ կրտ քահանայ , շէրտ թագւոր . — քահանայի
պէս , թագւորի պէս՝ ըսէլ է : Օ կրտ սուգի մէջ
կու լային . — սուգի մէջ էղածի պէս՝ ըսէլ է :

ԴԵՊ

Դեպ Երուսաղէմ գնացին : Դեպ ի տաճարը
վազէցին :

2. ԿՑՈՐԴ ՊԱՐԱՆՈՒՆ

66. Կցորդները բազմաթիւ են , և բազմօրի-
նակ փոփոխութիւններ կը բերէն բառին նշանա-

կութիանը . գլխաւորները միայն հոս յիշէնք . և նախ՝ սա հինկ մասնիկներուն վրայ խօսինք , ա՛ն , շ , փ , փ , փ . որ բառին ըսկիզբը կը կցվին , որ նախորդ էն միանգամայն և կցորդ , այսինք՝ նախակցորդ =

67 . 1^ն , չ՝ ժխտական մասնիկներ էն . և բառին նշանակութիան ներհակ իմաստը կու տան . ինչպէս , անէղ , անխոհեմ , անապակ . չէ , չինչ , չասուած , և այլն : Իսկ փ , փ , փ . եղծական էն . բառին նշանակութիան եղծվածը կ'իմացնէն . այսինք՝ կամ ան է որ բանի մը դեռ ի կատարելութիւն հասած չ'ըլլալը կը ցուցնէն , և կամ կատարելութիւնը կորուսած ըլլալը . զորօրինակ՝ անգեղ՝ ան որ գեղ չ'ունէ և չ'է ունած . իսկ փգեղ՝ ան որ դեռ ի գեղեցկութիւն չ'է հասած , կամ գեղն եղծված կորած է : Սոյնպէս էն անգէտ , փգէտ . անկար , փկար . անհաս , փհաս . անքուն , փքուն . անձեւ , փձեւ . անգոհ , փգոհ . աներջանիկ , փերջանիկ :

68 . 1^ն . ԴԻՏՕՂՈՒԹԻՒՆ . — պ , բ , տառերէն առաջ՝ ան մասնիկը երբեմն ա՛մ կը փոխվի . զորօրինակ՝ անպարիշտ , ա՛մպարիշտ . անբիծ , ա՛մբիծ . և այլն :

69 . 2^դ . ԴԻՏՕՂՈՒԹԻՒՆ . — ան մասնիկը երբեմն ն գիրը կը թողէ , և մինակ ա կը բանի ան ի տեղ . զորօրինակ ահամայ՝ իբր անկամայ . ա՛ծուխ՝ իբր անծուխ . և այլն :

70 . ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ կցորդներ , որ հայրենիք , ազգ , լեզու , կրօն կը յայտնէն :

յի՛ . — պօլսէյի՛ , կիլիկէյի՛ , կիպրացի՛ , ֆռանսացի՛ :
Էան . — արամէան , արարատէան , հայկազէան :

ունի . — արշակունի , բազրասառունի , արծրունի , ռըշ-
տունի :

րէնի . — հայերէն , ֆռանկերէն , արպերէն :

կան . — ընդհանրական , առաքելական , աւետարա-
նական :

71 . ՌՒՆԱՅԱՆ կցորդներ , որ կցված բառին ու-
նօղը , պարունակօղը , տեղը , կամ անկէ շինված
ըլլալը կամ անոր հետ վերբերութիւն յարմա-
րութիւն մ'ունէլը կը յայտնէն :

ոն . — քայլոն , թռչոն , սաղոն , լաղոն :

որ . — զինոր , թագոր , հոգեոր , մարմնաոր :

է . — քարէ , փայտէ , արծրթէ , սակիէ :

էղէն . — հրէղէն , հողէղէն , լուսէղէն , ջրէղէն (1) :

ի , էնի . — ինծորի , ծիրանի , վարդէնի , նըռնէնի :

ին , ային . — խորին , մթին , հրեշտակային , մարգ-
կային :

ոց կամ նոց . — դսրոց , նատոց , թիկնոց , հիւրանոց :

բան . — վարժարան , ճեմարան , դասարան , վառարան :

սպան . — հայասպան , ֆռանկսպան , թուրքասպան :

լի . — սիրէլի , զարմանալի , պատուէլի , ընդունէլի :

ոցո . — ախրոցո , հարսնոցո , մահացո , ապակա-
նացո :

ան . — վարձկան , աշխարհական , բնական , արհես-
տական :

72 . ԳՈՐԾԱԿԱՆ կցորդներ , որ ընօղը , գործին ,
արհեստն ու վարձը կը նշանակէն :

ի . — գործի , աղօրի , բանալի , ունէլի , հայլի :

իչ . — արարիչ , փրկիչ , սրբիչ , գրիչ :

(1) Բուն մասնիկը էն է . և եղ բառը՝ երկու բային արմատն է .
բայց որովհետեւ էնը մինակ չէ կցվի բառին ծայրը , այլ միշտ եռ
բառով , ապա պատճառով երկը մէկ միացած ցուցինք մասնիկ-
ներուն կարգը՝ զիւրութիան համար :

ակ , նակ . — խնդրակ , նըւիրակ , խօսնակ , կոչնակ :

ան . — խթան , փական , իշխան , ճարտասան :

ոյ . — սղոյ , խարտոյ , հօտոյ , կթոյ :

որդ . — որարդ , սայլրդ , անցորդ , ճամպորդ :

պան . — պարտիզպան , սյգէպան , վանապան , դռնապան :

լէ . — բանօղլէ , կրօղլէ , տեսօղլէ , աւետլէ :

73 . ՍԱՍՏԿԱԿԱՆ կցորդներ , որ կ'էվէլցնէն , կ'աւ
ռատցնէն պարզին նշանակութիւնը :

ապ . — խորխորապ , հեղեղապ , հատտապ :

ոպ . — վավաչոպ , նախընծոպ , կասկածոպ , երկչոպ :

ոպ . — տղմոպ , աւաղոպ , մացառոպ :

եպ . — շահաեպ , երանաեպ , մարդաեպ :

գին . — զըւարթագին , ահագին , զայրագին , ցաւագին

գոյն . — մեծագոյն , փոքրագոյն , լաւագոյն , գերագոյն :

74 . ՆՐԱՆԶԱԿԱՆ կցորդներ , որ կը նըւազէն ,
փաղաքէլով կը պղտիկցնէն պարզին նշանակու
թիւնը :

ակ . — նաւակ , ձորակ , լուսնակ , սրդիակ :

եկ . — որդեկ , աղեկ , պատանեկ :

իկ . — մանկիկ , հայրիկ , մայրիկ , այրիկ , կնիկ :

ոակ . — մէնոակ , միայնոակ , խեղճոակ , սղորմոակ :

յա . — մարիյա , լուսիյա . — ասմասնիկն իդական է ,
ինչպէս ոակի և անոյլ կամ ոյլ մասնիկները , որ սոսկ
իդական էն առանց նըւազական նշանակութիան .
ինչպէս , տիրոակի , արմէնոակի , Ֆռանկոակի , անկ
լոակի , խոսրովանոյլ , վարդանոյլ կամ վարդոյլ :

75 . ՎԵՐԱՑԱԿԱՆ կցորդներ , որ բայարմատ
բառերու կցվիլով , վերացեալ նշանակութիւն
կու տան բառին :

ած . — արարած , կատարած , կոտորած :

անք . — պարծանք , զարմանք , մազթանք :

- ի* . — չարի*, կեղծի*, կարծի*, թըւի* :
 ի-ն . — հընչի-ն, գոչի-ն, շչընչի-ն, լալի-ն :
 ոյլ . — այցելոյլ, սովրոյլ, ձանձրոյլ . — ի-ն մասնի-
 կով կրկնակից՝ այցելու-ի-ն . սովրու-ի-ն,
 ձանձրու-ի-ն :
 ուժ . — կոչո՜ւժ, ոււսո՜ւժ, հընչո՜ւժ, հալածո՜ւժ (1) :
 ունդ . — ծնո՜ւնդ, սնո՜ւնդ, սերո՜ւնդ :
 ուսս . — գալու՜սս . փախո՜սս, կորո՜սս :
 ուրդ . — խառնո՜ւրդ, խորհո՜ւրդ, ժողովո՜ւրդ :
 էլ, իլ, ալ . — կցված բառը կը բայացնէն . ինչ-
 պէս, գործէլ, խօսիլ, երթալ :

- 76 . ՆՈՅՆԱԿԱՆ կցորդներ, որ գրեթէ անփո-
 փօս կը պահէն պարզին նշանակութիւնը :
 աի . — է, էաի . օրէն, օրինաի . կայծ, կայծաի :
 ան . — նիշ, նշան . հրամ, հրաման . պաաւէր,
 պատուիրան :
 եսս . — պահ, պահեսս . գով, գովեսս :
 իլ . — տես, տեսիլ . կաթ, կաթիլ :
 նի . — յայտ, յայտնի . գաղտ, գաղտնի :
 ուի . — գով, գովուի . տաք, տաքուի . արեւ, ա-
 րեւուի :

77 . Ի՛նչն պարանուններէն զատ՝ կան շատ
 մը հոլովաւորու ըսված նշանական բառեր ալ, ո-
 րոնք հոլովված բառի մը հետ դրվիլով՝ նոյն բա-
 ռին այլ և այլ միտքեր կու տան . և սասնկով գը-
 րեթէ պարանունի պաշտօն կը վարէն : Ասոնցմէ
 շատ բանուկները՝ առած հոլովներուն օրինակնե-
 րովը դնէ՛նք հոս :

(1) ուժ և ուի-ն մասնիկները՝ ներդարութիւն կամ կիրք
 յայտնօղ ամէն արմատներու հետ կը կցվին . ինչպէս, օժո՜ւժ, օ-
 ժո-ի-ն : Բայց ուի-նը՝ բայարմատ չ'էզօղ անուններու ալ կը
 կցվի վերացեալ մտքով . իսկ ուժը՝ ո՛չ . զորօրինակ՝ աստուածուի-ն,
 ճարդուի-ն, այլ ո՛չ աստուածո՜ւժ, ճարդո՜ւժ :

3. ՀՈՒՈՎԱՌՈՒ ԲԱՌԷՐ

Համար . — իմ , քու , մեր , ձեր համար , ճշմարտութիան համար :

ընդամի . — արգարու թիան , ազատութիան ընդամի :

ընդդէմ . — անիրաւութիան , բռնութիան ընդդէմ :

պէս . — ինծի , քեզի պէս . արեւի , լուսնի պէս :

չափ . — ինծի , քեզի չափ . ծովի , լեռի չափ :

հեփ . — իմ , քու , մեր , ձեր հեփ . աշկերտին հեփ :

ղափ . — ասկէ , ատկէ զափ . գրվածնէրէն զափ :

առաջ . — ջրհեղեղէն առաջ , բաժանութեն առաջ :

եփ . — Քրիստոսէ եփ , կործանութեն եփ :

առջեւ . — տաճարին առջեւ , ատենապետին առջեւ :

եփեւ . — խորանին եփեւ , վարագուրին եփեւ :

վեր . — սանդուղէն վեր , լեռէն վեր :

վար . — սանդուղէն վար , լեռէն վար :

վերեւ . — տունին վերեւ , դաշտին վերեւ :

վարեւ . — բլուրին վարեւ , գիւղին վարեւ :

վրայ . — սեղանին վրայ , աթոռին վրայ :

փակ . — սեղանին փակ . աթոռին փակ :

ներս . — դուռէն ներս , սրահէն ներս :

դուռ . — դուռէն դուռ , սրահէն դուռ :

ներսեւ . — կաղնիին ներսեւ , գետնին ներսեւ :

դրսեւ . — վրանին դրսեւ , գետնին դրսեւ :

ձեջ . — սնտուկին ձեջ , բնկողնին ձեջ :

հոյ . — վարպետին հոյ , խորհրդականին հոյ :

ընթաց . — կրակին ընթաց , վառարանին ընթաց :

ընթաց . — սեղանին ընթաց , հնոցին ընթաց :

դէմ . — քաղքին դէմ , պալատին դէմ :

ճօփ . — գիւղին ճօփ , աղբիւրին ճօփ :

հեռի . — գետէն հեռի , ծովէն հեռի :

78. Ի՛յար՝ խօսքի մէջ հաստատութիւն ցուցնող բառն է. այսինք՝ առարկայի մը այս ինչ կամ այն ինչ որպիսութիամբ ըլլալը հաստատող բառը :

Երբ ըսէնք՝ « օգը տաք է » կը հաստատենք թէ փայ մականունով յայտնուած որպիսութիւնն օգին կը վերբերի : Եւ աս հաստատութիւնը ցուցնողը է բառն է, զոր Բայ կը կոչենք :

79. Եթէ ճիշտ նայիլի, բուն բայը մէկ հատ է, որ է ել բառը. վասն զի հաստատութիւն ցուցնող մինակ աս է. և գործել, գրել, սիրել և այլն, բառերուն բայ կ'ըսենք նէ, անոր համար է որ ել բայն իրենց մէջ կը պարունակեն. գործել՝ գործողել ըսել է, գործէցի՝ գործողեցի, գործէի՝ գործողի, գործեմ՝ գործողեմ. սոյնպէս և միւս ամէնը :

Եւ ել բառը՝ Եական Բայ կ'ըսիլ :

80. Իսկ շատ անգամ, աս էական բայը՝ որ հաստատութիւն միայն կ'իմացնէ, գործողութիւն կամ որպիսութիւն նշանակող բառերու հետ՝ իրով կամ իմաստով կը միանայ (1). և ան

(1) Գործել բային մէջ եւր իրով կը գտիլ, նոյնպէս էլ յանգած բայերն ալ կրնան եւր իրով բնորոշած սեպիլ, է գիրը՝ էի փոխած ըլլալով. ինչպէս. խօսիլ խօսող եւ, նստիլ նստող եւ, և այլն : Սակայն ալ յանգած բայերուն մէջ՝ եւր իմաստով միայն կը գտիլ. երթալ՝ երթող եւ, խնայալ՝ խնայող եւ, և այլն :

ատեն առաջ կու գան տեսակ մը բայեր, որ հաստատութիան հետ գործողութիւն ալ կ'իմացընեն: Աս տեսակ բայերը՝ էական բայէն սրոշվելու համար, մտրտաոր բայ կ'ըսվին:

81. Սակզբաւոր բայերն իրեք տեսակ էն. ներգործական, կրատական, չեղոյ:

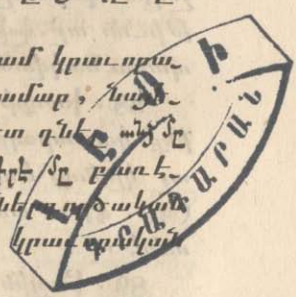
82. Ներգործականը՝ գործողութիւնն ուրիշի մը վրայ կը կատարէ. ինչպէս, գործել, սիրել, ծեծել:

83. Կրատորականը՝ գործողութիւնն ուրիշէ մը իր վրայ կ'ընդունէ. ինչպէս, գործվել, սիրվել, ծեծվել:

84. Չեղորը՝ գործողութիւնն ո՛չ ուրիշի մը վրայ կը կատարէ, և ո՛չ ուրիշէ մը իր վրայ կ'ընդունէ. հասցա գործողութիւնն իր վրայ կը մընայ. ինչպէս, երևալ, խոսալ:

85. Բայի մը ներգործական կամ կրատորական ըլլալը նիւթապէս ճանչելու համար, նայելու է թէ կարելի է նոյն բային հետ զնե անց ճը կամ իր ճը, և կամ անց ճը կամ իրէ ճը բառերը: Առջին դիպաւածին մէջ՝ բային ներգործական ըլլալը կը ճանչվի. երկրորդին մէջ՝ կրատորական ըլլալը:

Սերի օրինակներն առնենք. գործել, սիրել, ծեծել՝ ներգործական բայեր էն. որովհետեւ հընար է ըսել՝ գործել իր ճը (երկիր), սիրել անց ճը, ծեծել անց ճը: Եւ սիրվել, ծեծվել՝ կրատորական բայեր էն. վասն զի հնար է ըսել՝ սիրվել անց ճը, ծեծվել մէկէ ճը: Իսկ երբ չի կրնանք բային հետ զնե աւ բառերէն մէկը, նշան է որ ան բայը չեղոր է: Երևալ, խոսիլ, անց ճը կամ իր ճը, կամ

Երբեք, նախքան անչե՛ մը կամ իրե՛ մը հնար չ'է ըսել . ուստի երբեք ու նախքան չէզոք բայեր էն :

86 . Բայերն ընդհանրապէս իրենց յանգէն ալ յայտնի կրնան սեպղիլ, ինչպէս կրաւորականն իր էվէլորդ վ գիրէն . իսկ միւսները՝ բայ մէկ քանին , իրենց սեփական յանգերէն , 'զոր խոնարհման մէջ տեսնելու էնք :

87 . ԳԻՏԵԼԻԹ . — Անյոյակն ըսված տեսակ մը ներգործական բայեր ալ կան , որոնց մէջ՝ երկու տեսակ գործողութիւն իրարի մէջ անցած էն . ինչպէս , վախցնել , խոտցել՝ անանկ ընել կամ պատճառ ըլլալ որ ուրիշ մը վախնայ կամ թրուչի՛ ըսել է : Ա՛յ մը՝ պատճառ էզողին գործողութիւնը կայ , մէյ մ'ալ՝ վախցողին կամ թրուչողին գործողութիւնը : Այս երկու գործողութիւնն ալ՝ վախցնել կամ խոտցել բայերուն մէջ պարունակված էն :

88 . Խօսքի մէջ՝ գործողութիւնն տէրը , այս ինք՝ կատարողը դէմով կը յայտնուի . և սա դէմն ալ կրնայ եզակի կամ յոքնակի թիւէն ըլլալ (46 , 47) . ասոր համար՝ բայն ալ ԴԷ՛ ու ԲԻ՛ ունէ :

89 . Բային դէմն ու թիւը՝ մասնաւորապէս դիմական գերանուններով կը բացատրվին . ինչպէս , Էս գործէցի , Դո՛ գործէցիր , Ինչ գործէց . Տե՛ն գործէցինք , Դո՛ն գործէցէք , Իրե՛ն գործէցին : Այս գերանունները բային հետ դրված չը գտվին նէ ալ , զօրութիամբ կ'իմացվին :

90 . Ո՛ և է հաստատութիւն կամ գործողութիւն՝ եղանակով մը և ժամանակի մը մէջ կը կատարվի . ուստի բայն եղանակ ու ժամանակ ունէ :

91 . Լիզանեակն երկու է . պարմական , հրամական :

92 . Պատմականը՝ գործօղու թիւնը սոսկ պատմելով կ'իմացնէ . ինչպէս , գործեցի , իւր գործեի , իւր գործեմ , գործելու եմ :

93 . Հրամականը՝ գործօղու թիւնն ընել կամ չ'ընել կը հրամէ . ինչպէս , գործէ , մի գործել :

94 . Ժամանակն իրեք է , անցեալ , ներիայ , ապառնի (1) :

95 . Լիցեալը՝ անցած ժամանակի մէջ էղած կը յայանէ գործօղու թիւնը . որ եթէ լմնցած է՝ խոսարեալ անցեալ կ'ըսվի . ինչպէս , գործեցի . եթէ չ'է լմնցած՝ անխոսար անցեալ կ'ըսվի . ինչպէս , իւր գործեի :

96 . Ներկան՝ գործօղու թիւն կատարված ժամանակն է . ինչպէս , իւր գործեմ :

97 . Լպառնին՝ գործօղու թիւն գալու ժամանակի մէջ կատարվելիքը կը ցուցնէ . ինչպէս , գործելու եմ :

ԴԵՐԲԱՅ

98 . Ի ուն բայերէն զատ՝ կան նաեւ Դերբայ ըսված գործօղու թիւն նշանակող բառեր , որոնք բայէ կը ծագին , և բայի տեղ կը դրվին առանց որոշ եղանակ ու դէմ յայտնելու , այլ ամէն եղանակի ու դէմի յարմարիլով : Աս բառերը միանգամայն անունի ու մականունի ուժ ունեն . և ասոր համար Բայանուն ալ կը կոչվին . ինչպէս երբ ըսվի՝ գործող մարդ , գործված երկիր , գործելու հող , գործելը բարի է :

(1) Անցեալն՝ առաջ , ներկան՝ ետքը , ապառնին՝ վերջը . աս է ժամանակին բնական կարգը , զոր խոնարհումներուն մէջ ալ կը պահենք :

99. Չորս տեսակ դերբայ կայ . անցեալ, ներկայ, ապառնի, անորիշ :

100. Անցեալ դերբայը՝ ած կը յանգի, և որ ժամանակի հետ գալի նէ, նոյն ժամանակին մէջ անցած գործօղութիւն մը կը յայտնէ . ինչպէս, գործած էզայ, գործած էմ, գործած ըլլալու էմ :

101. Ներկայ դերբայը՝ օղ կը յանգի, և որ ժամանակի հետ գալի նէ, նոյն ժամանակին մէջ ներկայ էզօղ գործօղութիւն մը կը յայտնէ . ինչպէս, գործօղ էզայ, գործօղ էմ, գործօղ ըլլալու էմ :

102. Ապառնի դերբայը՝ լը կը յանգի, և առ մէն ժամանակի մէջ՝ ըլլալու գործօղութիւն մը կը յայտնէ, ինչպէս, գործելը էզայ, գործելը էմ, գործելը ըլլալու էմ :

103. Անորիշ դերբայը՝ էլ, իլ, ալ կը յանգի, և անորիշ եղանակով՝ անասհման ժամանակի մէջ կը յայտնէ գործօղութիւնը . ինչպէս, գործել, իօսիլ, երխալ :

Բայերն աս անորիշ յանգէն կ'ըսկսին խոնարհման մէջ մանիլու . և աս յանգէն կը բընտուղին բառցոյցի մէջ . որպէս թէ անորիշ դերբայը՝ օրինակի համար ըսէնք, բայերուն ուղղականն ըլլար, որովհետեւ էն պարզ ձեւնին է :

ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

104. Բային՝ դէմ, թիւ, եղանակ, ժամանակ ցուցնելու համար կրած փոփոխութիւններուն կ'ըսվի խոնարհում :

Աս խոնարհման կերպը՝ բայերուն վերջաւոր

ըու թիւնէն կախում ունէ :

105. Իայերն իրեք կերպ վերջաւորութիւն կամ յանգ ունէն . որով իրեք դաս կը բաժնվին :

1^ն յանգ ԵԼ՝ ինչպէս , ԳՈՐԾԵԼ .

2^դ յանգ ՎԻԼ՝ ինչպէս , ԳՈՐԾՎԻԼ .

3^ր յանգ ԱԼ՝ ինչպէս , ԽՆՏԱԼ :

106. Ինդհանրապէս՝ էլ յանգը ներգործաւ կան բայերուն յատուկ է . վիլը՝ մինակ կրաւորականներուն է . «ը՝ գլխաւորապէս չէզոքներուն :

107. Ըս իրեք յանգերուն ամէն մէկն իրարմէ տարբեր խոնարհում ունէ , և գլխաւորապէս կատարեալին մէջ կը զանազանին . միւս ժամանակներն իրարմէ կը շինվին . ինչպէս կը տեսվի հետեւեալ համացոյց պատկերին մէջ : Կատարեալին շէնքը՝ գլխաւոր դիտելու և ուսնելու բան է խոնարհումներու մէջ . վասն զի անով՝ միւս ամէն ժամանակներուն կազմութիւն գաղտնիքը դուրս կը ցայտէ . և հոն կ'երեւի բայերուն ճիշտ արմատը , իր վրայ եկած էվէլորդ գիրերէն մերկացած , թէ պարզ արմատ ըլլայ և թէ կցորդաւոր արմատ , թէ միավանկ ըլլայ և թէ բազմավանկ : Եւ բայերուն արմատներն ալ զէկ որոշել ու միտք առնելէն ետեւ՝ ամէն բայի և ամէն յանգի խոնարհում դիւրաւ կ'ըմբռնելի :

Համայնաց պատկեր խոնարհման իրեք յանգեքուն

1

2

3

ԿՈՆՉԵՆՉ	ԷԼ		ՎԻԼ		ԱԼ	
	1 ^ն օրինակ (17)	2 ^դ օրինակ (17)	1 ^ն օրինակ (17)	2 ^դ օրինակ (17)	1 ^ն օրինակ (17)	2 ^դ օրինակ (17)
ԿՈՆՉԵՆՉ ԿՈՆՉԵՆՉ	ԳՐԵԾ ԷՇԻ	ՍԵՆ	ԳՐԵԾ ԷՇԻ	ՍԵՆ	ԻՆՍՏ	ԳՐԵԾ ԷՇԻ
	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ
ԿՈՆՉԵՆՉ ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ
	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ
ԿՈՆՉԵՆՉ ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ
	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ	ԿՈՆՉԵՆՉ

108. Լ'սկէ ետեւ զնէնք խոնարհման ամբողջ օրինակները . ամէն մէկին վրայ գիտելիքներն ու արտուղրութիւններն իրենց տեղը նշանակելով : Եւ այց նախ՝ հական բայն ամբողջ խոնարհէնք հոս , իբր նախատիպ նմանայանգ բայերուն , նա՛ գրէթէ և այլ ամէն բայերուն :

109. ԷԱԿԱՆ ԲԱՅԻՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ (արմատ է) (1) .

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Կապարեալ Լ'նցեալ .

- Ելաի . էցի , էցիր , էց .
- Յոչնակի . էցինք , էցիք , էցին :

Լ'նկապար Լ'նցեալ .

- Ել . էի , էիր , էր .
- յոչ . էինք , էիք , էին :

Ներկայ .

- Ել . էմ , էս , է .
- յոչ . էնք , էք , էն :

(1) Որովհետեւ հական բային արմատն է է . նոյն գիրը վերէն ի վար անխոփոս պահէցինք խոնարհման մէջ , և կը պահէնք միւս ամէն բայերու յանդերուն մէջ : Աս է արմատը երբեմն է գրի փո . ինչը՝ արդի լեզուին մէջ սնտի և անօգուտ զժարութիւն մ'էվէլ ցընէլ է :

Ապարհի .

- Ել. էլու էմ, էլու էս, էլու է .
 յոչ. էլու էնք, էլու էք, էլու էն :

ՀՐԱՄԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ կամ Ապարհի .

- Ել. է, մի էր .
 յոչ. էցէք, մի էք :

ԴԵՐԱՆՑ
 { անշեալ . ամ .
 ներկայ . օղ .
 ապարհի . էլու .
 անորիշ . էլ (1) :

ԱՌՁԻՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ — ԷԼ յանգ ներգործական .

110 . ԱՌՁԻՆ ՕՐԻՆԱԿ — ԳՈՐԾԷԼ (արմատ գործ) .

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Կատարեալ Անշեալ .

- Ել. գործէցի, գործէցիր, գործէց .
 յոչ. գործէցինք, գործէցիք, գործէցին :

(1) Թէպէտեւ աս բային ամէն եղանակներն ու ժամանակները սովորյալ չ'է գործածել . մենք իբր յանգ դրինք բայն անբողջ խոնարհելու համար : Սովորութիւնը՝ երբ ին տեղ՝ եւայ, ելաւ էմ ին տեղ՝ ըլլաւաւ էմ կը բանեցնէ :

Անկարգ Անյեալ .

- Ել . գործէի , գործէիր , գործէր .
 յո՛ր . գործէինք , գործէիք , գործէին :

Ներկայ .

- Ել . գործէմ , գործէս , գործէ .
 յո՛ր . գործէնք , գործէք , գործէն :

Ապառնի .

- Ել . գործէլու էմ , գործէլու էս , գործէլու է .
 յո՛ր . գործէլու ենք , գործէլու էք , գործէլու են :

ՀՐԱՄԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ կամ Ապառնի .

- Ել . գործէ , մի գործեր .
 յո՛ր . գործէցէք , մի գործէք .

ԴԵՐԱՅ	}	անյեալ .	գործած .
		ներկայ .	գործող .
		ապառնի .	գործելու .
		անորիշ .	գործէլ :

111 . ԱՌՋԻՆ ԿԱՆՈՆ . — Առջին խոնարհման մէջ , եւ յանգը՝ եղի փոխվելով կատարեալ կ'ըլլայ . եւ եղին՝ է փոխվելով հրամահան կ'ըլլայ . ինչպէս տեսինք օրինակին մէջ :

112 . ԳՐԻԺԷԼԻՆ պէս կը խոնարհվին բոլոր սոսկ եւ յանգած ներգործական բայերը . ինչպէս ,

սպէլ,	սպէցի,	սպէ՛ .
պահէլ,	պահեցի,	պահէ՛ .
Բժըլիէլ,	Բժըլիէցի,	Բժըլիէ՛ .
վարժէլ,	վարժեցի,	վարժէ՛ .
իբիէլ,	իբիէցի,	իբիէ՛ .
երգէլ,	երգեցի,	երգէ՛ .
բանջէլ,	բանջեցի,	բանջէ՛ .
Լողէլ,	Լողեցի,	Լողէ՛ .
ըսիէլ,	ըսիէցի,	ըսիէ՛ .
լըբիէլ,	լըբիէցի,	լըբիէ՛ .
սիրէլ,	սիրեցի,	սիրէ՛ .
Ժողջէլ,	Ժողջեցի,	Ժողջէ՛ .
շինէլ,	շինեցի,	շինէ՛ .
ճանչէլ,	ճանչեցի,	ճանչէ՛ .
լատիէլ,	լատիեցի,	լատիէ՛ .
օրհնէլ,	օրհնեցի,	օրհնէ՛ .
իոյէլ,	իոյեցի,	իոյէ՛ .
քննէլ,	քննեցի,	քննէ՛ .
լըբիէլ,	լըբիէցի,	լըբիէ՛ .
խառնէլ,	խառնեցի,	խառնէ՛ .
ոսնէլ,	ոսնեցի,	ոսնէ՛ (1) .
ընդոսնէլ,	ընդոսնեցի,	ընդոսնէ՛ .

(1) Սովորութիւնը՝ ոսնել ու ծնել ներգործական բայերուն՝ էլ յանգը աղած է . մենք միածեւութեան համար՝ եւ յանգին տակ ձգել յարմար դատեցինք, երկու պատճառով . Մէյ մ'որ՝ ոսնէլը գրարաւին մէջ անկանոն բայ ըլլալով, իր իրաց կատարեալը աշխարհաբառի մէջ չ'է ընդունված, այլ ընդ հակառակը, ոսնեցի կատարեալը՝ ընդոսնեցի բառին մէջ արդի լեզուն կը գործածէ . և ծնէլը՝ արդէն բարդութեան մէջ ծնել ծնեցի կ'ըլլայ, թէ հին և թէ արդի լեզուին մէջ . ինչպէս . վերածնել, վերածնեցի, և այլ : Սէյ մ'ալ որ, աս երկու բայերը՝ ոսնել ու ծնել, արդէն գաւառ առկան բարբառներու շատին մէջ՝ եւ յանգին խոնարհման կերպով կը գործածվին :

ճնէլ,	ճնէցի,	ճնէ՛ .
վերածնէլ,	վերածնէցի,	վերածնէ՛ .
յանէլ,	յանէցի,	յանէ՛ .
յայրնէլ,	յայրնէցի,	յայրնէ՛ .
հանէլ,	հանէցի,	հանէ՛ .
լէլ,	լէցի,	լէ՛ .
նէղէլ,	նէղէցի,	նէղէ՛ .
ճապնէլ,	ճապնէցի,	ճապնէ՛ . և այլ :

113. ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԱՆՈՆ . — Ան բայերն որ իրենց էլ յանգէն առաջ, բային արմատէն չըլլալով է վէլորդ ն գիր մ'ուսնէն, այսինք՝ նէլ կը յանգին, կատարեալին մէջ՝ նէլը ի կը փոխէն . և հրամանանը՝ բային սոսկ արմատը կ'ըլլայ : Ասով, նէլ յանգը՝ առջին խոնարհման երկրորդ օրինակը կը ձեւանայ :

114. ԱՌՁԻՆ ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՕՐԻՆԱԿ

ՏԵՄՆԵԼ (արմատ րէն) .

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Կապարեալ Անցեալ .

եղ . տեսի , տեսիր , էտես կամ տեսաւ (1) .

յո՛ք . տեսինք , տեսիրք , տեսինն :

(1) Աս նէլ յանգին միաժանկ արմատով բայերուն կատարեալն եզակի երրորդ գէմն երկու կերպ կ'ըլլայ . մէյ մը՝ արմատին բակիցքը է տաւն հիշնալով, մէյ մ'ալ՝ ա վերջանալով . և հրամանանը՝ բային սոսկ արմատը կ'ըլլայ : Իսկ բազմաձևն արմատով բայերուն կատարեալն եզակի երրորդ գէմը է չ'առնելով բային արմատը կ'ըլլայ, կամ թէ սովորաբար ա վերջանալով միայն, և հրամանանը՝ ի վերջանալով (138) :

ԲԱՌԳԻՏՈՒԹԻՒՆ
Անկարար Անյեալ.

- Ել. տեսնէի, տեսնէիր, տեսնէր .
- յոք. տեսնէինք, տեսնէիք, տեսնէին :

Ներկայ .

- Ել. տեսնէմ, տեսնէս, տեսնէ .
- յոք. տեսնէնք, տեսնէք, տեսնէն :

Այառանի .

- Ել. տեսնելու էմ, տեսնելու էս, տեսնելու է .
- յոք. տեսնելու էնք, տեսնելու էք, տեսնելու էն :

ՀՐԱՄԱԿԱՆ ԵՂԱՅԱԿ

Ներկայ կամ Այառանի .

- Ել. տես, մի տեսնէր .
- յոք. տեսէք, մի տեսնէք :

ԴԵՐՔԱՅ	{	անյեալ. տեսած .
		ներկայ. տեսնող .
		այառանի. տեսնելու .
		անորիշ. տեսնել :

115. Ասանկ կը խոնարհվին ընդհանրապէս
արմատէն չ'էղող ն գիրով նկէլ յանգած բայերը .
ինչպէս ,

- առնէլ. առի, էառ կամ առաա . առ .
- պագնէլ. պագի, էպագ կամ պագաա . պագ .

խածնել. խածի, էխած կամ խածաւ . խած .
 գպնել. գպի, էգգի կամ գգաւ . գգի .
 լննել. լնի, էլնուք կամ լնաւ . լնուք .
 ուսնել. ուսի, էուս կամ ուսաւ . ուս .
 հագնել. հագի, էհագ կամ հագաւ . հագ .
 հարցնել. հարցի, էհարց կամ հարցաւ . հարց (1) .
 ցոցնել. ցոցի, էցցի կամ ցոցաւ . ցոց .

116. 1⁴. ԳԻՏԵԼԻԲ. — Ընել, Դնել, Գանել, Ընել,
 Ինել, Ընլեռնել, Ըլգեռնել, Ըլննել բայերը՝ Գանելին
 պէս կը խոնարհվին . որպէս թէ ըլլային ըննել,
 Գննել, տարնել, որոնցմէ ը գիրը յապաււած .
 Ըննել, խցնել, Ընլթեռցնել, որոնցմէ ց գիրը յա-
 պաււած . զարնել, որմէ ի գիրը յապաււած .
 ահա սնայէս .

Ընել. Ըրի, Ըրաւ . Ըրի (և չէ թէ Ըր) .

Դնել. Դրի, ԷԴի կամ Դրաւ . Դրի .

Գանել. Գարի, Էգար կամ Գարաւ . Գար .

Ընել. Ըի, Էլի կամ Ըաւ . Ըի .

Ինել. Իի, Էիի կամ Իաւ . Իի .

Ընլեռնել. Ընլեռնի, Ընլեռնաւ . Ընլեռնի .

Ըլգեռնել. Ըլգեռնի, Ըլգեռնաւ . Ըլգեռնի (114 ծանօթ) .

117. ԴԻՏՕՂՈՒԹԻՒՆ. — Ընել ու Բերել համա-
 նիշ բառերը և Ընել բայը, թէպէտեւ նէլ չի
 յանգին, սակայն սովորութիւն կը պահանջէ որ նէլ
 յանգին պէս խոնարհվին . որպէս թէ ըլլար ած-
 նել, բերնել, ըննել . ահա սնայէս .

(1) Աս հարցնել ու ցոցնել և ասոնց նման բայերուն յանգը պէտք
 չ'է անցողականի ցնել յանգին հետ շփոթել . վասն զի աս բայերուն
 ց ն արմատին է և ոչ յանգին . և կը հընչվին հարց նէլ, ցոց նէլ :
 Աս շփոթութեան մէջ ընկնելուն համար է որ ուսի կը հարցուի,
 ցոցուի կ'ըսէ, փոխանակ հարցի, ցոցի ըսելու :

ածել. ածի, էած կամ ածաւ. ան (1).

Բերել. բերի, էբեր կամ բերաւ. բեր.

Ընել. ըի, ըաւ. ըի' (և չէ թէ ըա) :

118. Չէ գիտելիք. — Ըն նկէլ յանգին բայերը՝ բարդութիան մէջ էվէլորդ ն գիրը կը կորուսէն, և էլ յանգին պէս կը խոնարհվին. զոր օրինակ.

Ըրեւել, ըրեւեյի, ըրեւի'.

Երլըրապել, երլըրապեյի, երլըրապի'.

Ղ-գարել, Ղ-գարեյի, Ղ-գարի'.

Վերածել, վերածեյի, վերածի'.

Կրլաբերել, կրլաբերեյի, կրլաբերի'. և այլ :

119. Տնէլ յանգը՝ որի յ գիրը բային պարզ արմատինը չէ, անցողական ըսված բայերուն յատուկ է, և նկէլ յանգին տակ կը խոնարհվի՝ ն գիրը կատարեալին մէջ կորուսելով. բայց աս կատարեալը՝ երկու կերպ կ'ըլլայ. և աս ալ՝ նախատիպին, այսինք՝ անցողական բայն որ բայէ շինված է նէ, ան բային կատարեալէն կախում ունէ. ինչպէս,

Ըն լիթէ նախատիպին կատարեալ շինող յանգին մէջ յ գիրը մոնի, նոյն յն՝ անցողականին կատարեալին մէջ ալ կը պահվի, յնէլը յոյի ընէլով. և հրամականին մէջ՝ յոյին յոյի ընէլով :

Չէ Իսկ եթէ նախատիպին կատարեալ շինող յանգին մէջ յ գիրը չի՛ մոնի, անցողական կատարեալը՝ յնէլը ոյի փոխէլով, և հրամականը՝ ոյի ն ոյի փոխէլով կ'ըլլան :

(1) Գուցէ աս տարբերութիւնն օգտակար ըլլայ որոշելու համար աս բայը հասկնի՞լ ածել բայէն, որ գործել ին պէս կը խոնարհվի :

Ըս երկու կերպին ալ օրինակները՝ հետեւեալ բայերուն մէջ կը տեսնենք :

1 .

ՆԱԽԱՏԻՊ

ԱՆՑՕՂԱԿԱՆ

- ապրէշայ . — ապրէշուցի , ապրէշու , ապրէցնէլ .
 երգմէշայ . — երգմշուցի , երգմշու , երգմցնէլ .
 սովրէշայ . — սովրշուցի , սովրշու , սովրցնէլ .
 յոգնէշայ . — յոգնշուցի , յոգնշու , յոգնցնէլ .
 խնտաշի . — խնտաշուցի , խնտաշու , խնտացնէլ .
 դողաշի . — դողաշուցի , դողաշու , դողացնէլ .
 վախայ . — վախուցի , վախու , վախցնէլ .
 բարկաշայ . — բարկաշուցի , բարկաշու , բարկացնէլ .
 զօրաշայ . — զօրաշուցի , զօրաշու , զօրացնէլ .
 քնաշայ . — քնաշուցի , քնաշու , քնացնէլ .
 արթընշայ . — արթընշուցի , արթընշու , արթընցնէլ .
 դառձայ . — դառձուցի , դառձու , դառձնէլ . և այլ :

2 .

- մեռայ . — մեռոցի , մեռո՛ւ , մեռցնէլ .
 հասայ . — հասոցի , հասո՛ւ , հասցնէլ .
 զարթայ . — զարթոցի , զարթո՛ւ , զարթցնէլ .
 հեծայ . — հեծոցի , հեծո՛ւ , հեծցնէլ կամ հեծնէլ .
 փախայ . — փախոցի , փախո՛ւ , փախցնէլ .
 թռայ . — թռոցի , թռո՛ւ , թռցնէլ .
 փլայ . — փլոցի , փլո՛ւ , փլցնէլ .
 փակայ . — փակոցի , փակո՛ւ , փակցնէլ .
 հանգայ . — հանգոցի , հանգո՛ւ , հանգցնէլ .
 մատեայ . — մատոցի , մատո՛ւ , մատցնէլ .

պըրծայ . — պըրծոցի , պըրծո՛ւ , պըրծնէլ .

անցայ . — անցոցի , անցո՛ւ , անցնէլ (1) . և այլ :

120 . ԴԻՏՕՂՈՒԹԻՒՆ . — Պարզ արմատէն շինված , այսինքն՝ ուշի կատարեալով անցողականներուն անորիչ գերբայը՝ ուշել ալ կըրնայ յանգիլ վայելչապէս , և յնէլ յանգին պէս անտարբեր խանարհիլ . ինչպէս , զարկոցել , լեռոցել , իջոցել , հանգոցել , ծառոցել , խրատոցել , յարոցել , ծանոցել , զէլոցել , ուսոցել , անոցել , իրոսեղ (2) և այլ . փոխանակ զարկնէլ , լեռնէլ և այլ :

Աս գիտօզութիւնն օգտակար է սա՛ կողմէն , որ երկու տեսակ կատարեալին անորիչ գերբայի յանգէրն ալ կանսնաւոր կերպով կ'որոշվին . և ան ատեն կ'ըսենք . յնէլը՝ ջոցի , յո՛ւ կ'ըլայ . ուցելը՝ ուցի , ո՛ւ կ'ըլայ :

121 . Կան քանի մը չէզոք բայեր որ ել կը յանգին , և գործելին տակ կը խոնարհվին . ասոր համար ներգործայեալ չէզոք կ'ըսվին . ինչպէս , հաճ բերել , լալել , չըլել , և այլ : Ասանկնէրուն գրէթէ բոլորն ալ կըրնան , ճիշտ նայիլով , ել յանգն առնէլ ու իրաւորայեալ ըսված չէզոքներուն դասն անցնիլ :

ԵՐԿՐՈՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ — ՎԻԼ յանգ կրաւորական .

122 . ԱՌՁԻՆ ՕՐԻՆԱԿ — ԳՈՐԾՎԻԼ (արմատ գործ) .

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Կաթարեալ Լնցեալ .

Ել . գործվէցայ , գործվէցար , գործվէցաւ .

յոք . գործվէցանք , գործվէցաք , գործվէցան :

(1) Երբ յնէլ յանգն այնպիսի արմատի հետ դրվի , որի վերջին գիրը՝ յ գիրն ըլլայ կամ անոր նմանաձայն , ինչպէս Յ ու ծ գիրէրը , երկու նմանաձայնին մէկը պէտք է որ վերնայ , և արմատինն է միշտ պահվածը . ինչպէս , անցնէլ՝ անցնէլի տեղ . պըրծնէլ՝ պըրծնէլի տեղ . դառնէլ՝ դառնէլի տեղ :

(2) յ գիրը սի փոխվելով , իրոսեղի տեղ՝ իրոսեղ է զած է :

Անկարար անյեալ .

- Եղ . գործվէի , գործվէիր , գործվէր .
 յո՞ք . գործվէինք , գործվէիք , գործվէին :

Ներկայ .

- Եղ . գործվում , գործվիս , գործվի .
 յո՞ք . գործվնք , գործվք , գործվին :

Այառնի .

- Եղ . գործվելու էմ , գործվելու էս , գործվելու է .
 յո՞ք . գործվելու էնք , գործվելու էք , գործվելու էն :

ՀՐԱՄԱԳԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ իմ Այառնի .

- Եղ . գործվէ՛ , մի գործվիր .
 յո՞ք . գործվէցէք , մի գործվր :

ԳՐԱԲԱՆ	{	անյեալ .	գործված .
		ներկայ .	գործվող .
		այառնի .	գործվելու .
		անորիշ .	գործվել :

123 . ԱՌՁԻՆ ԿԱՆՈՆ . — Գործվելին պէս կը խու
 նարհովին բացարձակապէս բոլոր կրաւորական
 բայերը , ներգործական էլ յանգը՝ միշտ վէլ փո .

խելով, թէլը՝ վէրայ կատարեալին մէջ, և վէրան՝
 վէ՛ հրամահանին մէջ. ինչպէս,

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ

ատել.	—	ատել.	ատվէրայ,	ատել'.
պահել.	—	պահել.	պահվէրայ,	պահել'.
բժըշկել.	—	բժըշկել.	բժըշկվէրայ,	բժըշկել'.
վարժել.	—	վարժել.	վարժվէրայ,	վարժել'.
փրկել.	—	փրկել.	փրկվէրայ,	փրկել'.
երգել.	—	երգել.	երգվէրայ,	երգել'.
տանջել.	—	տանջել.	տանջվէրայ,	տանջել'.
թողել.	—	թողել.	թողվէրայ,	թողել'.
ըսկսել.	—	ըսկսել.	ըսկսվէրայ,	ըսկսել'.
զըրկել.	—	զըրկել.	զըրկվէրայ,	զըրկել'.
սիրել.	—	սիրել.	սիրվէրայ,	սիրել'.
ժողովել.	—	ժողովել.	ժողովվէրայ,	ժողովել'.
շինել.	—	շինել.	շինվէրայ,	շինել'.
ճանչել.	—	ճանչել.	ճանչվէրայ,	ճանչել'.
չափել.	—	չափել.	չափվէրայ,	չափել'.
օրհնել.	—	օրհնել.	օրհնվէրայ,	օրհնել'.
կոչել.	—	կոչել.	կոչվէրայ,	կոչել'.
քննել.	—	քննել.	քննվէրայ,	քննել'.
զըրկել.	—	զըրկել.	զըրկվէրայ,	զըրկել'.
խառնել.	—	խառնել.	խառնվէրայ,	խառնել'.
ուռնել.	—	ուռնել.	ուռնվէրայ,	ուռնել'.
ընդուռնել.	—	ընդուռնել.	ընդուռնվէրայ,	ընդուռնել'.
ծնել.	—	ծնել.	ծնվէրայ,	ծնել'.
վերածնել.	—	վերածնել.	վերածնվէրայ,	վերածնել'.
ցանել.	—	ցանել.	ցանվէրայ,	ցանել'.
յայտնել.	—	յայտնել.	յայտնվէրայ,	յայտնել'.
հանել.	—	հանել.	հանվէրայ,	հանել'.

լօել. — ւօել. ւօելոյ, ւօել'.
 նեղել. — նեղել, նեղելոյ, նեղել'.
 մատնել. — մատնել, մատնելոյ, մատնել'. և այլ:

124. ԳԻՏԵԼԻԻՔ. — Կրաւորականը՝ բային արմատին վրայ վել էվելցնելով կը շինվի. ուստի արմատէն դուրս ն գիրով նել յանգած ներգործականները՝ կրաւորականին մէջ ան էվելորդ ն գիրը կը ձգեն. այսինք՝ նելը վել կը փոխեն բոլոր խոնարհման մէջ. ինչպէս,

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ

տեսնել.	— տեսել, տեսելոյ, տեսել'.
առնել.	— առել, առելոյ, առել'.
պագնել.	— պագել, պագելոյ, պագել'.
խածնել.	— խածել, խածելոյ, խածել'.
գտնել.	— գտիլ, գտիլոյ, գտիլ'.
թքնել.	— թքել, թքելոյ, թքել'.
ուսնել.	— ուսել, ուսելոյ, ուսել'.
հագնել.	— հագել, հագելոյ, հագել'.
հարցնել.	— հարցել, հարցելոյ, հարցել'.
ցուցնել.	— ցուցել, ցուցելոյ, ցուցել'.

Սոյնպէս կ'ըլլան և արմատէն առնելով, ընել, ըրել, գնել, գրել, տանել, տարել, ընել, Եվել, խնել, խցել, ընթեռնել, ընթեռցել, ըզգենել, ըզգեցել:

125. Կան չէզոք բայեր ալ որ իւ կը յանգին ու կ'ըսվին կրաւորայե- չէզոք: Սակայն իւ ու վել գրէթէ նոյն և նման յանգէր էն ու միակերպ կը խոնարհվին. ուստի իւ յանգը զատ խոնարհում մը չը կազմելով՝ վել յանգին տակ կ'երթայ, Վ գիրը մինակ դուրս ձգելով. զոր օրինակ՝ աղիւ բայը,

ապրէցայ, ապրէցար, ապրէցաւ .

ապրէցանք, ապրէցաք, ապրէցան :

ապրէ՛, մի՛ ապրիր .

ապրէցէ՛ք, մի՛ ապրիք :

ապրած, ապրող, ապրիլու :

Ապրիլին պէս կը խոնարհվին իւր յանգած բոլոր
բայերը . ինչպէս,

ամալիլ, ամալեցայ, ամալե՛ .

պակիլ, պակեցայ, պակե՛ .

բնակիլ, բնակեցայ, բնակե՛ .

երեւիլ, երեւեցայ, երեւե՛ .

երբեմիլ կամ երբեմիլ, երբեմեցայ, երբեմե՛ .

դարբիլ, դարբեցայ, դարբե՛ .

կայիլ, կայեցայ, կայե՛ .

նաբիլ, նաբեցայ, նաբե՛ .

սառիլ, սառեցայ, սառե՛ .

ճեմիլ, ճեմեցայ, ճեմե՛ .

սովբիլ, սովբեցայ, սովբե՛ .

ցառիլ, ցառեցայ, ցառե՛ .

հաճիլ, հաճեցայ, հաճե՛ .

ողորմիլ, ողորմեցայ, ողորմե՛ .

ծարբիլ, ծարբեցայ, ծարբե՛ .

չաղջիլ, չաղջեցայ, չաղջե՛ .

յագիլ, յագեցայ, յագե՛ .

յոգիլ, յոգեցայ, յոգե՛ .

ննջիլ, ննջեցայ, ննջե՛ .

մեկիլ, մեկեցայ, մեկե՛ . և այլ :

126 . ԵՐԿՐՈՐԻ ԿԱՆՈՒՆ . — Ի՞նչ բայերն որ իրենց
իւր յանգէն առաջ՝ բային արմատէն չ'ըլլալով և
կամ չ գիրն ունեն, կամ աս երկուքը մեկէն,
այսինք՝ նիլ, լիլ կամ նլիլ կը յանգին, անոնց կա-

տարեայր՝ նիւր կամ շէւր այ փոխելով կ'ըլայ . և
հրամահանը իր : Ասով, նիւ յանգը՝ երկրորդ խոս
նարհման երկրորդ օրինակը կը ձեւանայ :

127 . ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՕՐԻՆԱԿ

ՄԵՌՆԵԼ (արմատ Տո) .

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Կապարեալ Անյեալ .

Էլ . մեռայ , մեռար , մեռաւ .

յո՛ւ . մեռանք , մեռայք , մեռան :

Անկապար Անյեալ .

Էլ . մեռնէի , մեռնէիր , մեռնէր .

յո՛ւ . մեռնէինք , մեռնէիք , մեռնէին :

Ներկայ .

Էլ . մեռնիմ , մեռնիս , մեռնի .

յո՛ւ . մեռնինք , մեռնիք , մեռնին :

Ապառնի .

Էլ . մեռնիրու էմ , մեռնիրու էս , մեռնիրու է .

յո՛ւ . մեռնիրու էնք , մեռնիրու էք , մեռնիրու էն :

ՀՐԱՄԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ Կամ Ապառնի .

Էլ . մեռի՛ր , մի մեռնիր .

յո՛ւ . մեռէ՛ք , մի մեռնիք :

ԴԵՐԱՅ $\left\{ \begin{array}{l} \text{անյեալ, մեռած.} \\ \text{ներիայ. մեռնող.} \\ \text{ապառնի. մեռնիլու.} \\ \text{անորիշ. մեռնիլ.} \end{array} \right.$

128. Նիւ յանգին պէս կը խոնարհվի և լել
յանգն ալ. զոր օրինակ փախլել,
փախայ, փախար, փախաւ.
փախանք, փախաք, փախան :
փախիր, մի փախչիր.
փախէք, մի փախչիք :

129. Սեռնիւ ու փախլել բայերուն պէս կը
խոնարհվին նիւ ու լել յանգած բոլոր բայերը.
ինչպէս,

ագնիւ, ագայ, ագիր.
անյնիւ, անյայ, անյիր.
ոչնիւ, ոչայ, ոչիր.
եղնիւ, եղայ, եղիր.
եւնիւ, եւայ, եւիր.
իջնիւ, իջայ, իջիր.
լէջնիւ, լէջայ, լէջիր.
լնիւ, լնայ, լնիր⁽¹⁾.
հասնիւ, հասայ, հասիր.
շարլնիւ, շարլայ, շարլիր.
շօսնիւ, շօսայ, շօսիր.
ջեռնիւ, ջեռայ, ջեռիր.

(1) Ընդհանրապէս տեղ ընդիւ ալ կ'ըսվի, առջին վանկին նի գիրէրը
յ փախած՝ բարբառայնութիան համար. իսկ ճիշտ արմատը նորին
կ'երեւի կատարեալն մէջ, որ կ'ըսայ ընչայ, և չէ թէ ըայ :

խրպնիլ,	խրպայ,	խրպի՛ր .
հեծնիլ,	հեծայ,	հեծի՛ր .
յեշնիլ,	յեշայ,	յեշի՛ր .
ոսպնիլ,	ոսպայ,	ոսպի՛ր .
հոսպնիլ,	հոսպայ,	հոսպի՛ր .
յանցնիլ,	յանցայ,	յանցի՛ր .
անանիլ,	անայ,	անի՛ր .
յարանիլ,	յարայ	կամ յարեայ, յարի՛ր .
ճապիլ,	ճապայ	կամ ճապեայ, ճապի՛ր .
լուսիլ,	լուսայ,	լուսի՛ր .
հանգիլ,	հանգայ,	հանգի՛ր .
լուգիլ,	լուգայ,	լուգի՛ր .
փախիլ,	փախայ,	փախի՛ր .
իպիլ,	իպայ,	իպի՛ր .
փլիլ,	փլայ,	փլի՛ր .
երիլ,	երիայ,	երի՛ր .
իրիլ,	իրայ,	իրի՛ր .
Պղիլ,	Պղայ,	Պղի՛ր (1) . և այլ :

ԵՐՐՈՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ — ԱԼ յանգ չէզոք .

130 . ԱՌՁԻՆ ՕՐԻՆԱԿ — ԽՆՏԱԿ (արմատ խնդր) .

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Կապարեալ Լնդեալ .

Եղ . խնտացի , խնտացիր , խնտաց .

յո՛ւ . խնտացինք , խնտացիք , խնտացին :

(1) Չիլ յանգած բայերը , ճիշտ նայելով , կըրնան նիլ ալ յանգիլ անտարբեր . խնդեալ , փախիլ , լուսիլ , հանգիլ , լուգիլ , փրիլ , փրիլ , և այլ . փոխանակ փախիլ , լուսիլ , և այլ :

Անկարար Անշեալ.

Ել. խնտայի, խնտայիր, խնտար.

յո՞ք. խնտայինք, խնտայիք, խնտային ։

Ներկայ.

Ել. խնտամ, խնտաս, խնտայ.

յո՞ք. խնտանք, խնտաք, խնտանս ։

Աղտահի.

Ել. խնտալու էմ, խնտալու էս, խնտալու է.

յո՞ք. խնտալու էնք, խնտալու էք, խնտալու էն ։

ՀՐԱՄԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ կամ Աղտահի.

Ել. խնտան, մի խնտար.

յո՞ք. խնտացէք, մի խնտաք ։

ԴԵՐԱՅ	}	անշեալ. խնտացած.
		ներկայ. խնտացող.
		աղտահի. խնտալու.
		անորիշ. խնտալ ։

131. ԱՌՁԻՆ ԿԱՆՈՆ. — Երբորդ խոնարհմանս մէջ՝ ալ յանգը աջի փոխելով կատարեալ կ'ըլայ,

և այլն ո՛ր փոխելով հրամանական կ'ըլլայ . ինչպէս
տեսինք օրինակին մէջ :

132 . Խնայու ին պէս կը խոնարհվին ընդհանը
բայէս ան ամէն չէզոք բայերը որ սասկ ալ կը
յանգին . ինչպէս ,

Էրեալ ,	Էրեայի ,	Էրեա .
Դողալ ,	Դողայի .	Դողա .
Ծնծալ ,	Ծնծայի ,	Ծնծա .
Ժոնալ ,	Ժոնայի ,	Ժոնա .
Չանալ ,	Չանայի ,	Չանա .
Գնալ ,	Գնայի ,	Գնա .
Ծանկալ ,	Ծանկայի ,	Ծանկա .
Ղըղըալ ,	Ղըղըայի ,	Ղըղըա .
Գնալ ,	Գնայի ,	Գնա .
Ֆնալ ,	Ֆնայի ,	Ֆնա .
Իալ ,	Իայի ,	Իայ . և այլ :

133 . ԵՐԿՐՈՐԻ ԿԱՆՈՆ . — Ըն բայերն որ ալ յանը
գէն առաջ էվելորդ և գիրն ունէն բային արմա-
տէն չ'ըլլալով , այսինք՝ նալ կը յանգին , անոնց
կատարեալը՝ նալը յայ փոխելով կ'ըլլայ . և հրա-
մականը՝ յան յի՛ր փոխելով : Ըսով , նալ յանգը՝
երրորդ խոնարհման երկրորդ օրինակ կը ձեւանայ :

134 . ԵՐԿՐՈՐԻ ԽՈՆԱՐՀՄԱՆ ԵՐԿՐՈՐԻ ՕՐԻՆԱԿ

ՎԱԽՆԱԼ (արմատ վախ) .

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Կապարեալ Անցեալ .

Ել . վախցոյ , վախցար , վախցաւ .

յո՛ր . վախցանք , վախցաք , վախցան :

Լնկապար Լնջեալ.

- Եղ. վախնայի, վախնայիր, վախնար.
յո՞ք. վախնայինք, վախնայիք, վախնային =

Ներկայ.

- Եղ. վախնամ, վախնաս, վախնայ.
յո՞ք. վախնանք, վախնաք, վախնան =

Լպտանի.

- Եղ. վախնալու էմ, վախնալու էս, վախնալու է.
յո՞ք. վախնալու ենք, վախնալու էք, վախնալու են =

ՀՐԱՄԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

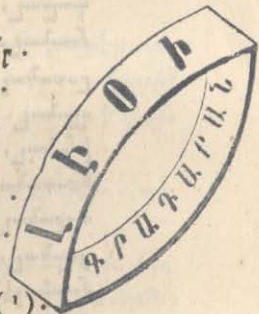
Ներկայ կամ Լպտանի.

- Եղ. վախցիր, մի վախնար.
յո՞ք. վախցէք, մի վախնաք =

ԳՐԱԳԻՐ	{	անջեալ. վախցած.
		ներկայ. վախցող.
		ապտանի. վախնալու.
		անորիշ. վախնալ =

135. Լսանկ կը խոնարհվին ընդհանրապէս
արմատէն չ'էզօղ ն գիրով նալ յանգած բայերը,
ինչպէս,

ԷՎԷՆՆԱԼ,	ԷՎԷՆՆԱԿ,	ԷՎԷՆՆԻՐ .
Ղափնալ,	Ղափնայ,	ՂափնիՐ .
Կիչնալ,	Կիչնայ,	ԿիչնիՐ .
Տեծնալ,	Տեծնայ,	ՏեծնիՐ .
Ժողովնալ,	Ժողովնայ,	ԺողովիՐ .
Կարօփնալ,	Կարօփնայ,	ԿարօփնիՐ .
Էրեւնալ,	Էրեւնայ,	ԷրեւնիՐ .
ամբանալ,	ամբանայ,	ամբանիՐ .
Բարկանալ,	Բարկանայ,	ԲարկանիՐ .
Ռարխանալ,	Ռարխանայ,	ՌարխանիՐ .
Ղճրանալ,	Ղճրանայ,	ՂճրանիՐ .
Ղգոռնալ,	Ղգոռնայ,	ՂգոռնիՐ .
Գոհանալ,	Գոհանայ,	ԳոհանիՐ .
Ընկանալ,	Ընկանայ,	ԸնկանիՐ .
Ճնանալ,	Ճնանայ,	ՃնանիՐ .
արլըննալ,	արլըննայ,	արլըննիՐ .
արբէնալ,	արբէնայ,	արբէնիՐ .
Տօփէնալ,	Տօփէնայ,	ՏօփէնիՐ .
Դառնալ,	Դառնայ,	ԴառնիՐ (1) .
Կէնալ,	Կէնայ,	ԿէնիՐ . և այլ :

136 . Կան լեզուսնեւ ներգործական բայեր, որ ալ կամ նալ յանգով՝ երբորդ խոնարհման առջին կամ երկրորդ օրինակին տակ կ'երթան . մէկ քա նին քիչ մը փոփոխու թիամբ . ինչպէս ,

աղալ,	աղայի,	աղա՛ .
զգալ,	զգայի,	զգա՛ .
կարդալ,	կարդայի,	կարդա՛ .
խաղալ,	խաղայի,	խաղա՛ .
որալ,	որայի .	որա՛ .
ողբալ,	ողբայի,	ողբա՛ .

(1) Դառնալէն՝ Յ յապաւիտծ . և կէշնալէն՝ ց :

հասարակ,	հասարակի,	հասարակ .
լըսակ,	լըսակի,	լըսակ .
ճորակ,	ճորակի,	ճորակ .
լակ,	լակի,	լակ .
փակ,	փրի կամ փրի,	փակ .
Բանակ,	Բանակի,	Բանակ .
Բարանակ,	Բարանակի,	Բարանակ .
Լանակ,	Լանակի,	Լանակ .

Գիտանակ,	Գիտանակի,	Գիտանակ .
Գողանակ,	Գողանակի,	Գողանակ .
Ճորանակ,	Ճորանակի,	Ճորանակ .
Ըստանակ,	Ըստանակի,	Ըստանակ .
Ղլանակ,	Ղլանակի,	Ղլանակ .
Իմանակ,	Իմանակի,	Իմանակ .
Խօստանակ,	Խօստանակի,	Խօստանակ .
Որանակ,	Որանակի,	Որանակ .
Յղանակ,	Յղանակի,	Յղանակ .
Տարգարեանակ,	Տարգարեանակի,	Տարգարեանակ .
Ռանակ,	Ռանակի,	Ռանակ .
Հասկանակ,	Հասկանակի,	Հասկանակ .

137. Ասոնց կրակ որականը կ'ըլլայ աղանակի կամ աղանակի, շփանակի, իսրտանակի, խաղանակի կամ խաղանակի, որանակի, ղլանակի, հասարանակի, լըսանակի, ճորանակի, լանակի, փրի, փրի, Բանակի, Բարանակի, Լանակի, Գիտանակի, Գողանակի, Ճորանակի, Ըստանակի, Ղլանակի, Իմանակի, Խօստանակի, Որանակի, Յղանակի, Տարգարեանակի, Ռանակի, Հասկանակի =

138. ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆ. — Եթէ ճըջախ նային, գրեթէ ամեն ճեղքածե ներգործականները կընան ներգործական յանգն առնել, սոսկես, աղանակ, շփանակ, իսրտանակ (կրկնապանակ), խաղանակ, որանակ, ղլանակ (կրկնապանակ), ճորանակ, լանակ կամ լանակ

(իրբ լայնէլ), արեւ կամ արեւել կամ արեւել (իրբ արեւել 1), Բանել (իրբ բայնէլ), Բառնել (իրբ բառնէլ), Լանել (իրբ լանել), Գրեւել, Գրեւել, Գրեւել (իրբ գրեւել), Ըստանել (իրբ ըստանել), Կանել (իրբ կանել), Իմանել (իրբ իմանել), Խոստանել, Խոստանել (իրբ Խոստանել), Երանել (իրբ Երանել), Ծարգարել, Ծարգարել, Կանել (իրբ Կանել) 2) : Առանց մտակ էլ յանգամները գործելին պէս կը խոնարհվին . իսկ նել յանգամները՝ արմատէն գիր պահած ըլլալով, արեւելին տակ կը խոնարհվին ըստ 144 ծանօթ. 115, 116, 117 համարներուն : Եւ կրաւորականին ըստ 125, 124 :

ՊԱԿԱՍԱՆՈՐ ԲԱՅԵՐ

139. Պակասաւոր կ'ըլլին քանի մը բայեր, ուրոնց ամէն ժամանակները գործածել սովորյաթ էզած չ'է . հապա ուրիշ համանիշ բայերէ փոխ առնելով կը լրանան :

140. Պակասաւոր բայերը սա իրեքն էն . ուրեւ, ըլլաւ, գաւ :

1^ն. Ուտելը՝ Իրեւել բայէն փոխ կ'առնէ . և երկուքն ալ պակասաւոր ըլլալով՝ իրարմէ կը լրանան :

(1) Տրեւ կամ արեւել ճիշտ ըսել բային շէքին նման (117) . և արեւել ճիշտ արեւել բային շէքին նման, իրբ թէ ըլլար արեւել գրեւելին պէս (116) . և աս կերպով, արեւել բայը նել յանգին տակ՝ արեւել բային պէս կը խոնարհվի . ինչպէս .

- արի, արի, արի, արի, արի, արի :
- կամ արի, արի, արի, արի, արի :
- արի, արի, արի, արի, արի :
- արի կամ արի, արի, արի, արի :

Առանկով արի ինքու ին տակ արտուղի կը սեպվի :

(2) Առանց նել յանգամները արդէն գործառնին մէջ նիլ յանգամ կան կրաւորական ձեւով : Առանկներէն շատերը գուցէ կրնային, պարզ արմատէն շինվելով, աւելի համառօտաբար ըսվել արեւել, ըլլաւ, արեւել, ըստել, ըլլել, արեւել, Երեւել, Իմել, Կանել, և ըստ այն խոնարհվիլ, սակայն սովորաթիւն էզած չ'է, և պարզ արմատնին մինակ գործածված չ'է կայ :

27. Ի լըսը՝ եղևիլ բայէն փոխ կ'առնէ, որ ամբողջ խոնարհում ունէ ըստ 129 :

37. Գալը՝ եղևիլ բայէն կ'առնէ. և երկ պահասաւոր իրարմէ կը լրանան :

ո-պեւ (1), կերայ կամ կերի, կեր.

ըլլալ (2), եղայ, եղիլ.

գալ (3), եկայ, եկիլ :

141. ԳԻՏԵԼԻՒԹ. — Երևալ բայն իր կատարեալը գնալ բայէն կ'առնէ. և ասով պակասաւոր սեպմած է : Աս բանը սխալ է. վասն զի պակասաւոր բայ մը իր պակասը միայն համանիշ բայէ մը կըրնայ լինել. բայց գնալ ու երևալ իրարու համանիշ չ'են : Գնալ սեղե մը մեկնիլ հեռանալ կը նշանակէ. իսկ երևալ՝ գեղ ի տեղ մը գիմէլ մտեհնալ կը նշանակէ : Ուստի աւելի բանաւոր կ'ըլլայ՝ երևալ բայն ամբողջ խոնարհել ինքաւ ին տակ, սնայէս :

երևայի, երևայիլ, երևայ (4).

երևայիս, երևայիս, երևային :

(1) Ուտելը՝ գործել ին պէս խոնարհելով, իր բուն կատարեալը՝ ո-պեյի, ո-պեյիլ, ո-պեյ. և հրամականը՝ ո-պե՛ կ'ըլլայ. որ գաւառական բարբառներու մէջ ալ կը գործածվի :

(2) Լիւիլ բայը՝ ընիլ էզած է. և ընիլն ալ ըլլալ էզած է ասոր. աս եւն ալ կը բանին գաւառներու մէջ :

(3) Գալ բայն իրմէ լրացնել ուղէնք նէ, իր ճիշտ կատարեալը կ'ըլլայ գայի, գայիլ, գայ. և ճիշտ չալ բային պէս կը խոնարհվի. բայց ձախողաբար, անձուռնի սովորութիւնը՝ աս կատարեալը գնալ բային կատարեալին հետ շփոթած է ուսմկին բերնին մէջ, որ միօրինակ կ'ըսէ՝ գայի կամ գնայի : Աս խառնակութիւնը գրիչներ պիտ'որ ջանան բառնալ և ուղղել : Գալը՝ իբր պակասաւոր իր կատարեալն ունէ էկայ. եթէ գայի՛ն՝ որ գալին ճիշտ կատարեալն է, էկայ ին տեղը չ'ը գործածվի, գնայի ին տեղ երբէք չը կըրնայ գործածվիլ, որովհետեւ գային՝ գալ բայէն է. գնայի՛ն՝ գնալ բայէն է. և գալ ու գնալ նշանակութիւնք իրարու բոլորովն ներհակ են :

(4) Աս կատարեալն ու երևա՛ հրամականը գաւառական բարբառներու մէջ արդէն կը գտվին. և երև՛ հրամականը գրաբար ին մէջ :

Էրևմ' կամ Էրմ' : Դ' Էրմար :

Էրմայե' : Դ' Էրմա' :

Էրմայած : Էրմայօշ : Էրմալա' :

ՃԻՏԱԿԱՆ ԽՈՆԱՐ ՀՈՒՄ

142 . Բայերուն ժխտական խոնարհումը սու վորաբար չէ բառն աւելցնելով կ'ըլլայ . իսկ պատմականի անկատար ու ներկայ ժամանակնէրուն հետ երբեմն ո՛չ բառն ալ կը գործածվի :

Օրինակ — չը գրել :

Կատ . չը գրեյի , չը գրեյիք , չը գրեյ .

չը գրեյի՞նք , չը գրեյիք , չը գրեյի՞ն :

Լնկ . չը գրեի , չը գրեիք , չը գրեք . կամ ո՛չ գրեի , և այլ :

չը գրեի՞նք , չը գրեիք , չը գրեի՞ն . կամ ո՛չ գրեի՞նք , և այլ :

Ներկ . չը գրե՞մ , չը գրե՞ս , չը գրե՞ . կամ ո՛չ գրե՞մ , և այլ :

չը գրե՞նք , չը գրեք , չը գրե՞ն . կամ ո՛չ գրե՞նք , և այլ :

Լպատ . չը գրել՝ ե՞մ , կամ լաւ ևս՝ գրել՝ չե՞մ , գրել՝ չե՞ս , և այլ :

Հրամ . Դ' գրեք , Բո՛ւ չը գրե՛ք .

Դ' գրեք , Բո՛ւ չը գրե՛նք :

Դերբ . չը գրած , չը գրօշ . չը գրել՝ :

ՃԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

143 . Կատարեալ անցեալը՝ բային արմատէն

կը շինվի, իւրաքանձիւր խոնարհման յանգին համեմատ. ուստի իւրաքանձիւր խոնարհման տակ կատարեալին շէնքը ցուցինք :

144. Անկատար անցեալը՝ անորիչ դերբայէն կը շինվի. անորիչին էլ, իլ յանգէրը՝ էի փոխելով. և ալ յանգը՝ այի ընելով. ինչպէս, գործէլ, գործվէլ, խնտալ՝ գործէի, գործվէի, խնտայի :

145. Աերկայ ժամանակը՝ անորիչ դերբայէն կը շինվի. անորիչ յանգին շգիրը՝ ճ գիրի փոխելով. ինչպէս, գործէլ, գործվիլ, խնտալ՝ գործէճ, գործվիճ, խնտաճ :

146. Ապառնի ժամանակը՝ ապառնի դերբային ծայրը էճ յանգը բերելով կը շինվի. ինչպէս, գործէլու, գործվիլու, խնտալու՝ գործէլու էճ, գործվիլու էճ, խնտալու էճ :

147. Հրամականը՝ կատարեալէն կը շինվի. ուստի եզակի հրամականը կատարեալին հետ իւրաքանձիւր յանգին տակ դրինք. իսկ յոքնակի հրամականը՝ կատարեալին յոքնակի երկրորդ գէմին վերջին վանկին ինքնաձայնը՝ որ և ըլլայ, է ինքնաձայնի փոխելով կ'ըլլայ. ինչպէս, գործէցիք, աեսիք, գործվեցաք, մեռաք, խնտացիք, վախցաք՝ գործէցէք, գործվեցէք, մեռէք, խընտացէք, վախցէք :

148. Արգելականը՝ ներկայէն կը շինվի. ներկային երկրորդ գէմին ծայրի « գիրը՝ ը փոխելով եզակի արգելական կ'ըլլայ. ինչպէս, գործէա, գործվա, խնտա՝ մի գործէր, մի գործվիր, մի խնտար. և ներկային յոքնակի երկրորդ գէմը՝ անփոփոխ, թ' մակբային ու ժովը միայն յոքնակի արգելական կ'ըլլայ. ինչպէս, գործէք, գործվիք,

խնտար՝ թի՛ գործէք, թի՛ գործվիք, թի՛ խնտար :

149 . Անցեալ դերբայը կատարեալէն կը շինվի . էլ, իլ յանգած բայերուն մէջ՝ կատարեալին յանգը՝ ած փոխելով . իսկ ալ յանգած բայերուն մէջ՝ կատարեալին յանգը՝ աղած փոխելով, և նալ յանգածնէրունը՝ յած փոխելով . ինչպէս, գործէք, գործվիք, ինտար, ինտար, ինտար, ինտար, ինտար, ինտար, ինտար, ինտար, ինտար (1) :

150 . Անցեալ դերբայը անորիշէն կը շինվի . էլ, իլ յանգերը՝ օղ փոխելով . ալ յանգը՝ աղօղ, և նալ յանգը՝ յօղ . ինչպէս, գործէլ, գործվիլ, ինտար, ինտար, գործօղ, գործվօղ, ինտար, ինտար :

151 . Այսուհետեւ դերբայը անորիշին ծայրը ու մասնիկը կցելով կը շինվի . ինչպէս, գործէլ գործէր, գործվիլ գործվիր, ինտար ինտար :

152 . Անորիշ դերբայը բուն իսկ բային կազմուածիւնն է . որ բայարմատ բառերէ, այսինքն՝ գործօղուածիւն կամ որպիսուածիւն նշանակող բառերէ, էլ, իլ, ալ բայացուցիչ յանգելով կցված շինված է ըսկիզբէն լեզուին մէջ, սրբ պարզ սրբ կցորդաւոր արմատներէ, և սովորածիւնը հաստատված :

153 . Անցեալ դերբայն էական բային հետ խոնարհվելով՝ զանազան բաղադրեալ ժամանակներու ճնունդ կու տայ, և ամէնը՝ ժամանակին

(1) Տե՛ս և ուրիշ անցողական յանգերուն մէջ յոսի և ոսի կատարեալ յանգերուն ծայրի ին միայն ած փոխելով անցեալ դերբայը կը շինվի . ինչպէս, աղբէջուցի, մեռուցի՝ աղբէջուցած, մեռուցած :

անցեալ տեսակէն . իսկ ինք դերբայը՝ որ տեսակ բայէ ծնած է նէ , նոյն տեսակ գործօղութիան իմաստը կը պահէ միշտ էական բային հետ . այս ինք՝ թէ ներգործական , թէ կրաւորական և թէ չէ՛ղբ :

(Օրինակ . — Խօսած ըլլալ .

Անցեալ կատար . կամ Վաղակատար . — խօսած էրայ , խօսած էրար , և այլ :

Անցեալ անկատ . կամ Գերակատար . — խօսած էի , խօսած էիր , և այլ :

Անց . ներկայ , կամ Անորիշ կատարեալ . — խօսած է՛մ , խօսած է՛ս , և այլ :

(Որոշ կատարեալ . — խօսեցայ , և այլ :)

Անց . ապառնի . — խօսած ըլլալո՞ւ է՛մ , և այլ :

Անց . դերբայ . — խօսած էղած , խօսած էղօղ , խօսած ըլլալո՞ւ :

154 . ԳԻՏԵԼԻՔ . — Թէպէտեւ անցեալ ժամանակը մէկ է , բայց անցեալ ըսելով խիստ շատուց կամ նոր անցած ժամանակներն ալ կ'իմացվին . և որովհետեւ գործօղութիւն մը՝ կրնայ ըլլալ որ շատուց կամ նոր կատարված ըլլայ , կամ քանի մը գործօղութիւններ պղեւայլ ժամանակներու մէջ կատարված ըլլան . աս անցեալ ժամանակներուն իրարմէ հեռաւորութիան աստիճանները բացատրելու համար հնարված են՝ բաղադրեալ ժամանակներէն ծնած աս պղեւայլ կատարելները :

1՞ն՝ Վաղակատարը՝ ուրիշ անցած ժամանակէ մը անմիջապէս առաջ անցած ժամանակ մը կը ջուցնէ . զորօրինակ՝ գրացիս իր պարտեղը մշակել չ'ըսկրամ կամ ըսկամին պէս , ես իմ արտս սերժանտ էրայ . — ըսել է՝ գրացիս ըսկամ չ'ըսկամ , ես սերժանտի լճնոյտի . (հոս՝ լճնոյտի բառն է որ սերժանտ էրան կը բացատրէ .) : Յայանի է որ աս խօսքս ըսած ժամանակս՝ գրացիս մշակելն ալ

ըմբիցս : ու անցեալ ժամանակի մէջ մտած է : ահա աս անցեալէն անմիջապէս առաջ անցեալ մը ցուցնողն է վաղակատար ժամանակը :

ՉԷ՝ Գեւորհարարը՝ խօսքի մէջ ուրիշ անցեալ ժամանակով մը կը գտովի , և ինքը միշտ հեռագոյն ժամանակի մէջ կատարված գործօղութիւնը կը ցուցնէ . զորօրինակ՝ ևս ան ագարակը գնաժ էի , երբ դու 'զանի վարձէլու ելար (1) :

ՅԷ՝ Անորիշ հարարեալը՝ ընդհանրապէս շատուց անցած ժամանակի մը մէջ զործօղութիւնն էղած կ'իմացնէ , առանց սրտէլու երբբ . զորօրինակ՝ աս նիւթին վրայ գրաժ է՛ ևս :

ԳԷ՝ Որուշ հարարեալը՝ ընդհանրապէս անցեալ ժամանակը մտաւտենի մէջ էղածի պէս որս՛շ կերպով կ'իմացնէ , զորօրինակ՝ գըրեշի , իօտեշայ . երբ թէ այս ինչ ատեն , կամ աս տարի , կամ ասօր գրէցի : խօսեցայ :

155 . Որովհետեւ գերբայնէրն անուն կամ մականուն ալ էն (98) . ուստի անոնց պէս ընդհանուր հոլովման տակ կը հոլովվին : Մինակ՝ անորիշ գերբային ըստացականը ու կը վերջանայ . ինչպէս ,
 Գործել , Գործելու , Գործելէ , Գործելով .
 Գործիւ , Գործիւն , Գործիւնէ , Գործիւնով ,
 կամ Գործիւնու , Գործիւնէ , Գործիւնով (2) .
 Խնայալ , Խնայալու , Խնայալէ , Խնայալով :
 Սոյնպէս կը հոլովվին բոլոր բայանունները :

(1) Թէպէտեւ վաղակատարն ալ գերակատարին պէս ուրիշ անցեալ ժամանակէ մը առաջ անցած ժամանակ մը կ'իմացնէ . բայց տարբերութիւնը սո՛ է , որ վաղակատարը՝ միայն անմիջապէս առաջ անցած ըլլալը կ'իմացնէ . իսկ գերակատարը՝ աս անմիջապէսը չ'իմացնէլէն զատ , ընդհանրապէս յառաջագոյն անցած ըլլալը կ'իմացնէ . որով ին՛ստ շատուց անցած ըլլան ալ կ'իմացվին :

(2) Իւ յանգին ի գիրը հոլովման մէջ է ի փոխելը բանաւոր պատճառ մը չ'ունէ . և մանաւանդ որ՝ հոլովական արտուղի փոփոխութիւնց մէջ ի գիրը է ի փոխված բնաւին չը կ'ոյ (56) : Աւստի մենք՝ ուղղութիւնն ու միաձեւութիւնն հետեւիլով , հոլովման մէջ՝ իւ յանգին ի գիրն անփոփոխ պահելու գործածութիւնն ընդունելի կը համբէկը , ինչպէս կ'ընէին երբեմն նախնիք :

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ ԲԱՅԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

156. Երբ գործողութիւնը սակ պատմական եղանակով յուզելի, այսինքն՝ առանց ուրիշ եղանակէ մը կախում ունէլու, բայ՛ը՝ անկատար ու ներկայ ժամանակներուն մէջ ին նախդիրով գործածէլ առ հասարակ սովորութ էղած է: Աս ին նախդիրին ը գիրք՝ միաժանի բայէրէ առաջ ու կը ժոխովն, և ինքնաձայնով ըսկած բայէրէ առաջ կը յարուել: զտորինակ՝ ին Գործէի, ին Գործէի. — ին Գործ, ին Գործ, ին Գործ. — ին Գործէի, ին Գործէի:

157. ԽՈՏՈՐՈՒՄ. — Էլ, ունէլ, գիտէլ, ին, ինքնա բայէրը՝ ին մասնիկ չ'ընդունէն:

158. Երբ բայը պատմական եղանակէն դուրս էլնի, և ըզ՝ ձտկան կամ թէական իմաստով ուրիշ եղանակէ մը կախում ունէնայ, ան առնն ին նախդիրը կը թողէ, և բանին համեմատ բառ կող կ'առնէ. Օրինակ՝

Պէտք է որ աշխատիս:

Կ'ուզէմ որ երջանիկ ոտրիս:

Երանի Բէ ազատ ըլլայիս:

Ուղէս նէ՛ կըրնաս զիս վրիէլ:

Ելի Աստուած յաջողէ, ան գործը յաւարա կը հասնի:

Աս թէական կամ վերբերական իմաստը բայատրէլու համար՝ գրաբառ ըզուն զատ ձեւ ունէ, որ բային խոնարհումէն կ'էլնի: Մեր արդի ըզուն առ չ'ունէ. հայտն նոյն իմաստը բառկապով կը բացատրէ. ասով՝ բայն իր վրայ փոխադրութիւն մը չ'է կրէ, ինչ որ խոնարհում ըսէլով կ'իմանանք (104):

159. Անցողական բայէրը՝ առ հասարակ չ'էրբ բայէրէ կը չ'ինովն, ինչպէս տեսինք 119: Ներգործական բայէրն անցողական ձեւին մէջ մուծնէլ խորթ է: Եթէ հարկ ըլլայ անցողական նշանակութիւն առ ներգործական բայն մը, աս կը բայով պէտք է չ'ինէլ զանի. ինչպէս, Գրէլ աս, Երգէլ աս, աշխտէլ աս, և այլ, փոխանակ Գրէցնէլ, Երգէցնէլ, աշխտէցնէլ, որ անսովոր ու խորթ է. վասն զի երկու ներգործական գործողութիւն իրար կ'անցնին: Սակայն կ'ըլլի սրբոնէլ, խաղոնէլ, իմացնէլ, հասնէլ, և այլ:

160. Յիւ յանգած անցողականները՝ կրաւորական յանգին մէջ խորթ կու գան, ուստի անոնց տեղ ընդհանրապէս իրենց նախատիպ չէզոքը կը գործածվի. իսկ ուրիշ յանգածներէն (120) շատերը վայելչապէս կ'ընդունեն կրաւորական յանգը. ինչպէս, զարթոնջել՝ զարթոնայլի, թռնայլի, թռնայլի, իջնայլի, իջնայլի, հանգոնջել՝ հանգոնջիլ, մատոնջել՝ մատոնջիլ, ծանոնջել՝ ծանոնջիլ, ուսոնջել՝ ուսոնջիլ, սնոնջել՝ սնոնջիլ, կորոնջել՝ կորոնջիլ կամ կորոնջիլ, և այլ

161. Ընդհանրապէս՝ կրաւորածեւ չէզոքները՝ ներգործական յանգն առնելով, և ներգործածեւ չէզոքները՝ առանց անցողական ձեւը մտնելու, իրբեւ ներգործական կը վարվին ու Բորժէլին պէս կը խոնարհվին, զորօրինակ՝ աշխարհէլ, աշխարհէյի, հրաժարել, հրաժարելի, համարչայել, համարչայելի, հեռեւել, հեռեւելի, և այլ, փոխանակ՝ աշխարհայել, աշխարհայի, հրաժարչայել, հրաժարչայի, և այլ:

162. Ընդհանրապէս՝ երբ ներգործածեւ չէզոքները չէզոքաբար վարվին, կրաւորածեւ յանգ կ'առնեն ու ապրիլին պէս կը խոնարհվին. ինչպէս, գիշիլ, գիշայ, փրիլ, փրիշայ, իշիլ, իշիշայ, իագանորիլ, իագանորիշայ, ճամպորգիլ, ճամպորգիշայ, և այլ, փոխանակ՝ գիշիլ, գիշիլի, փրիլ, փրիլի, և այլ (1) :

163. ԴԻՏՕՂՈՒԹՅՈՒՆ . — Առ ըսվածներէն կը հետեւի .

1^ա. Թէ ներգործածեւ չէզոքները՝ ճիշտ նկատելով, կրնան վերնալ ու կրաւորածեւ չէզոքներուն գասն անցնիլ :

2^ա. Թէ կրաւորածեւ յանգին մէջ ան չէզոքներն են դառնալ, որ ըստ հարկին ներգործական յանգն առնելով՝ ներգործաբար կրնան վարվիլ առանց անցողական ձեւը մտնելու :

3^ա. Արտիկետեւ եւ յանգած չէզոքը կրնայ իւ յանգիլ ու չէզոք մնալ, և իւ յանգած չէզոքը կրնայ եւ յանգիլ ներգործական մտքով. ուստի դիտելու է՝ գրութիան մէջ, որչափ կարելի է, իւրաքանչիւր բայի՝ իր գործօղութիան տեսանքին յանգը տալ, այսինք՝ երբ ներգործական մտքով վարվին՝ եւ յանգէնցել, և իւ յանգէն չը հանել՝ երբ չէզոք վարվին : Օրինակի համար՝ անյրեւել ներգործածեւ չէզոքը՝ անյրեւել գրվի, երբ չէզոքաբար վարվի, անյրեւել գրվի, երբ ներգործաբար վարվի. ինչպէս, հորոն ծծոնմէ

(1) Նրանիք գրաբաւին մէջ ալ շատ կը գործածեն աս կերպը, նոյնպէս և նախընթաց թրւին մէջ յիշված կերպերը :

անձրեւեցաւ Սողոմ խաղտին լրաց . — փոխանակ՝ անձրեւեց : Աստուած հոգր ու ծոխոմք անձրեւեց Սողոմ խաղտին լրաց . — փոխանակ՝ անձրեւեցոց : Արքաւէտ Լագաւորեց ըլ Աւաղարաւի հայոց լրաց . — փոխանակ՝ Լագաւորոց : Աւաղարաւի Լագաւորեցաւ հայոց լրաց . — (այսինք՝ Լագաւոր էլաւ .) փոխանակ՝ Լագաւորեց : Աւետանորդ փրկեցաւ առ գէրոս լրաց . — (այսինք՝ փէր էլաւ .) փոխանակ՝ փրկեց :

164 . Կրաւորական յանգը՝ կարծես թէ բայերուն սիրած յանգն է . ընդհանրապէս ամէն բայ կրճեայ ան յանգը մտնիլ . զանազան մտքով :

165 . 1՞՝ Նոյն իսկ ներգործական բայը՝ ներգործական մտքով կրաւորական յանգ կ'առնէ , երբ ներգործութիւնը՝ փոխանակ ուրիշէ մը վրայ կատարվիր . անդրէն ներգործողին վրայ կը դառնայ . զորօրինակ՝ քու բեռդ ես կը բառնիմ . — բռնել է՝ ես իմ վրաս կը բառնամ : Մոյնպէս է երբ բռնեք՝ գեղեցիկ ըզգեսանէրս հագնիմ : Չեռքերս լռաւորիմ : Մօրուքս գէրծիմ . ե այլ :

166 . 2՞՝ Երբ անորոշ ու ընդհանուր մտքով դրվի բայը . այսինք՝ գործողութիւն կատարողները յայտնի չ'էն . զորօրինակ երբ ըսվի՝ բազմութիւն մէջ ձայն մը կայ . բռնաւորը մեռաւ կ'ըսի . — ըսողներն ո՛վ են , յայտնի չ'է : Թագաւորէ մը ազատութիւն է ինդրի . դատաւորէ մը արգարութիւն կը պահանջի . — խնդրողներն ու պահանջողներն որոշված չ'էն :

167 . 3՞՝ Ներգործական ու չեզոք բայերը՝ գրեթէ նոյն անորոշ մտքով կրաւորականի յանգ կ'առնեն , երբ մէկ բանին կարելի կամ անկարելի ըլլալը ցուցնել ուղի . զորօրինակ՝ Թաց թրղթի վրայ աղէկ էլ գրի . — այսինք՝ անկարելի կամ դժար է գրել :

Անկիրթ մարդի հետ էլ լիճի . — այսինք՝ դժար է վիճել : Աս ճամբէն լէրի . — այսինք՝ անկարելի կամ արգելված է երթալ : Ծովին տակ կ'իջի . — այսինք՝ կարելի է իջիլ : Օգին մէջ էլ խայլի . — այսինք՝ կարելի է քայլիլ : Եւ այլ ասոնց նման շատ օրինակներ :

ՎԵՑՆԵՐՈՐԻ ԳԻՈՒՆԻ

ՄԱԿՐԱՅ

168. Մակրայը բառ մըն է, որ բային որպիսի սուլթիւնը կը յայտնէ. այսինք՝ գործօղուծիան հանգամանքները. ինչպէս, քեղը, ասիւնը, կերպը, հասարակութիւն, ժխտում, երկբայութիւն, և այլ:

169. Մակրայներէն բանուկները յիշէ՛ք հոս: ահա (1) գրէց. ասասիկ, ասարիկ, ասանիկ կը գրէ: որ կ'երթայ. որիկե եկաւ. որեք որեք (այսինք՝ տեղ տեղ) կը գազն. որ որեք (այսինք՝ ուր որ) գազն:

հոս եկաւ. հոսիկ անցաւ:

հոր մտաւ. հորիկ ելաւ:

հոն հասաւ. հոնիկ փախաւ:

երբ հաւտաց. երբոր իմացաւ. երբեքն էտես.

երբեք երբեք (այսինք՝ ատեն աւտեն) կը խաւարի. երբ երբեք (այսինք՝ որ ատեն որ) երեւի:

կի՞մ ըէց. այժմ ընդունէց:

արդ կը շողայ. արդէն կը լուսաւորէ:

ժըպ աշխատէ. հանապաղ աղօթէ:

դեռ կը սարէ. ասիւնի կ'երգէ:

(1) Ահա՛ յիշված բան մը ցուցնելու կը գործածվի. իսկ ասասիկ, ասարիկ, ասանիկ՝ յիշվելու բանի մը համար կը գործածվին. ուստի կ'ըսվի՝ ահա՛ գրէց. ասասիկ իւ գրէ: Ասասիկ, ասարիկ, ասանիկ (կամ ասսի, ասարի, ասանի, կամ ասասի, ասարի, ասանի) գիւմական կարգ մը կը ցուցնեն. որ իրենց մէջի զիմարիչ գիրերէն յայտնի է: Սոյնպէս և հոս, հոր, հոն մակրայները:

Տիւն աղայ էր . Տիւն- ժամանակը հասնի :
 Բերեա հասած է . գոյե անցած լլլայ :
 արբեօք կը սիրէ . — է . այսինք՝ այ՛ կը սիրէ . արբե-
 րե- կը սիրէ :

Տիւն կը նախընծի . — Վ՛ . այսինք՝ չ՛ նախընծի :
 ո՛ն կը սիրէ , ո՛ն ալ կ'ատէ . ո՛ն օրէն գիտէ ո՛ն
 պատուիրան :

Տի՛ անարգէր գժբաղդը . Տի՛ շողբարթէր բաղ-
 դաւորը :

Երբէ՛ք չէ լաված . (ո՛ն մէկ ատեն մը՝ լսէլ է) :

Կարէ՛ք չէ տեսլած (ո՛ն մէկ տեղ մը՝ լսէլ է) . ուս-

գի՛ք չէ եկած (ո՛ն մէկ տեղէ մը՝ լսէլ է) :

Բնա՛ւ- չը յուսահատեցայ . ամբե-ին Տի՛ տարակուսիք :

Ինչո՛ւ կը խորհիք . Կրկեա , ընդո՞ր կը դատէք :

Կապեա , Դապեա , Նապեա . սանկ , Կանկ , նանկ . սոյնպեա ,

Դոյնպեա , Նոյնպեա կը խորհիք . այսպեա , այդպեա ,

այնպեա . ասանկ , արանկ , անանկ կը դատենք :

Օն և օն ընէ՛ զիս լստուած . (սանկ նանկ ընէ՛

լսէլ է .) :

170 . Հատ անգամ մականուները , անուն-

ներն ու դերանուները՝ որն անփոփոխ , որը մաս-

նիկով մը , իբրեւ մակբայ կը վարվին . ինչպէս ,

շաք խորհիլ .

Տիւն խօսիլ .

Էլէլ կամ յաւեա արժանանալ .

Նըսալ պարծիլ .

Բաւախն զըւարձանալ .

Երբ ուրախանալ .

Իխաք արամիլ .

Իանոխ ելնիլ .

ուշ պառկիլ .
 շեփակ նայիլ .
 ծոռ մեկնէլ .
 աղէկ խորհիլ .
 գէշ վարվիլ .
 լաւ մտածէլ .
 քաջ տրամաբանէլ .
 ուղիղ գրէլ .
 հայտարար արտասանէլ .
 յանկարծ մեկնիլ .
 պիրօրէն հրամէլ .
 առիւծաբար յարձըրիլ .
 վայել լապէս շարժիլ .
 աղօթովն պահանջէլ .
 հայերէն զըուցէլ .
 շոտով հասնիլ .
 գիշերով կամ գիշերանց փակչիլ .
 առաջանց փայլիլ . այգոռն արթըննալ .
 Բռնի մտնիլ .
 ուղղակի դիմէլ .
 քով ընդի նայիլ .
 նշանացի հասկըցնէլ .
 Դէտրաւ ուսնէլ .
 Բնաւին յուսահատիլ .
 աջնիւնիւն տարակուսիլ .
 շափոց գիտէլ .
 առաջոց յայտնէլ .
 այսօր իմանալ .
 երէկ ըսկսէլ . վաղ լմընցնէլ .
 ետանդ խօստմէլ . վաղանդ վճարէլ .
 (Էտանդ՝ երէկէն առջև օրն, վաղանդ՝ վաղէն ետքի օրն ըսէլ է :)

նախ կամ առաջ ընել . ապա կամ եփ ը ուսցնել .
 ես ինձէն գիտեմ .
 դու յեղէն գիտես .
 նա ինչնին գիտէ .
 մենք մեղէն գիտենք .
 դուք յեղէն գիտէք .
 նստնք ինչնին գիտէն . և այլ :

171 . Սականունը բային վրայ մակբայապէս
 դրվելէն զատ՝ մականուն մականունի վրայ ալ
 շատ անգամ մակբայապէս կը դրվի (1) . ինչպէս ,
 շապ իմաստուն .

ճիչ գիտուն .

յոյժ գեղեցիկ .

խիստ տրտում .

էն խելացի .

որչա՛ մեծ . որչա՛ պղտիկ .

որչան շատ . որչան քիչ .

որպէս բարեկիրթ .

ինչպէս մարդավար .

բնասին գեղեցիկ .

ասինեան պայծառ . և այլ :

(1) Ասոր պատճառը սա՛ է որ , մակբայը՝ բային վրայ դրված
 ատենն անգամ , բուն իսկ բային վրայ չ'է դրված , որ մէկ հաս է
 բոնք (79)՝ էական բայը . հապա անոր հետ միացած որպիսութիւն
 կամ գործօղութիւն նշանակող բառին (80) վրայ դրված է , և
 նոյնին որպիսացօղիչ բառը , այսինք՝ մականունն է . որ մակբա-
 ւոր բային հետ դրվելով՝ մակբայ անունն է առած . ինչպէս , Բարե-
 կիրթութիւնը՝ Բարե կիրթիւ էղած է . յոյժ ուրախը՝ յոյժ ուրախանալ է
 զած է . խիստ քրտամը՝ խիստ քրտալ էղած է . հոս նստն՝ ին մէջ՝
 հոս մակբայը նիստ արմատին վրայ է դրված , և ոչ թէ է ին վրայ :
 Ասանկ էն և բոլոր մակբայները :

ԵՕԹԵՐՈՐԿ ԳԻՈՒԽ

ԲԱՌԿԱՊ

- 172 . Բառկապը բառ մըն է , որ խօսքի մա սէրն իրարու հետ կը կապէ :
- 173 . Բառկապնէրէն բանու կնէրը գնէնք հաս :
- Գրիգոր — Տրդատ լուսաւորէցին ըզ Հայաստան աշխարհ :
- Ե— Ըգգէ Ե— Ըգգար հաւտացին Բրիտանոսի :
- նա Ե— Բարեկամը սիրելը մեծ բան մը չ'է . նա Ե— փարիսէցիները կ'ընեն ատի :
- ալ . — ուրիշ սշխարհէր ալ ունէմ ես :
- կամ . — ով որ ձգէ իր սուներ կամ իր հայրը կամ իր մայրը :
- նէ . — տէրս կանչէ նէ , կ'երթամ :
- ԵԼԵ . — ԵԼԵ կամիս , կըրնաս զիս սրբէլ :
- ԼԵ . — խօսքի՛ն կը նայիք ԼԵ գործքին :
- ԼԵ Ե— ԼԵ Ե— մեռնիլ հարկ ըլլայ , չ'ուրանամ :
- ԼԵյԵ . — հոգիով ձեզի հետ էմ , ԼԵյԵ ք մարմ նով հեռի էմ . ԼԵյԵ Ե— չը կըրնամ ձեզ գըրկէլ :
- այլ . — մարդիկ շատ բան կը խօստմէն , այլ չը կատարէն :
- Բայց . — ըսէլը զիւրին է , Բայց ընէլը գժար :
- ապայն . — կը փափաքէի գալ , ապայն չը կըրցայ :
- հաս . — գաւազանով մի հովւէք , հաս սիրով :
- Ինչ . — գաւազանը հին օրէնքին է , Ինչ սէրը նոր օրէնքին :

- որ . — նոր պատւիրան կու տամ ձեզի , որ
մէկըզմէկ սիրէք :
- լէ . — մի լաք , զի չ'է մեռած :
- բանիլ . — բանիլ ծնաւ , ապաքէն կը մեռնի :
- վասն զի . — հոտած պիտի ըլլայ , վասն զի չորսօրվանէ :
- որպէս զի . — աչքի զարնէլու համար կ'ընէն , որպէս
զի փառաւորվին :
- որովհետեւ . — շատ պիտի խնդրովի քեներ , որովհե-
տեւ շատ տրվէցաւ քեզի :
- որբեմն . — եթէ որգի էնք , որբեմն ժառանգ
էնք . ապա որբեմն օրգինէրն ազատ էն :
- որպի . — չը գիտէնք երբ կու գայ տընտերը .
որպի արթուն կէնանք :
- արդ , իսկարդ . — արդ ինչ ըսէնք . իսկ արդ իրաւունք
չ'ը ճանչէն :
- բան ինչ . — լաւ սեպէց մեռնիլ , բան ինչ ուրա-
նալով թագաւորութիւն վարել :
- ճանապարհ . — կը համարձակինք , ճանապարհ որ վըւ-
տահ էնք :
- անգամ . — երազի մէջ անգամ չ'է տեսած :
- Գեթ , Գոնէ . — չ'օրհնէս ալ նէ , Գեթ անէծքէ լըւո
կէցիր . առաքինի չ'էս , Գոնէ մոլի
մ'ըլար :

174 . ԳԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆ . — Երկ ինքնաձայնի մէջ տեղ է-
բառկայր գործածէլ վայելուչ է . և երկ բաղաձայնի մէջ տեղ ու
բառկայր . զորօրինակ բարի է արդար , հզօր ու գեղեցիկ :

ՁԱՅՆԱՐԿ

175. Չայնարկը բառ մըն է, որ հոգուն բուռն ու արագ զգացումը յայտնելու կը ծառայէ :

176. Գլխաւոր ձայնարկները սահնք էն .
 այ, վայ, բաբէ . — զարմանք կը յայտնեն .
 ան, ախ, օչ, երանի . — իղձ .
 օ, օհ, օխ . — խնտում .
 ոհ, վայ, ախոս, աւաղ, վախ, թէչ . — ցաւ, կսկիծ .
 վայչ, վան, բէհ . — ծաղը, արհամարհ .
 էհ, հը . — բարկութիւն .
 օն, պի, հա, ապրի . — խրախոյս .
 էյ, հէ, ով . — հարցում, կոչում :

177. Երբեմն քանի մը բառ մէկ տեղ դա-
 լով ձայնարկի ուժ կ'ըստանան . զորօրինակ՝
 ով երկին . Աստուած իմ . Աստուած թե՛ .
 լաւ, ասի է . շատ աղէի . թէ՛լ փեսնէմ, Լայլ :

ԵՐԿՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍ

ԲԱՆԿԱԳՈՒԹԻՒՆ

ՆԱԽԵՂՈՒԹՅԱՆ ԻՐ

178. Բանկադմուսթիւնը՝ խօսք մը կազմէլու համար, բառէրը քովէ քով իրարու համաձայն շարէլու կանոնները կ'ուսցնէ :

179. Խօսքը՝ իմաստ մը կը պարունակէ ըսինք (11) : Տրամաբանօրէն նկատելով, իմաստը՝ դատում մը կամ հաստատուածիւն մըն է . որ առաջարկուի՝ կ'ըսվի : Արք բռնէք՝ երկու ինչ է, առաջարկուածիւն մը կ'ընէնք ու իմաստ մը կը յայտնէնք . այսինք՝ երկիրը կը դատէնք, և անոր կըր ըլլալը կը հաստատէնք :

180. Արդ՝ առաջարկուածիւն մը մէջ գլխաւոր իրէք բան կայ գիտելու :

1^ն. Ի՛նչ է դատածնիս, կամ որ բանն է մեր դատմանն առարկան . — ասոր պատասխան էզօղ բառը՝ ենթակայ դասին կ'ըսվի . վասն զի դատումն անոր վրայ է :

2^ն. Ի՛նչպէս է դատածնիս, կամ ի՛նչ որպիստեւթիւն գտինք ու հաստատեցինք ենթակային վրայ . — ասոր ալ պատասխան էզօղ բառը՝ ճակիւ

Էնթանայի կ'ըսվի. վասն զի ենթակային որպիսու-
թիւնը կ'իմացնէ :

37. Այն իսկ հաստատու թիւն ցուցնող բառը .
որ ենթական մակդիրին հետ կը կապէ , կամ լաւ
եւս՝ մակդիրին ցուցած որպիսու թիւնը՝ ենթա-
կային վերբերիլը կամ չը վերբերիլը կը հաստա-
տէ . և աս հաստատու թիւն ցուցնող բառը Բայն է (78.) :

181. Աւասի արամաբանօրէն նկատելով , ա-
ռաջարկու թիւնն իրեք մաս ունէ . Տակդիր , Էնթա-
նայ , Բայ :

Վերի օրինակին մէջ՝ « Երկիրը կըսէ » Երկիր
բառը՝ առաջարկու թիւն ենթական է . կըս բա-
ռը՝ ենթակային մակդիրն է . է բառը՝ հաստա-
տու թիւն ցուցնող բառը , այսինք՝ Բայն է . որի
քով մակդիրը միշտ յայտնի կ'երեւի . Բայց ուրիշ
բայերու մէջ՝ մակդիրն ու հաստատու թիւնը մէկ
բառի մէջ միացած են (79, 80.) :

182. Առաջարկու թիւնն երկու տեսակ է .
Գլխաւոր ու Ռիմանիկալ :

183. Գլխաւոր առաջարկու թիւնն ան է , որ
խօսքին էն հարկաւոր իմաստը կը յայտնէ :

184. Սիջանկեալ առաջարկու թիւնն ան է ,
որ գլխաւորէն կախում ունէ : Օրինակ . Ս. յիւր
քէրն որ խիստ Ռժ զնանկը կը հաստոյէն , հարսու թիւնն
ու ազահու թիւնն էն : Այս օրինակիս մէջ՝ այն կիրքերը
հարսու թիւնն ու ազահու թիւնն են՝ գլխաւոր առա-
ջարկու թիւն է . որ խիստ Ռժ զնանկը կը հաստոյէն՝
միջանկեակ առաջարկու թիւն է :

185. Սիջանկեալ առաջարկու թիւնն երկու
տեսակ է . որոշող Ռիմանիկալ ու Ռիմող Ռիմանիկալ :

186. Որոչօղ միջանկեալն ան է, որ գլխաւորին իմաստը կը ճըշտէ՛ ու կ'որոշէ. անանկ որ՝ խօսքէն դուրս ձգէլն անկարելի է. սպա թէ ոչ՝ գլխաւոր առաջարկութիան իմաստը կը խանգարի. ինչպէս վերի օրինակին մէջ:

187. Մեկնօղ միջանկեալն ան է, որ գլխաւորին վրայ մեկնական իմաստ մը կ'էվելցնէ. և կրնայ խօսքէն դուրս ձգվիլ առանց գլխաւոր առաջարկութիան իմաստն այլայլելու: Օրօրինակ. Տիբեր կայրը՝ որ Օգոստոս կայսրին արան էր, մեր Արգար Թագաւորին հետ թըղթակցեցաւ: Ըս օրինակիս մէջ՝ Տիբեր կայրը մեր Աբգար Թագորին հետ թըղթակցեցաւ՝ գլխաւոր առաջարկութիւնն է. որ Օգոստոսի արան էր՝ մեկնօղ միջանկեալ է. որ կրնայ վերնալ առանց գլխաւոր առաջարկութիան իմաստը խանգարելու: Մեկնէլը կրնայ զանց ըրվիլ. իսկ որոշէլն անանցանելի է:

188. Միջանկեալ առաջարկութիւնը՝ ընդհանրապէս կամ յարբերօղ դերանունով կամ բառկապով մը կ'ըսկսի. ասոր ներհակ՝ գլխաւոր առաջարկութիւն մը ընդհանրապէս յարբերօղ դերանունով ու բառկապով չ'ըսկսի:

189. Գլխաւոր առաջարկութիւնը՝ իր միջանկեալ առաջարկութիւններովը պարբերութիւն մը կը կազմէ:

190. Առաջարկութիւնը՝ ամբողջ կ'ըսվի, երբ յայտնի պարունակէ ենթակայ, մակդիր, բայ, անանկ որ՝ վերլուծութիան համար դուրսէն բառէվելցնէլ հարկ չ'ըլլայ: Հակառակ դիպածի մէջ՝ թերայ կ'ըսվի առաջարկութիւնը. այսինք՝ զօրութիամբ կը պարունակէ այն բարէն որ

վերլուծութիան համար դուրսէն էվէլցնէլ հարկ կ'ըլլայ . զոր օրինակ՝ երբ գալու է . աչս ճամբան է .
 — Վարդ : Վաջին առաջարկութիան մէջ՝ ենթական պակաս է . երկրորդին մէջ՝ մակդիրը . երրորդին մէջ՝ ենթական , մակդիրն ու բայը : Վառաջարկութիւնները լման ընէլ ուղէնք նէ , կ'ըսէնք՝ ան՝ երբ գալու է . աչքս ճամբան է ֆնայած . — անի վազ գալու է : Սոյնպէս թերատ առաջարկութիւններ էն կ', վ', ա) և ո՛չ մակբայնէրն ու ամէն ձայնարկները , որ պզտի ձայնով մը ամբողջ իմաստ մը կը յայտնեն :

191 . Ենթական ու մակդիրը՝ իրենց այլեւայլ հանգամանքները ցուցնելու և բանին իմաստը լրացնելու համար , հետէրնին ուրիշ բառեր ալ կրնան ունէլ . որոնք ենթակային կամ մակդիրին լրականը կ'ըսվին . և ենթական ու մակդիրը՝ աս լրական բառերովը մէկէն՝ մէկ ենթակայ կամ մէկ մակդիր կը ձեւանան արամաբանական վերլուծութիան մէջ : Օրինակ . երկին ձեւը ձիւտ կըր շէ . երկին ձեւը երկու բառ մէկէն՝ մէկ ենթակայ . ձիւտ կըր երկու բառ մէկէն՝ մէկ մակդիր :

192 . Բայց ուղղախօսօրէն նկատելով՝ առաջարկութիւն մ'այնքան մաս ունէ սրբան բառ . և այն լրական բառէրն որ ենթակային ու մակդիրին հետ կը զուգահըրվին , պէտպէս անուններ կ'ըստանան ուղղախօսական վերլուծութիան մէջ :

1^ն . Ենթական՝ Կէր-Բայի կամ Կէր Գործօղութիան կ'ըսվի (1) :

(1) Տէր-բայի Բային Վրայ Կիրօղ ըսէլ կ'ուղէ . տէր գործօղութիան՝ գործօղութիւնը Կարտօղ ըսէլ կ'ուղէ : Աս ետքի անունը՝ անի մակդրաւոր բայերուն կը յարմարի , որոնք գործօղութիւն կը նշանակեն (80) :

2?՝ Խնդիր կ'ըսվին ընդհանրապէս այն ամէն բառերը, զորոնք բայը կը պահանջէ գործօղու թիան այլեւայլ պարագաները բացատրելու և իմաստը լրացնելու համար:

3?՝ Ըստացող կ'ըսվի այն բառը, որ ուրիշ բառի մը հետ ունիւմ ըստացական յարբերութիւնը կը ցուցնէ, և ըստացական հորովով անոր քով կը դրվի. միւս բառն ալ անոր ըստացած կը ձեւանայ: Ըս կերպով հիմա սա օրինակը լուծէ՛ք.

193. ՈՒՂԱՒՕՍԱԿԱՆ ԼՈՒԾՈՒՄ

Ատուած	սէր գործօղութիան՝ ըստեղծեց բային .
տիեզերին	ըստացող ճարտարապետին . ն՝ Դիմորիշ յօր .
ամենակարօղ	որպիսական ճականոն՝ ճարտարապետին .
ճարտարապետը	ճակտիր՝ Ատուած բառին . Ը՝ Դիմորիշ յօր .
որ	յարբերող՝ Ատուած բառին, և սէր-բայի՝ կար բային .
ըսկեզէն	բացառական հողի անոնն՝ ճակեացապէս
կար .	դրված կար բային վրայ . ն՝ Դիմորիշ յօր .
իբ	չէրո՞ք բայ . պարմ . անկար . անց . եղ . 3? Դէմ .
անհուն	Դիմական Դերանոնն՝ Ատուած բառին
իմաստութիամբ	տեղը դրված, և ըստացող իմաստութիամբ բառին .
վեց	որչանական ճականոնն՝ իմաստութիամբին .
օրի մէջ	գործիական հողի ինդիր՝ ըստեղծեց բային .
	Ը՝ Դիմորիշ յօր .
	որչանական ճականոնն՝ օրին .
	հողվառու-բառով ինդիր՝ ըստեղծեց բային .

բառերը	Բայ ներգործ . պարժ . կապար . անց . ել . ՅԷ ԴԵՏ .
բարբ	որչան . ճակն . աշխարհ բառին .
աշխարհը ,	հայրցական հոլով խնդիր՝ բառերը բային . Ը ԴԻՏՈՐԻՆ ԵՅՏ .
իր	Դիմական Դերան . աշխարհ բառին աեղը բանած , և ըստայոյ զարգերով բառին .
ամէն	որչան . ճակն . զարգերովին .
զարգերովը :	յոյնակի անոն , Գործիական հոլով խնդիր՝ բառերը բային . Ը ԴԻՏՈՐԻՆ ԵՅՏ :

194 . Խօսքին աս մասերն ասանկ քովէ քով
օրինաւոր զուգագրութիամբ շարելը՝ որ Բառա-
շարոնիւն կ'ըսվի , և զանոնք իրարու հետ ասանկ
համաձայնելը՝ այսինք իրարմէ կախում ունօղ
բառերն իրարու հետ թըլով , գիմով և այլ ,
համեմատ բերելը՝ որ համայնարոնիւն կ'ըսվի , ուղ-
ղախօսութիան աս երկնորդ մասին պաշտօնն է .
'զոր Բանկարոնիւն կոչեցինք :

Հետեւեալ գլուխներուն մէջ ուսնէնք բան
կազմութիան կանոնները :

195. Տէր-բային միշտ ուղղական կը դրվի .
և բայը՝ թըւով ու գէմով անոր համաձայն .
զորօրինակ՝ ես խօսեցայ , Դո՞ւք լեցիք , Երբե՞նք
լեցին :

196. Երբ տէր-բային մէկէն աւելի ըլլայ ,
բայը յորնակի կը դրվի . զորօրինակ՝
Թագաւորն ու հովիւար հողի տակ հաւասար էին :

197. Երբ երկ եղակի տէր-բայինէր կամ բառ-
կապով զտուված ըլլան , բայն եզակի կը դրվի՝ ե-
թէ մէկը կամ միւսը միայն հասկըցնէլ ուղվի .
զորօրինակ՝ Արքայէս կամ Կիւրոս էր , որ երէւ ուղեց
ըլ կրեստս . — Եթէ Արտաշէս էր երէլ ուղողը , ու-
րեմն Կիւրոս չ'էր . և եթէ Կիւրոս էր , ապա
ուրեմն Արտաշէս չ'էր . ուստի բայն եզակի դըր-
վէցաւ : Իսկ հակառակ գիպւածի մէջ , այսինք՝
երբ երկն ալ իմացնէլ ուղվի , բայը յորնա-
կի կը դրվի . զորօրինակ՝ ո՞ր հայր կամ ո՞ր մայր երեւց
զաւակը ըլլ'սրէն . — Թէ հայր և թէ մայր կը սիրեն՝ ըսէլ
կ'իմացվի :

198. Երբ քանի մը տէր-բայինէրէ ետեւ՝ այն-
պիսի տէր-բայի մը գայ , որի նշանակութիւնը
միւս տէր-բայինէրն իր մէջ բավընդակէլու ուժն
ունէնայ , բայն աս ետքինին հետ կը համաձայ-
նի . զոր օրինակ՝
Ժամանակ , ինչ , կեանք , Բոլոր հայրենիքին է :

199. Երբ մի և նոյն բայը քանի մը տէր-բայի

նէր ունէ, որոնք աստիճանով իրարմէ վեր բանէր նշանակէն, ասոնցմէ էն վեր աստիճանը նշանակող տէր-բային ամէնէն ետ կը դրվի, ու բայն անոր հետ կը համաձայնի. զոր օրինակ՝

Աս դո՛ւք բենէքու օգուտդ, բու պատիւդ, (Աստուած կը պահանջէ):

200. Երբ այլեւայլ դէմով տէր-բայինէր գրու վին մէկ բայի հետ, բայը յոքնակի կը դրվի, ու նախապատիւ (¹) այսինք՝ կարգով առաջ էղող դէմին հետ կը համաձայնի. զոր օրինակ՝ Ես ու դուք կը խօսինք. դու և նա կը գրէք:

201. Տէր-բային բայէն առաջ ալ կըրնայ գրու վիլ ետ ալ, տեղին ու վայելչու թիանը համեմատ: Այն խօսքին տէր-բային ետ կը դրվի, որ ուրիշի մը խօսքը յիշելով՝ նոյն յիշված խօսքին կամ մէջ տեղը կը մտնի կամ անկէ ետ կը մնայ: Օր.

Աստուած սէր է՝ ըսաւ Յօհանն աւետարանիչ:

Առաքինութիւնը հայրենիք չ'ունէ՝ կ'ըսէ Լամարտին:

Ջինե որնէր, գրիչը Պօնաբառի, սա բուրգերուն վերեւէն քառասն դար ձեզ կը գրտէ:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳԻՈՒԽ

ԽՆԴԻՐ ԲԱՅԻ

202. Ամէն բայ՝ իր նշանակութիանն ու գործողութիանը համեմատ խնդիր կ'առնէ. այսինք՝ բային բառական նշանակութիւնն ու գործողու-

(¹) Աս վին դէմն երկրորէն, երկրորդն և ուրգէն նախապատիւ է:

Թիան տեսակն է, որ կ'որոշէն խնդիրին որ հորւ վով գրվելիքը: Օրինակի համար, քալ բայը՝ տրական, առնել բայը՝ բացառական հորւ կ'ուղէն. ասի՝ բառական նշանակուած թիան պահանջած խնդիրն է: Իսկ աս բայերուն յայտնած գործողութիւնը՝ ներգործական տեսակէն ըլլալով, նոյն տեսակին յատուկ էղած խնդիրն ալ կը պահանջէն. ինչպէս մէկ պահէն տեսնելու էնք:

203. Բայերուն խնդիրը չորս տեսակ է. կրօղ ու ներգործող, ծօրաւոր ու կեռաւոր: Կրօղ ու ներգործող խնդիրնէրը՝ բային գործողութիան տեսակէն կախում ունէն. մտաւոր ու հեռաւոր խնդիրնէրը՝ բային բառական նշանակուածէնէն կախում ունէն:

1. ԿՐՕՂ ԽՆԴԻՐ

204. Կրօղ խնդիրը՝ ներգործական բայերուն յատուկ է: Արովհետեւ ներգործական բայը՝ գործողութիւնն ուրիշի մը վրայ կը կատարէ, հարկաւ ուրիշ մը կայ որ այն գործողութիւնն իր վրայ կ'ընդունէ. ահա այն գործողութիան ընդունձոն է որ ներգործական բային կրօղ խնդիրը կ'ըլլայ:

205. Ներգործական բայ մը հարկաւ կը պահանջէ կրօղ խնդիր մը. և անի՝ միշտ հայցական հորւլով: Օր. Կութէմպէռի հնարեց ճամուլը: Հոս, ճամուլը՝ հնարեց ներգործական բային կրօղ խնդիրն է:

206. 1^ն ԳԻՏԵԼԻՔ. — Կրօղ խնդիրը նախդիրով կը գործածենք. երբ տէր-բային հետ կընայ շփոթիլ. զորօրինակ՝ ծառան մարեց քերէ ըսելու անդ ուր խնասոր շփոթ է, կ'ըսենք՝ ծառան

մասանկց ըլ փերը : Աս զգուշութիւնը հարկ չ'ըլլայ, երբ տէր-բա-
յին ու խնդիրը մի և նոյն դեմէ շէն. ինչպէս սա օրինակին մէջ
դոս Իմրեշիբ իճ դարբաս . յայտնի է որ իճ դարբաս՝ որ ՅԳ դեմ է,
դոս ին հետ ըն կըրնայ շիտթիլ :

207 . ՉԳ ԳԻՏԵԼԻԻՔ . — Կրօղ խնդիրը՝ երբ անորոշ մտ-
քով դրվի, անորոշ հայրանքան կ'ըսվի . որ ոչ նախդիր կ'աւնէ և ոչ
յօք . զորօրինակ՝ փոսն շինէլ, եգիտ արնկէլ : Որոշխալ մըքքով կ'ը-
սենք՝ փոսն շինէլ, եգիտ կամ՝ քեգիտ արնկէլ :

2 . ՆԵՐԳՈՐԾՈՂ ԽՆԴԻԲ

208 . Ինչպէս կրօղ խնդիրը ներգործական
բայերուն յատուկ է, նոյնպէս ալ ներգործող
խնդիրը՝ կրաւորական բայերուն յատուկ է :

209 . Որովհետեւ գործողութիւնը կրօղ մը
կայ, հարկաւ ներգործող մ'ալ կայ . ահա այն
ներգործողն է որ կրաւորական բային ներգործող
խնդիրը կ'ըլլայ, և միշտ բացառական հոլովով կը
դրվի : Օր . Մամուլը հնարվէցաւ Կո-նիստանդուլիս : Հոս,
Կո-նիստանդուլիսը՝ հնարվէցաւ կրաւորական բային
ներգործող խնդիրն է :

210 . ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆ . — Աս օրինակներէն կը տեսվի
որ ներգործական բային կրօղ խնդիրը՝ կրաւորական բային տէր-
բային է . և կրաւորական բային ներգործող խնդիրը՝ ներգործա-
կան բային տէր-բային է : Ուստի բանն որ կերպ դառնովի, նոյն
իմաստը կու տայ . զանազանութիւնը բային վրայ է մինակ . մէկ
տեղ՝ ներգործէլու գործողութիւնը կը յայտնէ, միւս տեղ՝ կրէլու
գործողութիւնը :

3 . ՄՕՏԱԻՈՐ ԽՆԴԻԲ

211 . Ո՛ր և է բայի բառական նշանակուածիան
էն մօտ պարագան ցուցնող բառը՝ նոյն բային

Տօբաւոր խնդիրը կ'ըսվի . 'զոր իւրաքանձիւր բայ՝
իր նշանակուած թիւնը համեմատ՝ յատուկ հոլովով
կը պահանջէ :

212 . Աշխատանքային Տօբաւոր խնդիրը . — Աշխատանքային միջոց կը պահանջէ ուղղական մտաւոր խնդիր այն բառը , որ առաջարկուած թիւն մէջ են թակալին մակդիրն է (180 , 181 .) : Սա խօսքին մէջ՝ Աստուած ողորմած է . ողորմած բառը՝ որ Աստուած բառին մակդիրն է , է՛ բային ալ պահանջած մտաւոր խնդիրն է :

Իսկ երբ ըսենք՝ ճշմարիտ հասարակ գործով է . գործով բառը՝ է ին գործիական հոլով մտաւոր խնդիր կարծելու չ'է՛ . հոս առաջարկուած թիւն մասերը լման չ'են . հասարակ լուռ պահած բառ մը կայ՝ հասարակ լուռ յոյժած , որ ենթակալին մակդիրն է . և գործովը՝ անոր խնդիրն է : Առաջարկուած թիւն մասերը լման ընելու համար , պէտք է ըսել՝ ճշմարիտ հաւատը՝ գործով հասարակ է , կամ ճշմարիտ հաւատը՝ գործով յոյժածն է : Այլինին մէջ՝ երկրորդ հասարակ , ետքինին մէջ՝ յոյժած բառը՝ է ին ուղղական մտաւոր խնդիրնէն էն : Այննկ է՝ երբ ըսենք՝ Աստուած թեր թէլ է , որ ըսել է՝ Աստուած մեր մէջ ներկայ է :

213 . ԴԻՏՕՂՈՒԹԻՒՆ . — Ըստ մտնէն յայտնի կ'երեւայ որ սխալ է կարծել թէ էական բայն ամէն հոլովով մտաւոր խնդիր կ'առնէ : Ուղղականնէն զատ առած խնդիրնէրը հեռաւոր խնդիր պէտք է սեպել , կամ աւելի ճիշտ ըսենք , իրեն չ'է տալ այն խնդիրնէրը՝ հասարակ մակդիրն . վասն զի էական բային նշանակուած թիւնը ուղղականնէն զատ հոլով չ'է պահանջէ (1) , և ան ալ ենթակալին մակդիր էզող բառը պէտք է որ ըլլայ , և չ'է թէ ուրիշ բառ մը :

(1) Ասի մեղն այնչափ իրաւ կ'երեւայ էական բային համար որ

214. Ուղղական Տօբասոր խնդիր. — 1^ն Ինչպէս հաստատութիւն ցուցնող բայը, նոյնպէս ալ երկբայութիւն կարծիք ցուցնող բայերը՝ ուղղական մտաւոր խնդիր կ'առնեն. ինչպէս, խնարհ ըլլալ. իմաստուն կարծել. յիմար սեպել. ճշմարիտ լըտիլ. գեղեցիկ երեւնալ. և այլ:

2^ր՝ Չափի, կշիռի, ժամանակի վերաբերիալ բառերը՝ ուղղական կը գրվին սոսկ տեսակ բայերու հետ. աս կանգոն շինել տունին բարձրութիւնը, երկսոն կանգոն չափել երկայնութիւնը. ֆռանացիք կինկ կոտմ ըրին դրամական միութիւն ծանրութիւնը. մէկ ֆռանքը կինկ կոտմ կը կշռէ. բռնաւորը ետ ասրի փրկեցաւ. Եւրոպի խողաղութիւնն ետսոտն երկ ասրի փեւեց:

3^ր՝ Կոչել, անոնել, կարգել, և այլ. ստոնց նըման բայերն ուղղական կ'առնեն սոսկ մըտքով. Յօհաննէս կոչեցին ըզմանուկը. կարապետ անոնեցին, առաջնորդ կարգեցին. և այլ:

215. Մարաշահան Տօբասոր խնդիր. — Գին, արժէք նշանակող բառերը առ հասարակ ըստացական հարվով կը գրվին սոսկիսի բայերու հետ. աս Բողբի գինէլ. երկսոն Բողբի վաճառել. վեցսոն ոսկի վարջել. ետսոն արծաթի մարնել. կիսոն Բողբի սակարկել. և այլ:

216. Տրական Տօբասոր խնդիր. — Սպարոյցոմ, Դիմեցոմ, յգրոմ նշանակող բայերը՝ աննախդիր կամ

կը վստահիք հաստատել թէ մակերաւոր բայերուն անգամ առած թէ խնդիրները և թէ մակբայները՝ բային արմատին ու ժոյն է. և չէ թէ նոյն իսկ բային ու ժոյնը. երբ զտովն բայերն իրենց արմատէն ըստ 79, 80, այն ատեն կը տեսնին ինչպէս մակբայն ու խնդիրներն իրենց տէրը կը գտնեն: Քանի որ աս զտուածք չէ էզած, կու տանք մակերաւոր բայերուն՝ մակբայն ու խնդիրը. իսկ էական բային համար ալ աս ընէլ տրամաբանութիւն սխալ մ'էզած կ'ըլլայ:

Նախգիրով տրական հոլով կ'առնէն . ինչպէս , որսմութիւն պալ աղչապին . աղերսագիր Տապոռոյէլ աղչապին . Բարեկամին ընծայել . Աստուծո՛ւ նը-իբէլ . հօրը շըբիէլ . նպասապին յգպիլ . դասասորին դիմիլ . ի պոն երկալ . յ'երկիր աւանդէլ . առ Աստուած Կրիիլ . և այլ :

217 . Բայասապին Տօբասոր ինդիր . — Աստուծ , զաստուծ , կեռացո՛ւմ նշանակող բայերը՝ բացառական հոլով կ'առնէն . ինչպէս , Աստուծո՛ւ վարձ առնել . ալուրը թեփէն զապել . ընկանիչէն մեկիլ . հայրենիչէն կեռանալ . սապանէն հրաժարիլ . մեղչէն խորիլ . գանչէն հանել . լեռէն իջիլ . Բանալէն ելիլ . գեպնէն բիլիլ . և այլ :

218 . Գործիական Տօբասոր ինդիր . — Արբ գործօղու-թիան գործիբը՝ բային արմատն ըլլալով կամ անոր մօտ բան մը , բային հետ դրվի , գործիական մօտաւոր խնդիր կ'ըլլայ նոյն բային . ինչպէս , կարիչով կարէլ . գրիչով գրէլ . սորով վերաւորէլ . Գասալանով զարնէլ . կայիւնով ճեղքէլ . լեզուով խօսիլ . գրով խօսիլ . նշանակիրով խօսիլ . և այլ :

219 . Ախրիրով Տօբասոր ինդիր . — Աերս , մեջ , պեղ նշանակող բայերը՝ ի նախգիրով կամ հոլովառո՛ւ Բառով (77) խնդիր կ'առնէն . ինչպէս , ի ծով ընկիլ . յ'աշխարհ մտիլ . անպո-իի մեջ Դնիլ . ավոտի վրայ նստիլ . վրանի պակ պատիլ . ընկողնի մեջ հանգիլ . գեպնի պակ լեռիլ . և այլ :

220 . Վերի օրինակներուն մէջ գտված բայերն ու անոնց նմանները գրէթէ միշտ կը պահանջէն իրենց մօտաւոր խնդիրը , յայտնի կամ զօրութիամբ : Այլ կան անանկ բայեր , որոնց նշանակու-թիւնը մօտաւոր խնդիր չը պահանջէ . ինչպէս սա խօսքին մէջ .

Երբ գարուն կու գայ , բոսերը իբ ծիւն . դաշտերը իբ կանչին . ծառերը իբ ծաղիին . բնութիւնը իբ նորոգի . նոր տարի կ'ըսիսի :

4. ՀԵՌԱԼՈՐ ԽՆԴԻՐ

221. Հեռաւոր խնդիր ըսածնիս՝ բային գործօղութիան քիչ շատ հեռաւոր մէկ պարագան կը ցուցնէ . և բայն առանց անոր ալ կըրնայ ըլլալ :

222. Հեռաւոր խնդիրը՝ ըստ տեղին և ըստ յարմարութիան , ամէն հոլովով կըրնայ դրվիլ :

223. Կրօղ , ներգործօղ ու մօտաւոր խնդիր ներէն զառ՝ բայերուն առած խնդիրները հեռաւոր խնդիր կ'ըսվին . և կըրնայ ըլլալ որ բայ մը աս խնդիրներուն հետ մէկ տեղ քանի մ'ալ հեռաւոր խնդիրներ առնէ : Օրինակ .

Բրիտոսս՝ ընկրիտի գիշերը , իր անմահական կրակովը , եղբայրօրութիան պապ-իրանն էտուր իր աշիերաներուն . ու սերի վրայ ետիւ նոր օրէնքին հիմը . — պապ-իրանը՝ կրօղ խնդիր , աշիերաներուն՝ մօտաւոր խնդիր , ընկրիտի գիշերը և կրակովը՝ հեռաւոր խնդիրներ էպոր բային . հիմը՝ կրօղ խնդիր , սերի վրայ՝ հոլովառու բառով մօտաւոր խնդիր էտիւ բային :

ԽՆԴԻՐԱՌՈՒ ԲԱՌԻՐ

224. Ինչպէս բայերը՝ նոյնպէս ալ բայարմատ բառերը , թէ՛ անուն և թէ՛ մականուն , իրենց նշանակութիանը համեմատ՝ այլեւայլ հոլովով խնդիր կ'առնեն : Օրինակներ .

Սուրբ կուսին ի քաճար ընծայո՞մը . — ի տաճար՝ քրական ինրիւր ընծայումին :

Աստուածամօր Սո՞րբ-Հոգիով յղո՞ւնիւնը . — Սուրբ-Հոգիով՝ գործիական ինրիւր յղութիւնին :

Իշխաններո՛ւ Տեջ է՛ն յեփադէ՛մը . — իշխաններու մէջ՝
 հոլըլաոոո Բառու ինդիր է՛ն յեաադէմին :
 225 . 'Իբլաժ օրինակներէն կը աեալի որ ընդ-
 հանրապէս խնդրաւու բառերն իրենց խնդիրէն
 ետ կը գրվին :

ԵՐՐՈՐԴ ԳԻՈՒԽ

ՄԱԿԱՆՈՒՆ — ԱՆՈՒՆ

226 . Սահանունը՝ ընդհանրապէս անունէն
 առաջ կը գրվի , և անոր հետ չի համաձայնի .
 զորօրինակ՝ արդար դատաւոր , արդար դատաւորներ , ար-
 դար դատաւորներու . և այլ : Բաց ճը մահանունը , որ ան-
 համաձայն միշտ ետ կը գրվի . զորօրինակ՝ բոյ ճը ,
 ծաղիկ ճը , և այլ :

227 . Երբ անունը նախդիր ունէ , մահանու-
 նին կը բեռցնէ 'դայն նախդիրը (մահանունն անու-
 նէն առաջ գրվիլըն համար) , զորօրինակ՝
 Ուսմնապետը սրակեց ըդ չաջոսս աշկերար :

Բարի դատաւորը՝ իրատելի կ'արձըկէ ըդ զըղջասիրոյ յանցաւորը :

228 . Երբ մահանունը յատուկ անունէն ետ
 գրվի , կամ թէ յատուկ անունին դիմորիշ յօդը
 մահանունին վրայ գրվի , բառին իմաստը կը փոխ-
 վի . զորօրինակ՝ Նաբօլէօն Տեծ կամ Տեծն Նաբօլէօն ,
 ու Տեծ Նաբօլէօն նոյն իմաստը չ'ունեն : Առջինը՝
 իր քաջութիամբն ու հանճարովը կամ այլ տար-
 օրինակ ձիրքով մը , Տեծ մահանունն իրեն սե-
 փականած կ'իմացվի , իսկ ետքինը՝ մարմնով մի-

այն Տէ գտված կ'իմացվի : Սոյն օրինակ կ'ըսվի
 Արայ գեղեցիկ, քաջն Վարդան :

229. Աս դիպւածնէրուն մէջ, ետ դրվօղն
 որն է նէ, անի միայն կը հօլովիլի . և առաջ դրու
 վօղն որն է նէ, անի միայն կ'առնէ նախդիր, թէ
 անունն ըլլայ և թէ մականունը . զորօրինակ՝ Արայ
 գեղեցիկն համեատու թիւնը . քաջն Վարդանի նահա
 տակու թիւնը . — աշխարհ գիտէ ըլլալ օրէօն մեծին հան
 ճարը . պատմութիւնն անաչառ կը դատէ ըլլ Տէճն Նարօէօն :
 Սոյնպէս կ'ըսվի միօրինակ՝ Պարօն կամ Տիկին Արծ
 րունի, կամ Արծրունի Պարօն կամ Տիկին : Սակայն
 ետ դրվօղը միայն կը հօլովիլի և առաջ դրվօղը
 միայն նախդիր կ'առնէ . զորօրինակ՝ Պարօն կամ Տիկին
 Արծրունիին վարքը, Արծրունի Պարօնին կամ Տիկինջ վարքը . —
 պատմութիւնը կը յիշէ ըլլ Պարօն կամ ըլլ Տիկին Արծրունի .
 պատմութիւնը կը յիշէ զԱրծրունի Պարօնը կամ Տիկինը :

230. Արբ յատուկ անունը հասարակ անու
 նին հետ գտվի, մականուննի պէս կը վարվի . այս
 ինք՝ առաջ կը դրվի ու չի հօլովիլի հասարակ ա
 նունին հետ . զորօրինակ՝ Կիպրոս իղզին՝ Կիլիկիա նա
 հանգին գէնն է . և Սէզը պարանոցէն ալ շատ հեռի չ'է :

ՉՈՐՐՈՐԴ ԳԻՈՒԻ

ԸՍՍԱՅՕՂ — ԸՍՍԱՅԱԾ

231. Մէկ բանին որի ըլլալը յայտնէլու հա
 մար, քովն ըստացական հօլովով բառ մը կը դրվի .

աս ըստացական հորովով բառը՝ ըստացող կ'ըսվի .
և որի բըլալը յայսմնոված բառը՝ ըստացած կ'ըսվի .
զորօրինակ՝ արեւին ճառագայթները , հողագրնափին կըբու-
թիւնը , իճ խուցս , չոս տունդ . և այլ : Աս օրինակնե-
րուն մէջ , ըստացական հորովով բառերը՝ ըստ-
ցող էն . և միւս բառերը՝ որ հորովով ըլլանին
հոգ չ'է , ըստացած էն :

232 . Աստացողը՝ ընդհանրապէս ըստացածէն
առանջ կը դրվի . և երբ ըստացածը նախդիր ու-
նէ , ըստացողին կը բեռցնէ 'զայն նախդիրը :

Օրինակ .

Հայերոսն զօրքը ցիբուցան ըբաւ ըղձարսիկներոսն բանալը :
Լայն աւելի վճիտ չ'է քան 'զիճ սրփիս խօրը :

ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԳՂՈՒԻ

ՅԱՐԲԵՐՈՂ — ՅԱՐԲԵՐԱԾ

233 . Յարբերական որ դերանունը (55)՝ յար-
բերած բառէն ետ կը դրվի ընդհանրապէս , և
անոր հետ թըւնով միայն կը համաձայնի : Օրի-
նակներ .

Այն նամակը 'զոր ընդունեցի , եղբօրմէս է :

Այն մեծոթիւններն որոնցմով կը պարծիք , ոչինչ էն :

Այն սուրբեղը 'զորոնք դուք չարչարեցիք :

Այն նախնիքներն որոնցմի դուք ծնած էք :

Այն սուսափնոթիւններն որոնցմով մեր նախնիք փայլեցան :

Իրենք չ'աշխատին , և անոնց՝ որոնք կ'աշխատին : արգէլք կ'ըլլան :

Երանի անոնց որոնք չը տեսած կը հաւատան :
 Ճշմարիտ ազատութիւնն ան'է , որ մարդկային իրաւունքին վրայ
 հիմնած է , որի նպատակ՝ մարդիս բնական ու բարոյական զարգա-
 ցումն է , և որի սահման՝ ընկերին իրաւունքն է :

Այս օրինակներուն մէջ գտնուած որ դերանունը՝
 յարբէրօղ կ'ըսվի . և ան բառերը՝ 'զորոնք անմի-
 ջական կապակցութիամբ մէջ կը բէրէ , սր հո-
 լովով բլլայնին հոգ չ'է , յարբէրած կ'ըսվին :

ԳԻՏԵԼԻՔ ԲԱՌԱՇԱՐՈՒԹԻԱՆ ՎՐԱ

234 . Ուղիղ տեսութիան հաճելի կը թըլի , պարզ բառա-
 շարութիան մէջ , առաջ՝ տէր-բային , ետեւ՝ բայը , ետեւ՝ խնդիրը
 դնել . կրօղ կամ ներդործօղ խնդիրը՝ մօտաւոր խնդիրէն առաջ ,
 մօտաւորը՝ հեռաւորէն առաջ . և ասոնց ամէն մէկն իրենց լրական
 բառերովը . և աս կանոնէս այն ժամանակ միայն խոտորիլ՝ երբ կարճ
 բառ մը առաջ անցնել ու բային մօտ դնել հարկ ըլլայ , խնասոր
 պարզ ու երկդիմութենէ ազատ պահելու համար : Սակայն բառա-
 շարութիան կողմէն՝ մեր լեզուն ազատ ծնած է . չ'ուզէր կանոնե-
 րու տակ 'ղանի կաշկանդել , գրիչներ ազատ են իրենց խորհուրդը
 պարզ ու վայելուչ կերպով բացատրելու համար , բառերուն շարքն
 ըստ պատշաճին տնօրինել :

235 . Այլ միայն սովորութիւն մը 'զոր կը ցանկանք որ գը-
 րիչներն ընդունեն , սա՛ է . երբ խօսքը սոսկ պատմական ոճով է ,
 առանց հարկ մ'ըլլալու թէ իր մատերէն մէկը սովորականէն աւելի
 ուժ կամ ազդութիւն մ'ըստանայ , այն ատեն սովորական կարգը
 պահիլ . իսկ երբ բառ մը՝ որ սովորաբար էտ կը դրվի , հեղինա-
 կին մըտքին մէջ խօսքին գլխաւոր նիւթը ձեւանայ , և հարկ ըլլայ
 որ ընթերցողն առջին ուշադրութիւնը դրաւէ , այն ատեն առաջ
 անցնի այն բառը և մանաւանդ շեշտիլ : Օրինակի համար ըսենք
 սոսկ պատմական ոճով . Բաբէն իմացաւ շողիին ուժը : Բայց երբ տա-
 րակոյտ մը ծագի թէ Բաբէն էր խնցօղը թէ ուրիշ բնագէտ մը ,
 շեշտով կը զրուցենք՝ Բաբէն խնացաւ շողիին ուժը : Երբ տարա-

կոյս կայ թէ իմացաւ թէ ո՛չ, շեշտով կը զրուցենք՝ իմացաւ Բաբէն շոգիին ուժը: Երբ վե՛ճ ըլլայ թէ շոգիի՞ն ուժն է թէ ուրիշ բանի մը, շեշտով կը զրուցենք՝ շոգիի՞ն ուժն իմացաւ Բաբէն: Երբ խնդիր է գիտել թէ Բաբէնին իմացածն արդիօք շոգիին ո՛ւժն էր թէ շոգիին ուրիշ մէկ յատկութիւնը, շեշտով կը զրուցենք՝ շոգիին ո՛ւժն իմացաւ Բաբէն. կամ, Բաբէն շոգիին ո՛ւժն իմացաւ:

336. Օրինակներէն կը տեսվն որ շեշտելի բառին առաջ անցնելը՝ ամէն տեղ այնչափ հարկաւոր չ'է որչափ շեշտվելը, որ անհրաժեշտ կը թըւի մեզի, թէ կարդացողին առողանութիւնն ուղղելու համար, և թէ խօսողին միտքը՝ լսողը լաւ թափանցելու համար:

ՎԵՑՆԻՈՐԴ ԳՂՈՒՎ

ՈՒՂՂԱԽՕՍԱԿԱՆ ՁԵԻ

237. Բանկազմութիան ընթացքին մէջ՝ մինչեւ հոս ուսածնիս՝ լեզուին սովորական էղած հասարակ կանոննէր էն. որոնցմով՝ իմաստ մը բացատրելու ճիշդ հարկաւոր էղած բառերը՝ մարդկային մտքին պարզ ու բնական ընթացքին հետեւելով կը շարագրին: Այ կերպ բանկազմութիան կ'ըսվն՝ պարզ Բանկազմութիւն: Բայց շատ անգամ, երեւակայութիան բռնութիւնը, մտքի անհամբերութիւնը, հոգու աշխուժը՝ ատ շաւիղէն կը խոտորցնէ՛ն գրիչը գերազանց կերպով մը, բանն աւելի ազդու, աւելի կտրուկ, կամ աւելի բացայայտ ու զարդարուն ընելու համար: Այ կերպ բանկազմութիան կ'ըսվն՝ յեռանդ Բանկազմու-

Լի-ն կամ ուղղախօսական յե- :

238 . Ուղղախօսական ձեւերն իրեք են . Օւղղաչո՛մ , Յա-եւո՛մ , Արար-ղո-լի-ն :

1 . ԶԵՂԶՈՒՄ

239 . Օւղղու՛մն է բառ մը պակաս դնել , որ ինքիրմէ դիւրան կ'իմացվի , կարճ ու կտրուկ ընելու համար խօսքը : Օրինակ .

Հոլը ողջերո՛ն չը բա-ե . Տե-եղնէրո՛ն երբե՛ք չէ պախա՛ծ . — Ատքի կտորին մէջ՛ հոլը զեղջված է :

Ուստի՛ն սերո՛նրի մէջ իր բընարե՛ շաղը-ականո-լի-նը . իսկ իմաստաւորը՝ սրբի՛ մէջ . — Հոս ետքի կտորին մէջ՛ բայն ու խնդիրը զեղջված են . սրբէս թէ սանկ գրված ըլլար՝ իսկ իմաստաւորը սրբի մէջ իր բընարե՛ շաղը-ականո-լի-նը :

240 . Այն զեղջու՛մն որ իմաստը մ'ու՛թ կը ձգէ կամ երկդիմի , արատաւոր է և աններէլի : Ինչ պէս է հեանեւայը . Ժողովո՛րդ մը բռնա-որ իշխանո-լի-ան փակ գերի , արդար կառավարո-լի-ան փակ աղաք մնալ իր ցանկայ : Աս խօսքին միտքը սանկ կ'երեւայ . « Ժողովո՛րդ մը բռնա-որ իշխանո-լի-ան փակ գերի մնալ իր ցանկայ , արդար կառավարո-լի-ան փակ աղաք մնալ իր ցանկայ » երբ ճշմարիտ միտքը սան է . Ժողովուրդ մը որ գերի է բռնաւոր իշխանութիան տակ , կամ՝ բռնաւոր իշխանութիան տակ գերի էրդ ժողովուրդ մը՝ ազատ մնալ կը ցանկայ արդար կառավարութիան մը տակ :

241 . Օւղղման օրինակներ .

Ընկերք սիրելով՝ զՎասու՛ած սիրած կ'ըլլաս . — Դո՛ւ տէր-բայ-ին զեղջված :

Չայն բաղմունքիան՝ ձայն Ատուածու . — է բայը զեղչված :
 Մէկը մոխիր դառնաւ , միւսն աւերակ . — այսինք՝ աւերակ
 Դատարար :
 Ընկերդ թող քեզ դովէ , և սչ քու բերանդ . — այսինք՝ բե-
 րանդ Գովէ :
 Մէծէրը կը շփանան , փոքրէրը կը նախընծին . — այսինք՝ մեծ
 Տարրէրը , փոքր Տարրէրը :
 Ժողովին վճիռը օրէնք պէտք է սեպվի , մանաւանդ օրինաւորներ .
 — այսինք՝ օրինաւոր Ժողովին վճիռը . հոս ըստացօղն
 ու ըստացածը զեղչված էն :
 Մէկը հարստութիան վայ կը պարծի . միւսը գիտութիան . — այս-
 ինք՝ գիտութիան վրայ :
 Երկինքն ու երկիրը մարդին համար էզան , և մարդը պատւիրանին .
 — այսինք՝ պատւիրանին համար :
 Ճուռ մի մեկնէր գիմոցինիւ խօսքն ու անկէ ուզած հետեւու-
 թիւնդ հանէր . — այսինք՝ մի հանէր :

2. ՅԱԻՆԼՈՒՄ

242. Յաւեւումը զեղչման ներհակն է . խօս-
 քի մէջ էվէլ բառ մը կը դնէ որ կըրնայ վերնալ
 առանց իմաստին դպչիլու . ինչպէս , աչոյն տեսի .
 ակննձոյն Լեցի . սիրով սիրէցի խօսքէրը կըրնան պար-
 զապէս ըսվել՝ Գե՞ցի . Լեցի . սիրէցի :

243. Յաւեւումը ներէլի է , երբ կըրնայ
 խօսքն աւելի՛ն դօրաւոր , աւելի՛ն բացայայտ կամ
 զարդարուն ընէլ . ապա թէ ոչ՝ մեծ զգուշու-
 թիամբ փախչիլու է անկէ , մանաւանդ երբ ա-
 լելադիր բառը՝ չոր ու անիմաստ բառ մ'ըլլա-
 լով , նկարագրութիան զարդ մը չ'ըլլալէն զատ՝

աւելի թուրութիւն դանդաղութիւն կը բերէ .
ինչպէս էն հետեւեալները .

Շաղկապան բերանը միշտ կը խօսի ու չը լռէ . — որով

հետեւ միշտ կը խօսի , յայտ է թէ չը լռէ :
Անհարին է որ ատ գործը խրհնայ յաջող . — անհարին
է ըսելէն ետեւ՝ իբնայի չը իբնայի վրայ կատկած
չը մնայ :

Սրբիայոյ լիթորիկ . — անց մըրիկ վիթորիկ չը լայ :
Ճարար հանձար . — հանձարը հարկաւ ճարտար է :
Չարխորհորդ եղեւնագործութիւն . — եղեւնագործու-

թիւնը միշտ չարխորհուրդ է :
Սնոյի զբարանութիւն . — զբարանութիւնը սնոսի է
միշտ :

Ասանկ յաւելումներ ձեւ չը լինին , այլ զբարանու-
թիւն . որմէ որչափ դուռչացվի , այնչափ լաւ է :

244 . Յաւելման օրինակներ .

Խաչին վրայ մեռնողն Աստուած էր Աստուած . — մակդիրը
կրկնրված :

Այն Աստուածն որ մահի պատժին զոհ էղաւ , նա՞ դատապարտեց
՝ զայն պատժը . — աէր-բային կրկնրված :

Այն վէմն որ շինողներն անարգէցին , ա՞ն՞ էղաւ անկեւնին զլուս . —
աէր-բային կրկնրված :

Աստուածք որ կ'ուրանաս , Աստուածք որ հայհայես ,
Բն համար ու տիեզերն՝ հոս մեռաւ , այս տեղէքս . —

աէր-բային ու խնդիրը կրկնրված :

Ընկիր դու , ընկիր , վաղանցուկ թերթիկ .

Սա տխուր ճամբան բողբոջէ՛ աչքէ .

Չայն վայրն ուր վաղիւ կը մանիմ լուիկ ,

Ճածիկէ՛ իմ մօրքս յուսահատ ցաւէ : —

ընկիր բայը կրկնրված :

245. Արտուղութիւն կ'ըսվի այն ձեւը՝ ուր բառերն իրենց բնական շարքը չը պահէն, և կամ բառ մը ուղղախօսօրէն անհամաձայն դրուված ըլլայ ուրիշ բառի մը հետ, բայց իմաստով համաձայն ելնի: Համառօտ ըսէնք, համաձայնութիան ու բառաշարութիան ընդհանուր օրէնքներէն դուրս ելնող ձեւը՝ արբո-ղո-լի-ն կ'ըսվի: Ասկէ կը հետեւի որ համայնո-լի-ան արբո-ղո-լի-ն կայ, Բառաշարո-լի-ան արբո-ղո-լի-ն կայ:

iii. Համայնո-լի-ան արբո-ղո-լի-ն.

246. Չեւով եզակի՝ իմաստով յոքնակի աւուանէրը՝ յոքնակի բայի տէր-բայի կրնան ըլլալ: Օրինակներ.

Թշնամիներուն գոռնդը ցիրուցան էղան:

Աշխրհիս տիրէլու համար ճարդ մարդի արին կը խմէն:

Այն իմաստան աւ բանիս վրայ կը ծիծաղէն:

Մէկ աղբիւրէն անո-շ ու լէղէ ջո-ր կը բխին:

Գողերու Բազմո-լի-ն վրանիս լապէցան:

Ասանկ ալ յոքնակի դերանուն կ'առնէն. զոր օրինակ՝ հրաման տուր Ժողովրդիս որ իրենց տունը դառնան:

247. Արտուղութիամբ՝ անունն անունի վրայ մականուննի տեղ կը դրվի, և իմաստով անոր որ պիտութիւնը կը ցուցնէ. զոր օրինակ՝

Խաւար խորհուրդ. — այսինք՝ խաւարային խորհուրդ:

Գազան ցանկութիւն. — այսինք՝ գաղանային ցանկութիւն:

248. Յարբերօղը՝ որ ընդհանրապէս յարբերածին հետ թըւով միայն կը համաձայնի (233),

արտուղութիամբ կրրնայ թըւո՛լ ալ չը համա-
ձայնիլ, երբ մանաւանդ յարբերածը դերանուն
ըլլայ : Օրինակներ .

Մենք որ խօսեցանք . — որոնք ի տեղ :

Լնոնք որմէ դուք լսեցիք . — որոնցմէ ի տեղ :

Լնոնք որով դուք կը պարծիք . — որոնցով ի տեղ :

Լյն առբեկերը 'զոր դուք շարշարեցիք . — 'զորոնք ի տեղ :

Լյն նախնիքները որմէ դուք ծնած էք . — որոնցմէ ի տեղ :

Լյն առաջին-նի-նները որով մեր նախնիք փայլեցան . — որոնց-
մով ի տեղ :

Իրենք չ'աշխատին, և անոնց՝ որ կ'աշխատին, արգելք կ'ըլլան . —
որոնք ի տեղ :

Երանի անոնց որ չը տեսած կը հաւտան . — որոնք ի տեղ :

249 . Երբ յարբերածը դերանունը ըլլայ, շատ
անգամ կը զեղչի, և այն ատեն յարբերօղը կրը-
նայ յարբերածին հոլովը մտնիլ, զոր օրինակ՝
Իրենք չ'աշխատին, և որոնց կ'աշխատին՝ արգելք կ'ըլլան . — այս-
ինք՝ անոնց որ կ'աշխատին :
Երանի որոնց չը տեսած կը հաւտան . — այսինք՝ անոնց որ
չը տեսած կը հաւտան :

բ . Ընտանաւորութիան արդուղութիան .

250 . Սակնունքը՝ որ ընդհանրապէս անու-
նէն առաջ կը դրվի (226), արտուղութիամբ
ետ կրրնայ մնալ, մանաւանդ երբ քանի մը մակա-
նուն մէկ անունի վրայ դրված ըլլան, և այն ատեն
երկին մէջ տեղը բառէր անգամ կրրնան մտնիլ :
Օրինակներ .

Գրեգոր խոր վերապէն լոյս զը-արի՛ ծագեցաւ Արարտո աշ-
խարհին :

Երբ բըւրին վայ ելանք, մէկ կողմէն՝ գեղեցիկ Դաշմը աչքէր նուս առջեւ պարզեցաւ կանաչ ու կարմիր, միւս կողմէն՝ Տէջ Ովիկանը կապոսապի ու նախ՝

251. Բստացօղը՝ որ ընդհանրապէս ըստացածէն առաջ կ'անցնի (232), արտուղու թիամբ ետ կրրնայ մնալ, մանաւանդ երբ քանի մ'ըստացօղ մէկ ըստացածի հետ դրված ըլլան. և այն առեն երկին մէջ տեղը բառէր անգամ կրրնան մանիլ :
Օրինակներ .

Չայն բաղմութիան ձայն Աստուծու :

Այն մարդին վայ ոգի կայ մարգարէ-ութիան :

Անահութիան պակը դրէք ձեր գլխին վայ, արդարո-ութիան , ճշմարտութիան և աստուածայալարո-ութիան :

252. Յարբերօղը՝ որ ընդհանրապէս յարբերածէն ետ կը դրվի (233), արտուղու թիամբ կրրնայ առաջ ալ անցնիլ : Օրինակներ .

Որ կարապետն էր Քրիստոսի Յօհաննէս, մեծ կոչվեցաւ :

Որ իր ընկերը կը սիրէ, նա 'զԱստուած սիրած կ'ըլլայ :

Որ իր անձը կը խոնարհէ, նա կը բարձրնայ :

Որ ամէնիդ մեծն է, նա ամէնիդ թող ծառայէ :

253. Տէր-բայիին, բային ու խնդիրներուն շարքին արտուղութիւնը տեսակ տեսակ կ'ըլլայ . դրօղին ձեռքն է, խօսքին վայելչութիանն ու իմաստին պարզութիանը համար, բառէրուն շարքը պէտք է լիւր ձեռով տնօրինէլ :

254. Ուղղագրութիւնը՝ գրաւոր լեզուին նը-
շաննէրովը ձայնաւոր լեզուն աչքի ներկացնելու
ըստոյգ ու անսխալ եղանակն է :

255. Արտասանութիւնը՝ ձայնաւոր լեզուին
համար ինչ է նէ, ուղղագրութիւնն ալ՝ գրաւոր
լեզուին համար նոյնն է : Ուղղագրութիւնը՝ ար-
տասանութիան նկարագիրն է, ինչպէս արտա-
սանութիւնը՝ իմաստին նկարագիրն է : Ուստի
ուղղագրութիւնը՝ արտասանութիան հետեւե-
լու է միշտ, և չէ՛ թէ արտասանութիւնը՝ ուղ-
ղագրութիան :

256. Գրաւոր լեզուին նշանները՝ մէյ մը ա-
պաքէին գիրերն են . մէյ մ'ալ առողջանալիան նշան-
ները : Աս նշաններուն անսխալ ու պատկանաւոր
գործածութիամբը կ'ըլլայ ուղղագրութիւնը :

1. ԳԻՐԵՒՈՒՆ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

257. Գիրերուն գործածութիանը վրայ՝ այն
ամէն լեզունէրու համար փափաքելի ընդհանուր
ըսկըզբունքը մեր լեզուին մէջ պահված է . որ է՝
Բառի մը մէջ սրբան գիր գտվի, այն ամէնն ալ
կը հընչվի . կամ որ նոյնն է՝ բառ մը ինչպէս որ
գրվի, այնպէս ալ կը հընչվի :

258. Ընդ որդ գիրերը միայն իրենց ձայնակից
գիրերուն հետ շատ անգամ կը փոխանակին (6 .

ճանօթ .) . մանաւանդ՝ երբ բառին ըսկիզբը չ'էն .
 զոր օրինակ՝ երէ , երէ . գմբէթ , գմբէթ . — բանդ , բանա .
 գունդ , գունա . — հունչ , հունծ . պանջալ , պանծալ . — բջիջ , բճիճ .
 ականջ , ականճ . — վտանգ , վտանջ . պագչտա , պաչտա . — ֆուանկ ,
 ֆուանկ . ֆիլիսօֆա , ֆիլիսոֆա . և այլ :

259 . 1^ն . ԴԻՏՕՂՈՒԹԻՒՆ . — Լծորդ գիրերուն մէջէն՝
 նուրբ գիրերն են որ միջակ գիրերուն (1) տեղը վայելչապէս կը բըռ-
 նեն . ինչպէս էն՝ եւին տեղ . պէն՝ դէին տեղ . ծնն՝ յեին տեղ . ճնն՝ ջեին
 տեղ . ինն՝ գեին տեղ . ֆհրն՝ ֆեին տեղ : Եւ որովհետեւ աս երկու
 կերպն ալ կրնայ գրվիլ , միջակներուն տեղ նուրբ գիրերով գրէն
 աւելի ընդունելի է ըզուրին անուշութիանը համար : Ընդ հակա-
 սակ՝ միջակ և մանաւանդ նուրբ գիրերն իրենց թաւ գրերուն հետ
 լծորդէլ փոփոկ լսելիաց անստորժէլի է :

260 . 2^դ . ԴԻՏՕՂՈՒԹԻՒՆ . — Թէ Պօլխի և թէ գաւառ-
 ներու ընդ հանուր աշխարհաբառին մէջ սովորութիւնն ըզմիջակ ձայնե-
 րը ճիշտ ազգային հնչմանը մօտէցնելով , արդէն խիստ շատ տեղ նուրբ
 ձայներու փոխած է . ինչպէս , ադ , ափ . աբանկ , աբանկ . դուս ,
 քուս . դիւահար , քիւահար . — յայն , ծան . յեաք , ծեաք . յիւն ,
 ծիւն . յմեւ , ծմեւ . յուկ , ծուկ . յի , ծի . — ջորի , ճորի . կա-
 մուրջ , կամուրճ . ազջիկ , ազճիկ . գէշ , գէճ . — գունտ , իունտ .
 գաղտուկ , կաղտուկ . գոց , կոց . գոտի , կոտի . գորտ , կորտ . և այլ (2) :

261 . Է ինքնաձայնը՝ է ին հետ փոխանակվիլէն
 զատ , եա ին տեղ ալ կը բռնէ : Ըշխարհաբառին մէջ
 գրաբառին եա կամ եայ վանկերը գրէթէ միշտ է
 փոխված էն . ինչպէս , սեաւ , սել . սեամ , սեմ . սենեակ :

(1) Միջակ գիրերն ապաբէին կարգին մէջ է ով գրված են .
 ինչպէս , գե , դե , և այլ . իսկ միւս բոլոր բաղաձայն գիրերը ը ով
 գրված են . ինչպէս , քն , դն , քն , և այլ :

(2) Եթէ երբէք աս սովորութիւնն ընդունվի , այն բառերու
 մէջ որ ուրիշ նմանաձայն բառերու հետ կրնան շփոթիլ , երբէք
 ընդունելի չ'է . ինչպէս , պեղ՝ դեղի հետ . կիբ՝ գիբ ի հետ . կոշ
 գոշի հետ կը շփոթին . վասն զի պեղ , կիբ , կոշ , աբգէն ուրիշ
 նշանակութիամբ բառեր են :

սենեկ . դղեակ , դղեկ . մատեան , մատեն . ասեան , ասեն . գեհեան ,
 գեհեն . գործեաց , գործեց . գործեա՛ , գործե՛ . քարեայ , քարե .
 փայտեայ , փայտե . քրիստոնեայ , քրիստոնե . գոնեայ , գոնե . և այլ :

262 . ԳԻՏԵԼԻՔ . — Եան և եալ մասնիկները մի-
 այն կը պահէիք առանց են և ել փոխելու . և մի
 օրինակ կը գրէիք՝ Իան կամ Եան , Իալ կամ Եալ =
 Թեպէտեւ աս երկուքն ալ են և ել էղած կան
 արդէն աշխարհաբառի մէջ , սակայն մենք չըն-
 դունէիք . վասն զի ելը՝ կըրնայ անորիչ յանգին
 հետ շփոթիլ . և ենը՝ գուցէ բացառական հորու
 վին հետ . ինչպէս , գործել՝ անցեալ դերբայ
 (գործածի տեղ) . և գործել՝ անորիչ դերբայ . —
 Վարդանէն՝ բացառական (Վարդան անոնին) . և
 Վարդանէն՝ ուղղական (Վարդանեանի տեղ) :

263 . ԴԻՏՈՂՈՒԹԻՒՆ . — Ուրիան մասնիկին ըստացականն
 ու գործիականը՝ որ ութլան , ութլամբի տեղ ութլան , ութլամբ
 ըրած ենք (34) , կըրնայ վայելապէս ութլեն , ութլամբ ալ ըլլալ .
 զօրօրինակ՝ զօրութան (265 , 266) . զօրութեն , զօրութամբ .
 (բացառականն արդէն զօրութենէ է . 34) , ուղղականին = գիրը՝
 պարզապէս էի փոխելով ըստացականին , բացառականին ու գոր-
 ծիականին մէջ , և ք գիրը՝ գործիականին մէջ Տի փոխելով Բ ին
 առջեւ :

264 . Ո ինքնաձայնը՝ որ = ին հետ միանալով
 ու ձայնը կը հանէ , կըրնայ երբեմն մինակ ալ հա-
 նել ատ ձայնը և ու ին տեղը գրվիլ . ինչպէս ,
 յոյս , լոյս , կոյս , քոյս , համբոյս , և այլ , կը գրվի . և յոյս ,
 լոյս , կոյս , քոյս , համբոյս գրվածի պէս կը հընչվի =
 լսո գիրը՝ բառի մէջ տեղերը շատ անգամ օի
 ալ կը փոխվի . ինչպէս , Թռակ , Թռակ , ծողակ , ծողակ .
 քողուն , ցողուն . քող , քող . կարող , կարօղ , սիրող , սիրօղ . և այլ =

265 . Ի ինքնաձայնը՝ որ է ին հետ միանալով

ի՛ ձայնը կը հանէ , կըրնայ մինակ ալ հանէլ առ ձայնը և ի՛ն տեղը . դրօշկ , ինչպէս , ի՛ւ , -ւ , հիւր , հար , ալիւր , ալբ , աղբիւր , աղբ , արիւն , արն . զօրութան , զօրութան . և այլ :

266 . ԴԻՏՕՂՈՒԹԻՒՆ . — Արդի սովորութիան մէջ աս — տառն երբեմն բաղաձայն չի պէս ալ կը հընչվի . ինչպէս , Բիւ , պարիւ , զբարի , զբարձ , նբար , նբարձ , և այլ բառերուն մէջ : Աս բանս ուղղագրութիան մէջ մեծ դժարութիւն մըն է : Շնորհակալն և հինգերէն շատերը՝ աւելի բանաւոր քան ըզմեր նորերը , — գիրին տեղ նոյն խի չ գիրը կը դնէին հին՝ ուր որ աս ան՝ բաղաձայն չի ձայն կու տայ . ինչպէս , զբարի , նբարի , նբարձ , նբարձ . ալիւրի , և այլ . և ուր որ ինքնաձայն է , ի՛ւ ձայնին տեղ — գիրը մինակ կը գործածէին . ինչպէս , աղ , հար , աղբար , արն , զօրութան , հարիւ . և այլ :

Երանի թէ աս սովորութիւնը շարունակվեր , և գոնէ աշխարհաբառ լեզուին համար աս անօգուտ դժարութիւնը վերնար :

267 . Յ տառը՝ որ խոնաւ ձայն մըն է , և տառին նուրբը կը սեպվի . ինչպէս կը լսվի իր ճիշտ հընչումը սա՛ բառերուն մէջ . այր , հայր , ճայր , էղբայր , քոյր . և այլ :

268 . ԴԻՏՕՂՈՒԹԻՒՆ . — 1՞ն՝ Ռամիկ սովորութիւնը՝ աս , տառն ալ հ տառին հետ շփոթած է . և Յիսուս , Յոնիէի , Յօհաննէս , Յարութի պէս կը կարգայ . և ասով՝ ուղղագրութիան դժարութիւն հոնած է : Սակայն պէտք չ'է աս նուրբ ձայնն իր թափին հետ շփոթել . հասցա՛ տալ յին իր յատուկ է՛ն՝ հընչումը , որով ուղղագրութիւնը՝ արտասանութիան հետեւիլով գիւրանայ :

2՞ն՝ Գրաբառին աչ , ոչ վերջոցած ո՛յն բառերը որոնց վերջաւորական յ տառը չը՛ հընչվի (1) , կըրնան աշխարհաբառին մէջ աւանդ

(1) Միավանկ բառերուն վերջի յն՝ կը հընչվի , թէ և բարդ ված բլան . ինչպէս , հայ , լայ , բայ , ճայբայ , խոյ . և այլ :

270 . ԽՈՐՀԸՐԴՒՍԾՈՒԹԻՒՆ . — Փափաքելի է , որ նա խրնթաց թիւերուն մէջ տառերուն վրայ էղած գիտօղութիւններուն արդի լեզուն 'մշակողները մտադիր ըլլային . և ինչ որ շար անգամ կամ երբեմն ասանկ կ'ըլլայ ըսված է , անոնք իբր կանոն հաստատելին աշխարհիկ լեզուին համար միայն . սրով ուղղագրութիւն խօշոնդ գոաները պզտի փոփոխութիւն մը վերցած կ'ըլլան , և ուսնելու գիւրութիւնն ամբաւ : Այ պզտի փոփոխութիւնները՝ շէ թէ իբր նորածեւութիւն փափաքով մը կ'առաջարկվին հաս , այլ իբր ընդհանրական օգուտ՝ նոր գրական աշխարհին քննութիւնը կ'ընծայվին :

271 . Գլխագրով պէտք է ըսկսել .

1՛ . Նոր պարբերութիւն մը , ոտանաւորի իւրաքանձիւր սողը և ամէն յատուկ անունները .
ինչպէս , Նոյ , Հայկ , Արմէնակ . Արիա , Ամբրիկա , Անկիւս , Արմէնիս , Փռանտա , Կիլիկիս , Կիպրոս . Մասիս , Սինա . Եփրատ , Տիգրիս . Սիս , Պօլիս , Բարիզ , Լօնտօն . և այլ (1) :

2՛ . Երկրաբանութիւնները , ընկերութիւնները աւանդները , երբ աս անունները՝ նոյն ժողովուրդներուն կամ ընկերութիւններուն բոլորը մէկէն կը պարունակէն .
ինչպէս , Արեւելք , Ամբրիկայիք , Փռանտայիք . — Լօյօլեանք , Սկեպտիկեանք , Ստոյիկեանք . և այլ :

(1) Սրբազան պատմութիւն՝ այսինքն հին ու նոր կտակարաններուն մէջ գտված յատուկ անունները՝ ինչ գրեթով որ գործածված ու ընդունված էն , անոնց տառագարձութիւնն ամենեւին չէ դպչիլ , իսկ արդի յատուկ անունները՝ որ ազգի էն նէ , նոյն ազգին մէջ գրվածին ու հընչվածին պէս մեր գրեթովը ձիշա գորշմէլ , առանց հոյսայնելու , այսինքն այլաղէլու՝ զանոնք տառագարձութիւն պատճառանքով .
ինչպէս , Կոնստանդնուպօլիս , Բաբելոն , Ռատիս , Բօռնէյլ , Սիբուրգ , Պոնաբուրգ , Պէրմուտիլ , Շարտրաբիս , Լամբըն , Լամադրիս , Շիբուս , Բիլիլ , և այլ .
Փռանտա , Պէլթիս կամ Պէլթիս , Բօլօնիս , Իրալիս , Սարալիս , և այլ :
Եթէ մէկը աս յատուկ անունները տառագարձութիւնը հոյսայնելու կամ յաւանդելու աշխատի , կընայ այնպիսին մինչև անգամ՝ զանոնք անձանաչ վիճակի մը մէջ ձգելու ալ յաջողի :

3^ք՝ Գիտութեան և արհեստի անունները, երբ աս անունները մասնաւոր կերպով մը առ վին, միւս գիտութիւններէ և արհեստներէ որոշելու մտքով. ինչպէս, Ուղղաստութիւնը՝ անսօրինակն գիտութիւն մըն է. Երաժշտութիւնը՝ զըւարթարտ արհեստ մըն է. Թըւագիտութիւնն ու Չափագիտութիւնը՝ մտքի ուղղութիւնն ու ճշտութիւնն կու տան:

2. ԱՌՈՂԱՆՈՒԹԻԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

272. Լուոգանութիան նշաններն երկու տեսակ էն. ոլորայի ու արոհայի:

ա. ՈԼՈՐԱԿ

273. Ոլորակները՝ իմաստին յարմար ձայն հանելու նշաններ էն, ու բառի վրայ կը դրվին. սասնը էն. շէշ ('), երիար ('), պարոյի (°):

274. Շեշար՝ զարնելու և ձայնը վե՛ր սատելու նշանն է, և սովորաբար բառերու առջին կամ վերջին վանկի ինքնաձայնին վրայ կը դրվի:

275. Սովորաբար շեշտ առնող բառերը սասնը էն. 1^ն՝ կոչականին առջին վանկը. 2^ք՝ հրամականին վերջին վանկը. 3^ք՝ արգիլականին մի մակբայը. 4^ք՝ է', չէ', այ' և ոչ մակբայները: Իսկ երբ հրամականը հետը բառ մ'ունէ, որով մէկ բայ ձեւացած ըլլայ, նոյն բառին վերջին վանկը կը շեշտվի. զոր օրինակ՝ արհապետ, հասար պետ. Բարեբար, յախտանն ապրէ:

Շեշտին ուրիշ գործածութիանը վրայ տես 235, 236 թիւերը:

276. Երկարը կը դրվի այն բառերուն ու ձայնարկներուն վրայ, ուր որ կիրքին յարմար երկարէ.

ըւ է ձայնը . ինչպէս ,

Ո՛րչափ ին պրիկնան մեր ըստառեղի լըւառո-լի-ննեղը ,
երբ անոնց հեք խառնվի անըստառեղի յոյս մը :

Լսարո-ա՛ծ իմ . մե՛ծ զարմանք . ա-ա՛ղ Բախարին . Բա՛բե .
Վա՛ղ , օհ , օ . և այլ :

277 . Պարոյկը՝ բառի մը առջին կամ վերջին վան-
կին վրայ կը գրվի , ու ձայնը նախ վե՛ր կը սաստե և
սպա վա՛ր կ'առնէ : Հարցական ոճի մէջ կը բա-
նի , և խօսքի մէջ հարցական զօրութիւնն որ
բառի վրայ է նէ , նոյն բառին վրայ կը գրվի .
զօր օրինակ՝ ո՛վ է հոգ . ի՞նչ կ'ո-վէք . դե- ո՞ւր յի՞ք գնա-
լիք . ի՞նչպէս գրեցիք . սպա՞նի զըրոյեցիք . և այլ :

278 . ԳԻՏԵԼԻՔ . — Կէս հարցականներու վրայ
ու շատ չ'երկրննալու ձայնարկներու վրայ՝ պա-
րոյկին ու երկարին սեղ՝ շեշտը միայն կը բաւէ .
ինչպէս , շինացան ո՛վ ըլլալը . կը հարցնեն թէ ո՛ր կը բնակի . —
Վայ՝ ձեզե . երանի՛ թէ . և այլ :

Թ . ՏՐՈՒՅԱԿ

279 . Տրոհակները՝ որ և կեք կըսվին , բառերն
ու խօսքերը , ըստ իմաստին յարմարութիան , ի-
րարմէ զատելու նշաններ են . և ստանք են . փո-
ղարո-յ (-) , յայտ- (') , վերակեպ (`) , ըստրակեպ (,) ,
մեջակեպ (.) , վերջակեպ (:) , յոյցկեպ (?) , փակա-
գիծ () . (1) :

(1) Նոր նշան մը (-) յօդ-գիծ անունով կրնայ օգտակար
կերպով գործածվիլ այնպիսի բառերու մէջ որոնց յօդ-գիծով (16)
բարդվիլը ազեղ կ'ընի , կամ թէ անհնարին է . ինչպէս , Բարո՛վ-Տա ,
Բարո՛վ-Երև , կամ Բարո՛վ-Եկալի այցելութիան երթալ . և այլ :

Սա յօդ-գիծը կրնայ գրեթե վրայ ալ գրվիլ , երկու գրին ձայնը
մէկ խառնելով հընչել տալու համար . ինչպէս երբ հարկ ըլլայ ծ
և թ յոյն գրերուն ձայնը մեր գրերովը դրոշմել , փո՛ր փո՛կերս ին

280. Երբ բառ մը տողին ծայրը չըսեղմիրով, կէսը միւս տողն անցնել հարկ ըլլայ, տողադառձ նշանը կը դրվի կիսված բառին վարեւը:

281. Տողադառձի ընդհանուր կանոն՝ բառն իր վանկերէն զատել է. ինչպէս, աւրի. օւրէն:

282. Սինակ գիր մը վարի տողն առնել տը գեղ է:

283. Երկ ինքնաձայնին կամ երկու բաղաձայնին մէկը վերի տողը կը մնայ, միւսը վար կ'անցնի, ինչպէս, մայն, է. ալ. աւրար, ալնի:

284. Երկ ինքնաձայնի մէջ գալօղ մէկ բաղաձայնը միշտ վարի տողը կ'անցնի, ինչպէս, ծաղիլ, նարօք:

285. Երբ բաղաձայններու մէջ ը գիրը գրու վի զօրութիամբ, տողադառձին իրապէս դնելու է. ինչպէս, գըրիլ, իընիլ:

286. Յապաւ նշանը՝ ինքնաձայնի մը պակտիւրը կը ցուցնէ. երբ երկ ինքնաձայն իրարու հանդիպելով մէկը վերցած է. և որ տեղէն որ վերցած է ինքնաձայնը, սցն տեղին վերեւը կը դրվի յապաւը (1):

287. Սովորաբար սն բառերուն ինքնաձայնը կը յապաւի. ըլ, ղը, իը, չը, մի. սսի, սսի, սնի:

համար, և բնի բնիդին համար կրնանք գործածել, յօդ-գիծը երկու գիրն վրայ դնելով. որ երկու գիրը միացնելով կ'արդիւն որ արհ կամ ընհ կարգացվին: Սոյնպէս ֆասնացոց սընգային ցոհընու մը և երկբարբառ ԵՍ ձայնը ձիշտ գրուվելու և հընչելու համար, կրնանք ն և Է՞ գրել յօդ-գիծով. զոր օրինակ *compagnie* և *guelste* բառերը՝ Գ՞ժԷ՞նի և Է՞ժ՞ գրել. հոս յօդ-գիծը կ'արդիւն որ Գ՞ժԷ՞նի և Է՞ժ՞ օլ կարգացվին:

(1) Յապաւ նշանը՝ յ նախդիրին առջեւ ալ կը դրվի, կպած բառին սեփական գիր մը չ'ըլլալն իմացնելու համար. ինչպէս, յնրկիր, յարբայութիւն. և այլ:

288. Շղ նախդիրը՝ որ ինքնաձայնի վրայ դրվել նէ, ըն կը ձգէ, և շն ինքնաձայնին հետ կը միանայ. և յապաւ նշանը կը դրվի այն տեղին վերեւը ուր որ պիտի դրվէր ը գիրը. ինչպէս, ըշ առիւծ կ'ըլլայ ՚ղառիւծ. ըշ ընկեր կ'ըլլայ ՚ընկեր. և այլ:

289. Տը բառը՝ էլ բային անկատար ու ներկայ ժամանակներէն առաջ, հեշտալուր ն մը կ'առնէ ծայրը, և կ'ըլլայ Տըն. զոր օրինակ՝ խեղցի մարդ Տըն էր. գեղեցիկ պարտեզ Տըն է. և այլ: Վսկ ուրիշ ամէն ինքնաձայնով ըսկսած բառէրէ առաջ Տը բառին ըն կը յապաւի, երբ առաջիկայ բառին հետ անմիջական կապակցու թիւն մ'ունէ. զոր օրինակ՝ նամակ Տ'ընգունեցի. գրիչ Տ'առի. գեղեցիկ տեսարան Տ'երեւցաւ աչքիս. և այլ:

290. Մայէրուն անկատար ու ներկայ ժամանակներուն իլ մասնիկին ըն միշտ կը յապաւի ինքնաձայնէ առաջ. զոր օրինակ՝ կ'ըտէի. կ'ուզէի. կ'առնէմ. կ'երթամ. և այլ:

291. Նը ժխտականին ըն միշտ կը յապաւի ինքնաձայնէ առաջ. ինչպէս, չ'աղտեցի. չ'ունէի. չ'ընդունէմ. և այլ:

292. Պ' արդիւրականին ին ինքնաձայնէ առաջ սովորաբար կը յապաւի. զոր օրինակ՝ Տ'իշտեր. Տ'իմանար. Տ'ըտեր. Տ'երթար. Տ'ուտեր. և այլ:

293. Աի, ապի, անի դերանուններուն ի գիրը սովորաբար կը յապաւի ինքնաձայնի, մանաւանդ նոյնաձայնի առջեւ. ինչպէս, աս' ի՞նչ է, աս' ի՞ման է. աս' է բերածդ, աս' որի՞ է. ան' ո՞վ է, ան' ո՞ր է. և այլ:

294. Վերակէտը՝ բառ բառէ զատելու կը գործածվի, երբ երկու բառ զուգադիր չ'են.

այսինք՝ իրարի հետ անմիջական կապակցու թիւն չ'ունեն , և անց վերակէտ կրնան իրարու խառնվիլ ու իմաստի շփոթ տալ : Օրինակներ . Իմացական յառաջդիմութիւնը՝ ճրպէրոս հաղորդակցութիւնք կ'ըլայ :

Մասնաւոր՝ ճրպէրոսն երկաթուղին է :

Մարդկութիւնն առաջ քայլելու չ'է ըսող այն անմիտ ճարպէրոսն՝ Ապոստոլ ի պատասխան յերկիր կը սարսէ :

295 . Բստորակէտը կը գործածվի .

1՝ Սի և նոյն առաջարկութիւն մէջ նման մասերն իրարմէ զատելու համար . ինչպէս տերբայինէր , մակդիրնէր , ու մի և նոյն տեսակէ ինդիրնէր , երբ աս բառէրը բառկապով մը կապված չ'էն : Օրինակներ .

Հասար , յոյս , սէր . աս իրերին մէջէն էն մէծը սերն է :

Սէրը չ'ը նախընծի , չ'ը հակառակի , չ'ը հպարտանայ , և այլ : վատակը կը թեթեւնայ , աշխատութիւնը կը սրբանայ , և մարդ՝ հոգի , բարի , իմաստուն , համբերող , արդար , իմացականութիւնն արժանի , պապոսութիւնն արժանի , խոնարհ ու մեծ կ'ըլլայ միանգամայն , երբ ունենայ իր առջև՝ լաւագոյն աշխարհի մը մըշտնջենաւոր տեսիլը :

2՝ Սիջանկեալ բառ մը կամ առաջարկութիւն մը գլխաւոր առաջարկութենէն զատելու համար : Օրինակներ .

Չար լեզուն՝ ճանճի նման , ուրիշ մարմին վրայ շուրջ կու գայ . և ուր որ վերք մը գտնէ , հոն կանկ կ'առնէ :

Այս , Բարեխաճ , շարք բարիով յաղթելու է :

Անշափ կ'աժէ չ'օգնող բարեկամը , որչափ ջը փնասող թշնամին :

296 . Սիջակէտը՝ պարբերութիւն մէջ գլխաւոր առաջարկութիւններն իրարմէ զատելու կը գործածվի : Օրինակներ .

Ինչ որ կ'ուզէս ընէ քեզի ուրիշ , ըրէ գուն ալ ուրիշն .

Ինչ որ չ'ուզէս ընէ քեզի ուրիշ , մ'ընէր գուն ալ ուրիշն :

Մեր անձին դէմ անգամ անիրաւելու իրաւունք չ'ունենք . հասցա նրափ առաւել ուրիշին դէմ . ուստի նոյն իսկ մեր անձին երջանկութիանը համար ունեցած փափաքնուս մէջ կը գտնենք՝ ընկերնուս համար ալ փափաքելու երջանկութիան չ'սիր :

Մարդին սիրտը՝ մտքին հետ համաձայն չ'է մշտ . ասոր համար է որ մարդիկ շատ անգամ աղէկ կը խորհին . բայց գէշ կը վարվին :

297 . Վ երջակէտը՝ պարբերութիան մը վերջը կը դրվի . այսինք՝ ուր որ խօսքն ամբողջ ըմբոսած է : Օրինակ (միանգամայն ամէն կէտէրու) .

Ճշմարիտ քրիստոնէին սիրտը՝ շարունակ տօն է . յաջողութիան մէջ ուրախ , ձախողութիան մէջ աւելի՛ ուրախ է . վասն զի դիտէ որ այն ձախողութիւնները՝ իր հանդերձեալ երջանկութիւնն է վէլցնելու միջոցներ էն :

298 . Յոյցկէտը՝ առաջ բերված երկանկէկ վկայութիան մը ըսկիզբն ու վերջը կը դրվի . ինչպէս , գրված է Նոր Կտակարանին մէջ “Նոր պապարանն իր ասմ յեղի որ Դոմէրար սիրէր , ինչպէս էս յեղ իրէն . իմ աշխարհներս ըլլալի՛ր աշխարհ անկէ՛ գիտնայ , որ Դոմէրար սիրէր ” :

299 . Նրբ աս առաջ բերված խօսքը կարճկէկ է , միջակէտով միայն զատելը բաւ է . ինչպէս , Փոխարինական պատժի օրէնքը կ'եղծվի ու կ'աներեւի սերի օրէնքին առջեւ , որ կըսէ . Սիրէցէ՛ք յեր իշխափիները , Բարի ըրէ՛ք յեր ասէլիներոնն :

300 . Փակագիծը՝ իր մէջ կ'առնէ այնպիսի բառեր որ խօսքին կարգէն դուրս էն , սակայն տեղէկութիան համար հարկ կ'ըլլայ՝ զանոնք երբեմն մէջ բերել . ինչպէս ,

Տէրութիանց ծախքի ցուցակները բաղգատելով ու վիճակագրութիւնները քննելով , յայտնի կը տեսվի որ եռասուն-երկ տարու մէջ Եւրոպայի տէրութիանց գանձէն հարիւր երկուսուն-ութ երկիւնն ֆուանքի հրէշ գումարը (ինչ ֆուանքը պաճիկ կ'իկի Բոլոր է Գրեթէ .) խաղաղութիան ատեն՝ պատերազմական պիտոյքներու ծախ էղած է :

301. Ուղիղ գծիկ մ'ալ կայ, որ այլեւայլ խօսքերու ըսկիղըն ու վերջը իրարմէ զատելու համար կը գործածվի. երբ երկ անձ զուցատու բաբար իրարի հետ կը խօսին. ինչպէս,

Ե՛րբ հասաք մեր քաղաքը, — Երէկ ժամն ութին : — Արդէն տե-
տո՞՞մ չիք աս երկիրնէրը : — Չէ, աս առջին անգամն է որ ոտքեր
նիս Արիս կոխեցին :

302. Ուղիղ գրելէն ետեւ՝ պէտք է որ ըն-
թեռցողն ալ գրվածին պէս առողանէ. որով ի-
մասանէրն իրարու չը խառնվին. և լսողն ալ հաս-
կընայ ո՛ւր տեղ ի՛նչ կէտ գրված է : Ա երակէտ
ու՛նող բառին վրայ՝ քիչ մ'ատեն կանկ առնելու
է. ըստորակէտին վրայ՝ քիչ մ'աւելի. միջակէ-
տին վրայ՝ ըստորակէտէն ալ աւելի. իսկ վերջա-
կէտին՝ ձայնը բոլորովին հանկուցելու է : Փա-
կագիծի մէջ առված բառերն ալ աւելի ցած
ձայնով կարգալու է :

303. ԳԻՏԻԼԻՔ. — Ղիմորիչ յօդերէն ետեւ
ինքնաձայնով ըսկսած բառ հանդիպի նէ, դիմու-
րիչ յօդն անոր վրայ զարնելով կարգալու է.
ինչպէս, աս գոռն որ, աս գրիչ որ, ան ճարդն որ
բառերը՝ արտասանէ աս տուն որ, աս զրիչ որ, ան
մարդ նոր : Ըս օրինակներուն համաձայն կարգս
հետեւիալ երկու տողը .

Ընթեցցողը ուշիմ, առածս այս միտ առ .

Ըստգիւտն է դիւրին, արհեստն է դժար :

Ուղղախօսութիան ընթացքին մէջ՝ լեզուին հիմնական կանոնները տեսական կերպով միայն կ'ուսվին . իսկ մաքուր խօսելու և գրելու վարժութիւնը՝ արդի լեզուով ընտիր գրվածներու յաճախ և ուշագիւր ընթերցանութիամբը կ'ըստացվի :

Երանի թէ , ուղղախօսական կանոններու համեմատ խրմբագրված՝ Նախնական ու Երկրորդական Վաստիարակութիան պէտք է զլած գասագիրքներ ունենայինք վարժարաններու համար , ազգային և ընդհանուր պատմութիւններ՝ հասարակութիան համար , և ընտիր բառցոյց մը՝ աս մեր նորամշակ լեզուին համար :

Ա. 49 Թիւին մէջ, աւ, աբ, ան, ցուցական դերանունները սրբագրելով՝ այս, այբ, այն գործածել լաւագոյն է :

Բ. Վրաբառին թողուլ և հեղուլբայերը՝ թողնել ու հեղնել ընելով, Վ՝ խոնարհման ՉԳ օրինակին տակ, 115 Թիւին մէջի բայերուն կարգը պէտք է դասել, նոյնպէս և լնել ու մոճնելբայերը, և փեանելին տակ խոնարհել, սնայէս .

Թողնել. թողի, եթող կամ թողաւ . թող .

հեղնել. հեղի, եհեղ կամ հեղաւ . հեղ .

լնել. լնի, ելնի կամ լնաւ . լնի .

մոճնել. մոճի, եմոճի կամ մոճաւ . մոճի . և այլ :

Վրաբառին մէջ թողանիլ ու հեղանիլ կայ արդէն . որոնցմէ թողանիլ կամ թողնել, հեղանիլ կամ հեղնել շինելն աշխարհաբառի մէջ ասօրինաւոր չէ :

Գ. 116 Թիւին մէջի լնել ու թնելբայերը՝ հարցնել ու ցուցնել բայերուն պէս՝ լնել ու թնել գործածել լաւագոյն է :

ԵՊԷՐԻԿԱԸՆ ՑԱՆԻ

ՆԻՒԹԵՐՈՒՆ

ԹՐԻԿԱՆՈՐ

Ա, անուն	6 թիւին ծանօթ .
ԱԼ, յանգ շէղագ	150, 151
Ախոզը առաջարկութիւն	190
Անդրադատ ձ դերանուն	48
Անորիշ գերբայ	105, 152
Անորոշ դերանուն	56
Անորոշ հայցական	207
Անուն	19
Անցեալ գերբայ	100
Անցեալ ժամանակ	95
Անցողական բայ	87, 119, 159
Ազատնի ժամանակ	97
Աւաջարկութիւն	179
Աւտոբանութիւն	272, 502, 505
Արտասանութիւն	255
Արտուղութիւն, ձև	245
Բ, անուն, 6 ծանօթ. — թաւ Պին	269
Բաղմովանի բառ	12
Բաղադրեալ ժամանակներ	155, 154
Բաղադրեալ ձայն	5
Բաղաձայն տառ	5, 7
Բայ	78
Բայանուն	98
Բան	11
Բանկաղմութիւն	178, 194
Բառ	10
Բառաշարութիւն	194, 259
Բառաշարութիւն արտուղութիւն	250
Բառգիտութիւն	17
Բառիաց	172
Բարդ բառ	14
Բացառական մասուոր խնդիր	217
Գ, հընչու՞մ, 6 ծանօթ. — լծորդ ու ձայնակից Կին	258, 259, 260
Գիր	6

Գիրէբուն անունները	6 թիւին ծանօթ .
Գիրէբուն գործածութիւնը	257
Գլխաւոր առաջարկութիւն	185
Գործական կցորդներ	72
Գործիական մտաւար խնդիր	218
Դ, հընչում, 6 ծանօթ. — լծորդ ու ձայնակից Տին 258, 259, 260	
Դերանուն	45
Դերբայ	98
Դէմ	46
Դիմական դերանուն	45
Դիմորիչ յօդ	58
Է, անուն, 6 ծան . լծորդ ու ձայնակից է, ին 258, 259, 260, 261, 262	
Էդակի թիւ	25
Էդանակ բայի	90
Էդական մասնիկներ	67
Էնթակայ	180
Էրկար	276
Զ, անուն	6 ծանօթ .
Չեղչում. ձեւ	259
Է, գործածութիւն	261
Էական բայ, 79. — խոնարհում	109
Էլ, յանգ ներգործական	110
Ը, անուն	6 ծանօթ .
Ըստացական դերանուն	55
Ըստացական մտաւար խնդիր	215
Ըստացօղ — ըստացած	251
Ըստորակէտ	295
Թ, անուն	6 ծանօթ .
Թերատ առաջարկութիւն	190
Թիւ	24
Ժ, անուն	6 ծանօթ .
Ժամանակ բայի	94
Ժխտական խոնարհում	142
Ժխտական մասնիկներ	67
Ի, անուն. 6 ծանօթ. — նախդիր պարանուն	65
Իգական մասնիկ	74
Իլ, յանգ կրաւորածեւ շէղար	125
Ինքնաձայն առա	4, 7
Լ, անուն	6 ծանօթ .
Լծորդ գիրէբ	258
Լրական բառէր	191

Էռ. ծու. մ'	195
Խ, անուն	6 ծանօթ .
Խնդիր բայի	202
Խնդրառու բառեր	224
Խանարհում'	104
Խօսք	11, 179
Խօսքի մասեր	18
Ճ, անուն	6 ծանօթ .
Կ, անուն	6 ծանօթ .
Կաղմու թիւն ժամանակներուն	145
Կէտ	279
Կբաւորական բայ	85
Կբաւորաձեւ չէզոք	125
Կբօզ ինդիր	205, 204
Կցորդ պորանուն	66
Կցորդաւոր բառ	15
Հ, անուն	6 ծանօթ .
Համաձայնութիւն	194
Համաձայնութիւն արտօ զու թիւն	246
Հայրէնական կցորդներ	70
Հասարակ անուն	22
Հաստատութիւն	78, 180
Հեռաւոր ինդիր	221
Հորով	28
Հորվառու բառեր	77
Հրամական եղանակ	95
Չ, հընչում', 6 ծանօթ. — Ըորդ ու ձայնակից ծ. ին 258, 259, 260	
Չայն	5, 4, 5
Չայնարկ	175
Չեւաւոր բանկաղմութիւն	257
Ղ, անուն	6 ծանօթ .
Ճ, անուն	6 ծանօթ .
Մ, անուն	6 ծանօթ .
Մականուն	59
Մականունն անունին հետ ինչպէս կը վարվի	226
Մակբայ	168
Մակդիր	180
Մակդրաւոր բայ	80
Միավանկ բառ	12
Միջակէտ	296
Միջանկեալ առաջարկութիւն	184

Սեփեղ միջանկեալ	187
Սծառուոր խնդիր	211
Յ, հընչում ե գործածութիւն	267, 268
Յատուկ անուն	23
Յապաւ	286
Յարբերական գերանուն	55
Յարբերող — յարբերած	255
Յուելում, ձեւ	242
Յոբնակի թիւ	26
Յօդ-գիծ	279 ծանօթ .
Ն, անուն	6 ծանօթ .
Նալ, յանդ	153
Նախակցորդ պարանուն	66
Նախդիր պարանուն	65
Նախդիրով մծառուոր խնդիր	219
Նախդրուոր հայցական	65
Նախդրուոր արական	65
Ներգործական բայ	82
Ներգործածել շէղոք	121
Ներգործող խնդիր	208, 209
Ներկայ գերբայ	101
Ներկայ ժամանակ	96
Նէլ, յանդ	115
Նըւաղական կցորդներ	74
Նիլ, յանդ	126
Նշանաձայն	6
Նշնական կցորդներ	76
Շ, անուն	6 ծանօթ .
Շէշտ	274
Ո, անուն, 6 ծանօթ, — գործածութիւն	264
Ուտրակ	275
Որոշող միջանկեալ	186
Որպիտական մականուն	41
Որքանական մականուն	41
Ուղղագրութիւն	254
Ուղղախօսական ձեւ	257
Ուղղախօսութիւն, սահման	1
Ունական կցորդներ	71
Ուցէլ, յանդ անցողական	120
Չ, անուն, 6 ծանօթ, — ժխտական մասնիկ	97
Չէղոք բայ	84

Չեղորածեւ ներգործական	156
Չիլ, յանգ	126, 128
Պ, անուն	6 ծանօթ .
Պակասուոր բայեր	159
Պատմական եղանակ	92
Պարանուն	65
Պարբերութիւն	189
Պարզ բանկաղմութիւն	257
Պարզ բառ	15
Պարզ ձայն	4
Պարջի	277
Ջ, հընչում. 6 ծանօթ. — լծորդ ու ձայնակից ճիւն	258, 259, 260
Ռ, անուն	6 ծանօթ .
Ս, անուն	6 ծանօթ .
Սասակական կցորդներ	75
Վ, անուն. 6 ծանօթ. — գործածութիւն	266
Վանկ	9
Վերակէտ	294
Վերացական կցորդներ	75
Վերջակէտ	297
Վիլ, յանգ կրաւորական	122
Տ, անուն. 6 ծանօթ. — եղծական մասնիկ	67
Տառ	5
Տէր-բայի	195
Տողաբառ	280
Տրոհակ	279
Թ, անուն	6 ծանօթ .
Յ, անուն	6 ծանօթ .
Յնէլ, յանգ անցողական	119
Յայցկէտ	298
Յուցական դերանուն	49
Խ, անուն. 6 ծանօթ. — գործածութիւն	265, 266
Փ, անուն. 6 ծանօթ. — գործածութիւն	269
Փակագիծ	500
Ք, անուն	6 ծանօթ .
Օ, երբեմն ՚ի հետ կը փոխանակվէ	264
Փ, լծորդ փին	269

Էջ .	Տող .	Միասն .	Ուշիշ .
Գ	25	ասօր	այսօր
Գ	10	ասօր	այսօր
Զ	22	թողէցինք	թողինք
Է	1	հարվումին	հարվումը
»	2	խանարհումին	խանարհումը
Ը	11	ցուցէլ	ցուցնէլ
»	14	ասօրս	այսօրս
Չ	19	ցուցէ	ցուցնէ
9	2	ասպխի	այսպխի
10	17	փօր	փօր կամ փօրջ
16	5	խրեհնն ո՞ւր է	խրեհնն ո՞ւր է
58	8	Լուղէլ, Լուղէտի, Լուղէ՛ .	Լուղէլ, Լուղէտի, Լուղէ՛ .
41	7	ցոյց :	ցոյց . և այլ :
46	11	թողէլ . — թողլիլ .	թողէլ . — թողլիլ .
»	»	թողիկոյ, թողի՛ք .	թողիկոյ, թողի՛ք .
51	14	իսլիլ, իսկոյ, իսկի՛ր .	Իսկիլ, Իսկոյ, Իսկի՛ր .
76	10	արան էր	արեգիլիլ էր
»	15	արան էր	արեգիլիլ էր
104	4	, համոյ	. համո .
107	19	կըսվին	կ'ըսվին

